

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยย่อยที่ 4 เรื่อง

การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน
ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

Study of Tourism Management Mechanism and Network of
Prasat Khmer Community in Surin Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
Foundation economic development of Prasat Khmer community
in Surin Province

โดย

นายธีรทิพย์ พวงจันทร์

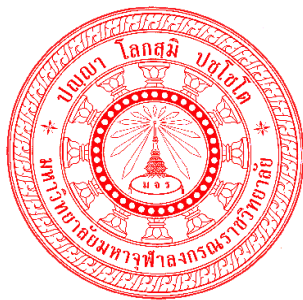
พระมหาพุทธพิชาญ โยธาสโน (ทองจันทร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2564

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764017

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยย่อยที่ 4 เรื่อง

การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน
ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

Study of Tourism Management Mechanism and Network of
Prasat Khmer Community in Surin Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
Foundation economic development of Prasat Khmer community
in Surin Province

โดย

นายธีรทิพย์ พวงจันทร์

พระมหาอุทธรพิชาญ โยธสาสน์ (ทองจันทร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2564

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764017

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub-Research Report 4

Study of Tourism Management Mechanism and Network of Prasat Khmer Community in Surin Province

Under the Research Plan

Foundation economic development of Prasat Khmer community
in Surin Province

BY

Mr. Theerathip Phuangjantra

Phramaha yuddhapicharn thonggunra

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

B.E. 2564

Research Project Funded

by Science Research and innovation Promotion Fund

MCU RS 800764017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัย	นายธีรทิพย์ พวงจันทร์ พระมหาพุทธพิชาญ โยธสาสโน
ส่วนงาน:	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	2564
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 2 กลุ่มได้แก่ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอม วัฒนธรรมและด้านการท่องเที่ยว และผู้ให้ข้อมูลหลักประจำแหล่งท่องเที่ยวชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ อธิบาย สรุปเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

กลไกที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ประกอบด้วย รัฐธรรมนูญ นโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวสถานที่โบราณสถานและการท่องเที่ยวชุมชน กรมศิลปากรโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ เป็นแหล่งข้อมูลในการให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานโบราณวัตถุและข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และเป็นหน่วยงานที่คอยดูแลรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเช่นกิจกรรมบวงสรวงปราสาทขอม

การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยชุมชนปราสาทขอม 4 แห่งคือ ปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทข่างปี ปราสาทภูมิโปนและปราสาทตาเมือน ซึ่งได้มีการแบ่งประเด็นในการศึกษาประเด็นด้านต่าง ๆ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านบุคคล 2) ด้านการประสานงานระหว่างเครือข่าย 3) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ระหว่างเครือข่าย 4) ด้านกระบวนการทำงาน 5) ด้านผู้นำวิสัยทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์

การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมสรุปตามเครือข่ายที่มีอยู่เดิมจากการศึกษาสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ ด้านการรวมตัวกัน และความเป็นอิสระของเครือข่าย การขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น การเรียนรู้แล้ว ประสพการณ์ร่วมกัน ทั้งสามด้านนี้อยู่ในช่วงการเริ่มต้น สำหรับด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับ ชุมชนต่างๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ดำเนินการได้ดีในบางพื้นที่ ส่วนด้าน ความร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ

คำสำคัญ : กลไก,การจัดการ,เครือข่ายการท่องเที่ยว,ปราสาทขอม

Research Title : Study of Tourism Management Mechanism and Network of Prasat Khmer Community in Surin Province

Researchers :Mr.Theerathip Phuangjantra Phramaha yuddhapicharn thonggunra

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus

Fiscal Year : 2564 / 2021

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

Research subject The study of the management mechanism and tourism network of the Khmer Prasat community in Surin province had the objectives: 1) To Study the management mechanism and tourism network of the Khmer Prasat community in Surin province; 2) To strengthen the network of tourism. 3) To apply the process of building a network of Prasat Khmer community in Surin province. It is a documented and qualitative research. The research tools consisted of an observation form, an interview form, and two groups of key informants, namely, tourism scholars in the Khmer cultural castle and tourism. and key informant for community tourist attractions and then analyzed, synthesized, interpreted, explained, descriptive conclusions

The results showed that Mechanisms that drive tourism to the Khmer castle in Surin include: Constitution, a government policy that supports the conservation and tourism of ancient sites and community tourism. Fine Arts Department by the Surin National Museum It is a resource to educate about ancient relics, antiques and information about the Khmer castle in Surin. and is an agency that maintains and restores the Khmer castle in Surin Surin Provincial Administrative Organization is an agency that supports tourism promotion in Surin Province. Support the budget for the community to organize tourism activities such as worshipping the Khmer castle.

The strengthening of tourism networks of Prasat Khmer communities in this research consisted of 4 Khmer Prasat communities namely Prasat Sikhoraphum. Chang Bei Castle Prasat Phum Phon and Prasat Ta Muen The issues in the study were

divided into 5 different areas as follows: 1) the aspect of the people 2) the coordination between the networks 3) the exchange of knowledge and experiences between the networks 4) the work process 5) Vision Leader policy and strategy

The application of the process of building a Khmer castle tourism network summarized according to the existing network from a study of the condition of the Khmer castle tourism network in Surin province. Aspects of integration and network independence Extending tourism to other communities learning and then sharing experiences These three aspects are in the early stages. For the process of working to connect with various communities and cooperation in building service quality Performs well in some areas As for cooperation in the development of tourism personnel to have potential.

Keywords: mechanism, management, tourism network, Khmer castle

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย “การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยการได้รับการอนุเคราะห์จากหลายฝ่ายประกอบด้วย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการวิจัย ตลอดถึงผู้อำนวยการสถาบันวิจัย เจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องให้การเอาใจใส่ ช่วยเหลือให้คำแนะนำในทุกด้าน ขอขอบคุณอาจารย์เจ้าหน้าที่เพื่อนร่วมงานในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่ได้อำนวยความสะดวกและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย

ขณะที่วิจัยหวังว่าข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสถาบัน หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนตลอดถึงผู้ที่สนใจทั่วไป ที่จะได้นำข้อมูลไปใช้ในการศึกษา และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และนำข้อมูลไปต่อยอดในด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติต่อไป

นายธีรทิพย์ พวงจันทร์

หัวหน้าโครงการวิจัย

14 ธันวาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	4
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
1.3 ปัญหาการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	7
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	9
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
1.7 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	10
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน.....	12
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	14
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย.....	16
2.4 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยว.....	20
2.5 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	24
2.6 แนวคิดทฤษฎีทุนทางสังคม.....	31
2.7 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	32
2.8 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	34
2.9 แนวคิดเรื่องการสร้างปราสาทขอม.....	37
2.10 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวชุมชน.....	45
2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	53

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	58
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	58
3.2 พื้นที่ในการวิจัย และประชากร.....	60
3.3 เครื่องมือการวิจัย.....	62
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	63
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	64
3.6 สรุปกระบวนการวิจัย.....	65
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	66
4.1 ผลการวิจัยกลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์.....	66
4.1.1 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว.....	66
4.1.2 เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์.....	73
4.1.2.1 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทศีขรภูมิ.....	75
4.1.2.2 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขางปี.....	79
4.1.2.3 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทภูมิโปน.....	83
4.1.2.4 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทตาเมือน.....	86
4.2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว.....	90
4.2.1 สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์.....	90
4.2.2 แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์.....	94
4.3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่าย.....	101
4.3.1 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายด้านบุคคล.....	101
4.3.2 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายด้านประสานงาน.....	101
4.3.3 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายด้านเรียนรู้ประสบการณ์.....	102
4.3.4 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายด้านกระบวนการทำงาน.....	103
4.4 การวิเคราะห์กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมสุรินทร์.....	104

4.4.1 การวิเคราะห์กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว.....	104
4.4.2 การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว.....	110
4.5 สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	116
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	119
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	119
5.1.1 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1.....	119
5.1.2 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2.....	123
5.1.3 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3.....	127
5.2 อภิปรายผล.....	128
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	131
บรรณานุกรม.....	133
ภาคผนวก	139
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	139
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ/บันทึกข้อความ/รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	153
ภาคผนวก ค รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	155
ภาคผนวก ง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	160
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบจากงานวิจัย.....	163
ประวัติผู้วิจัย.....	166

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่	
3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	62
4.1 วิเคราะห์ SWOT ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ.....	77
4.2 วิเคราะห์ SWOT ชุมชนปราสาทช้างปี่.....	82
4.3 วิเคราะห์ SWOT ชุมชนปราสาทภูมิโพน.....	85
4.4 วิเคราะห์ SWOT ชุมชนปราสาทตาเมือน.....	88

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่	
1.1 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	11
4.1 กลไกการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ.....	68
4.2 กลไกการจัดการปราสาทขอม.....	74
4.3 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทศิขรภูมิ.....	78
4.4 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทข่างปี.....	83
4.5 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน.....	85
4.6 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน.....	89
4.7 การจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมสุรินทร์.....	91

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 ปราสาทศิขรภูมิ.....	75
4.2 งานสืบสานตำนานปราสาทพันปี.....	76
4.3 ปราสาทช่างปี.....	79
4.4 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวปราสาทช่างปี.....	80
4.5 ชุมชนคุณธรรมปราสาทช่างปี.....	81
4.6 ปราสาทภูมิโพน.....	84
4.7 ปราสาทตาเมือน.....	87

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้จัดทำหนังสือเรื่อง “CBT Network Handbook” หรือ “คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน” ซึ่งส่วนหนึ่งในหนังสือได้กล่าวไว้ว่า “ในขณะที่เราพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปนั้น ชุมชนอื่นๆ ทั้งใกล้และไกล ต่างก็พากันหาหนทางในการพัฒนาตนเองเช่นกัน โดยการอนุรักษ์รักษาเพื่อหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในรูปแบบของแหล่งอาหาร แหล่งเรียนรู้ แหล่งสืบสานประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และแหล่งหารายได้จากการท่องเที่ยว จึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะบางอย่างใกล้เคียงกัน มาร่วมกันคิด เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะ การเรียนรู้ระหว่างกัน ขยายโอกาส ประสบการณ์ การเรียนรู้ให้กว้างขวาง สร้างความเข้าใจ รวมถึงการมีข้อตกลงร่วมกันในรูปแบบต่างๆ ทางวิชาการเรียกว่า “เครือข่าย” นั่นเอง ซึ่งเครือข่ายในที่นี้อาจจะเป็นเครือข่ายการอนุรักษ์เครือข่ายการจัดการ หรือเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวก็ได้” การศึกษาข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของ กาญจนา แสงล้อมสุวรรณ สรุปได้ว่า “สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรง ทำให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศเช่นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความสมดุลในมิติทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่การจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”¹ นุชนารถ รัตน์สูงศักดิ์ชัย ศึกษาวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สรุปได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นที่ต้องการมากขึ้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในทิศทางที่ยั่งยืนจึงต้องบูรณาการกลยุทธ์จากศาสตร์หลากหลายแขนง เช่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การวางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ ฯลฯ และการตลาด”² กรรณิกา คำดี ศึกษาวัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว ได้ข้อสรุปว่า “ในมุมมองและความคาดหวังของพระภิกษุ ต้องการให้เข้ามาปฏิบัติธรรมตามครูบาอาจารย์เป็นหลัก

¹กาญจนา แสงล้อมสุวรรณ และศรัณยา แสงล้อมสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, บทความวิจัย < http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/oct_dec_12/pdf/aw0110.pdf>

²นุชนารถ รัตน์สูงศักดิ์ชัย, กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ “มนุษยศาสตร์ในทศวรรษใหม่: พลวัตแห่งองค์ความรู้กับพหุลักษณะทางวัฒนธรรม” วันที่ 18-11 สิงหาคม 2554 ณ อาคารวชิราวุฒินุสรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า บทคัดย่อ.

พักผ่อนหย่อนใจเป็นเรื่องรอง และชุมชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมของวัด ปฏิบัติตามข้อวัตร ประเพณี ส่วนมุมมองของนักท่องเที่ยวมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยต่อการท่องเที่ยวภายในวัด”³

แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจและการขับเคลื่อนนโยบายที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเรื่องเศรษฐกิจและรายได้ของชาวบ้านในระดับฐานราก เป็นปัญหาที่ถูกสังขมและได้มีการแสวงหามาตรการและกลไกมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจภาพรวมเพียงใดแต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ได้ ภาพสะท้อนดังกล่าวนี้สอดคล้องกับข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2560 ที่แสดงข้อมูลครัวเรือนจำนวน 21 ล้านครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเดือนละ 26,973 บาท มีค่าใช้จ่ายเดือนละ 21,897 บาท มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 177,128 บาท โดยมีภาวะการเป็นหนี้ในระดับครัวเรือนที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 49.1 ในปี 2558 เป็นร้อยละ 51.0 ในปี 2560 โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบอย่างเดียวย้อยละ 89.2 และหนี้ในระบบอย่างเดียวย้อยละ 6.2 การกระจายรายได้ของครัวเรือนในประเทศลดลงปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปริมาณของรายรับและรายจ่ายมีความใกล้เคียงกันมาก สะท้อนถึงภาวะของการออมทุนในครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีหนี้สินโดยเฉลี่ยอยู่ในปริมาณค่อนข้างสูง แม้ว่าหนี้สินส่วนหนึ่งจะเชื่อมโยงกับการลงทุนในอาชีพของครอบครัว แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่า ประชาชนโดยภาพรวมยังคงติดอยู่ในกับดักและวังวนของการไม่สามารถพัฒนารายได้ให้มีจำนวนมากกว่ารายจ่ายจนเกิดเงินออมที่ไม่สามารถจะนำมาดูแลชีวิตของตนและครอบครัวได้มากนัก

นอกจากนี้สัดส่วนของรายได้ระหว่างคนรวยและคนจน จากการรวบรวมและรายงานโดย BBC (ปี 2560) พบว่า มหาเศรษฐี 50 คนแรก มีทรัพย์สินเป็น 30% ของจีดีพี คนรวย 10% นอกจากมีรายได้ เป็น 35 เท่าของคนจน 10% ยังมีทรัพย์สินเป็น 79% ของประเทศ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เคยระบุว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยยังมีความรุนแรงโดยคนรวย 0.1% หรือ 65,000 คน จากประชากรทั้งหมด 65 ล้านคน มีเงินฝากเท่ากับ 49% ของเงินฝากทั้งระบบ และสถาบันการเงินเครดิตสวิส รายงานความมั่งคั่งของโลก (Global Wealth Report 2016) เมื่อปีที่แล้ว (2560) ระบุว่า ไทยเป็นประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำเป็นอันดับ 3 ของโลกรองจากรัสเซียและอินเดีย โดยคนรวย ที่มีสัดส่วน 1% ของประชากร ครอบครองความมั่งคั่งสูงถึง 58% ของระบบเศรษฐกิจ และข้อมูลล่าสุดที่กล่าวถึงสถานการณ์คนจน คือการเปิดลงทะเบียนผู้มีรายได้น้อย ที่หมายถึงผู้ที่มีรายได้ไม่ถึง 1 แสนบาทต่อปี มา "ลงทะเบียนคนจน" เพื่อรับสวัสดิการจากภาครัฐ ได้จบสิ้นไปในเดือน พฤษภาคม 2560 ที่ผ่านมา ผลปรากฏว่ามีผู้มาลงทะเบียนถึง 14 ล้านคน จากจำนวน 66.23 ล้านคน มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 21.3 และการเปิดลงทะเบียนคนจนยังมีการดำเนินการต่อเนื่องในเฟส 2 ซึ่งหมายถึงจำนวน 14 ล้านคนข้างต้นยังไม่ใช่จำนวนคนจนสุทธิที่มีในประเทศ

³ วรรณิกา คำ ดี, วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว, สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, หน้า บทคัดย่อ.

ไม่นับคนที่ไม่สามารถเข้าถึงการลงทะเบียนได้ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนที่ถูกถ่างกว้าง และนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ และเป็นภาพสะท้อนของความเหลื่อมล้ำในด้านอื่นๆ ตามมา อาทิ เช่น ความเหลื่อมล้ำในการดูแลสุขภาพ การศึกษา และด้านอื่นๆ เพราะข้อจำกัดด้านรายได้ทำให้เข้าไม่ถึงหลักประกันและการบริการด้านต่างๆ ทางสังคม

ปัญหาที่ถูกหยิบยกมาข้างต้นเป็นสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับฐานรากของประเทศ นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวจะสัมพันธ์และสอดคล้องไปกับสถานการณ์เชิงนโยบายที่ส่งผลมาซึ่งปฏิบัติการระดับพื้นที่ ทั้งนโยบายทางด้านการเกษตร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ การออกแบบเชิงนโยบายสัมพันธ์กับ การรับรู้ (Perception) ข้อมูลที่ชัดเจนในการระดับพื้นที่ พบว่า ข้อมูลของประชาชนในระดับฐานรากมีจำนวนข้อมูลในปริมาณที่มาก และคลาดเคลื่อนจากการรับรู้ ความเข้าใจต่อข้อเท็จจริงของข้อมูลระดับโครงสร้างประชากร โครงสร้างการเกษตร การพึ่งพาฐานทรัพยากร และที่สำคัญที่สุดคือ การให้ความหมายต่อ “เศรษฐกิจฐานราก” ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ดร.เดชรัตน์ สุขกำเนิด กล่าวถึงกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน ซึ่งหลายหน่วยงานกำลังดำเนินการอยู่ เช่น การยกระดับเศรษฐกิจเกษตร การตลาดของกลุ่มประมง ยังจำกัดอยู่ที่การเป็นเศรษฐกิจชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจฐานราก มีองค์ประกอบอันหลากหลาย หมายรวมถึงเศรษฐกิจที่พื้นขอบเขตของชุมชนชนบทออกไป เช่น เศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนเมือง เศรษฐกิจของกลุ่มแรงงาน พนักงานโรงงาน จากคำจำกัดความที่ขยายกว้างนี้เอง ทำให้บริบทและเป้าหมายของการทำงานก็ถูกขยายขอบเขตออกไป เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอาจจะต้องพิจารณากลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มฐานราก แต่เป็นกลุ่มที่ทำให้เกิดผลกระทบที่เชื่อมโยงมาสู่เศรษฐกิจฐานราก (spillover effect) เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบันไม่ได้เกิดเป็นเส้นตรงเช่นการค้าในอดีตอีกต่อไป และในบางกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจแม้จะส่งผลต่อภาพเศรษฐกิจมวลรวมก็ไม่ได้แปลว่ากิจกรรมนั้น หรือผลบางอย่างจะย้อนกลับมาส่งผลกระทบสูงต่อเศรษฐกิจระดับฐานราก จึงไม่น่าแปลกใจที่การทำงานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ผ่านมาจะไม่สามารถตอบเป้าหมายของคนฐานรากได้ครบถ้วน หรือคนจำนวนมากในกลุ่มฐานรากได้ ดังนั้นการศึกษาเศรษฐกิจฐานรากในครั้งนี้ จึงเป็นความพยายามที่จะศึกษาเพื่อให้เห็นข้อเท็จจริง และความถูกต้องตรงประเด็น ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มากที่สุด ที่จะพอสร้างและเสริมพลัง (Empowerment) ให้กับกลุ่มคนฐานรากให้ตรงกลุ่มและตรงกับบริบท เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านั้นมี “อำนาจ” ในการลุกขึ้นมาจัดการระบบเศรษฐกิจของตนเองและชุมชนให้เข้มแข็ง และเกิดการกระจายประโยชน์ไปยังกลุ่มคนต่างๆ โดยที่ยังสามารถรักษาหรือเพิ่มฐานทุนของชุมชนให้เข้มแข็งและมากพอจะเป็นทุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต และนำไปสู่การเป็นตัวแบบ หรือข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน เกิดการกำหนดทิศทางของการพัฒนาร่วมกัน

ปราสาทขอมถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์หรือในเขตอีสานใต้ เพราะในบรรดาอารยธรรมที่สำคัญในโลกนี้ “อารยธรรมขอมโบราณ ซึ่งเจริญขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 คือ อารยธรรมที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อำนาจทางวัฒนธรรมของขอมแผ่ขยายไปกว้างไกล จนได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาอำนาจ” ยุคโบราณของภูมิภาคนี้ โดยมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่บริเวณทะเลสาบเขมร ไปจนถึงภาคอีสานตอนล่างของไทย และพื้นที่ของตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน รวมไปถึงบริเวณปากแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของเวียดนามในปัจจุบัน”⁴ จังหวัดสุรินทร์ได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งอารยธรรมขอมโบราณ หลักฐานที่แสดงถึงค่ากล่าวนี้ได้ก็คือ ปราสาทขอมที่มีอยู่อย่างมากในทุกอำเภอของจังหวัดสุรินทร์ ตามคำขวัญจังหวัดสุรินทร์ที่ว่า “สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม”⁵ จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า “...ช่วงอารยธรรมเขมรหรือขอมในประเทศกัมพูชาได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 ได้แพร่ขยายเข้ามาเจริญขึ้นในดินแดนแถบอีสานตอนล่าง ดังปรากฏหลักฐานของอารยธรรมเขมรเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นปราสาทหิน และเมืองโบราณ” และจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาเป็นอีกจังหวัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้ของประเทศไทย มีหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมขอมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก สัญลักษณ์ของอารยธรรมขอมที่ปรากฏเด่นชัด โดยผ่านการสื่อจากดวงตราของจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นรูปของพระอินทร์ทรงช้าง ด้านหลังเป็นรูปปราสาทขอม ซึ่ง “จังหวัดสุรินทร์นี้มีช้างมาแต่โบราณ และมีผู้จับช้างป่ามาเลี้ยงเสมอ ๆ ดวงตราของจังหวัดสุรินทร์จึงมีรูปช้างชื่อของจังหวัดเป็นคำสนธิของคำสองคำ คือ “สุระ” กับ “อินทร์” หมายถึง พระอินทร์ผู้เก่งกล้าสามารถ ภาพเจดีย์สลักปรักพัง เบื้องหลังแสดงถึงอิทธิพลการก่อสร้างของขอมโบราณ ซึ่งมีอยู่มากมายแห่งในภูมิภาคนี้ ปราสาทขอมจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ เพราะปราสาทขอมถือเป็นอัตลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ตามคำขวัญประจำจังหวัดที่กล่าวมาแล้ว “จังหวัดสุรินทร์ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงน่าสนใจอีกหลายแห่งเช่นกลุ่มปราสาทตาเมือน (ปราสาทตาเมือนธม ปราสาทตาเมือนโต๊ด และปราสาทบายกริมหรืออัคคีศาลา) ในพื้นที่ตำบลตาเมียงอำเภอพนมดงรักจังหวัดสุรินทร์ปราสาทศรีขรภูมิในพื้นที่ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิจังหวัดสุรินทร์ปราสาทบ้านพลวงในพื้นที่ตำบลก้งแอน

⁴จากรุวรรณ พึ่งเทียร, **พุทธศิลป์**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555, หน้า 5.

⁵จังหวัดสุรินทร์, **เส้นทางอารยธรรมมรดกล้ำค่าสุรินทร์**, (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ : มปป. 2556) หน้า 9.

อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ปราสาทตาควาย ในพื้นที่ตำบลบักได อำเภอพนมดงรักจังหวัดรินทร์”⁶ แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ (พ.ศ. 2561- 2565) รอบปี 2563 ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “เมืองเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เศรษฐกิจชายแดน ท่องเที่ยววิถีชุมชน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” โดยกำหนดประเด็นการพัฒนาจังหวัดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ 6 ด้าน คือ 1) การพัฒนาและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร 2) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการค้า การลงทุน การบริการ และเชื่อมโยงเศรษฐกิจชายแดน 3) การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน 4) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 5) การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน 6) การเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัย จากแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประเด็นการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวและเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ “สภาพการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ยังไม่มีความพร้อมในหลายด้านเช่นการประชาสัมพันธ์ประวัติความเป็นมาของแต่ละปราสาทยังมีน้อย สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเช่นสถานที่พักของนักท่องเที่ยวห้องน้ำห้องสุขายังมีไม่เพียงพอที่มีอยู่ก็ขาดการดูแลรักษา”⁷

แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ (พ.ศ. 2561- 2565) รอบปี 2563 ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “เมืองเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เศรษฐกิจชายแดน ท่องเที่ยววิถีชุมชน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” โดยกำหนดประเด็นการพัฒนาจังหวัดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ 6 ด้าน คือ 1) การพัฒนาและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร 2) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการค้า การลงทุน การบริการ และเชื่อมโยงเศรษฐกิจชายแดน 3) การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน 4) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 5) การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน 6) การเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัย จากแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประเด็นการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวและเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์

การที่นักท่องเที่ยวจะมาเที่ยวจังหวัดสุรินทร์นั้นส่วนมากจะมาตามฤดูกาลหรือมีงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่นงานช้างสุรินทร์ งานแห่เทียนพรรษา หรืองานบวชนหลังช้าง เป็นต้น

⁶ทวีศักดิ์ ทองทิพย์และคณะ,การศึกษาประวัติศาสตร์และเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ในอีสานใต้,รายงานวิจัย,สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์,(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม,2560),หน้า 5.

⁷กฤษณันท์ แสงมาศและคณะ,การพัฒนาระบบ GPS เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมปราสาทโบราณจังหวัดสุรินทร์,รายงานการวิจัย,สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์,(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม,2561),หน้า 15.

รายได้จากนักท่องเที่ยวจึงไม่มีตลอดทั้งปีเหมือนจังหวัดอื่นๆ ทั้งๆ ที่จังหวัดสุรินทร์มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือปราสาทขอมอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังไม่สามารถยกระดับการท่องเที่ยวปราสาทขอมให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวให้ได้มากเท่าที่ควร

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนานมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ แต่ปัญหาที่คณะผู้วิจัยพบก็คือ การที่นักท่องเที่ยวจะมาเที่ยวจังหวัดสุรินทร์นั้นส่วนมากจะมาตามฤดูกาลหรือมีงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่นงานช้างสุรินทร์ งานแห่เทียนพรรษา หรืองานบวชนหลังช้าง เป็นต้น รายได้จากนักท่องเที่ยวจึงไม่มีตลอดทั้งปีเหมือนจังหวัดอื่นๆ ทั้งๆ ที่จังหวัดสุรินทร์มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือปราสาทขอมอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังไม่สามารถยกระดับการท่องเที่ยวปราสาทขอมให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวให้ได้มากเท่าที่ควร ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำไปสู่การสร้างกิจกรรม การสร้างนวัตกรรมในด้านการท่องเที่ยวการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้เพิ่มจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

1.3 ปัญหาการวิจัย

กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างไร

การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ทำอย่างไร

การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ทำอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 4 แห่ง ได้แก่

- 1.ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
2. ชุมชนปราสาทช่างปี อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
- 3.ชุมชนปราสาททมิโพน อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
- 4.ชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.ทำการศึกษาและคัดเลือกชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือบริบทความมาของชุมชนของชาติพันธุ์ ที่นำไปสู่การสร้างชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

2. ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร จำนวน 4 แห่งในกลุ่มตัวอย่าง

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง :

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มพระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น และตัวแทนชุมชน ที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนปราสาทขอม โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษาและเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

ประชากรนั้นประกอบด้วยกลุ่มประชากรจำนวน 7 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) กลุ่มนักวิชาการ ประกอบด้วยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์, นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์, นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว, นักวิชาการด้านโลจิสติกส์, นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน และนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ด้านละ 1 คน รวม 6 คน

2) กลุ่มผู้บริหารโบราณสถานจำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 1 คน

3) กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์, นักปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 1 รูป/คน รวมเป็น 4 รูป/คน

4) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวนแห่ง ๆ ละ 4 คน

5) กลุ่มผู้ประกอบการค้าของที่ระลึกแห่งละ 5 คน รวมเป็น 20 คน

6) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 20 คน รวมเป็น 40 คน

7) กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 2 คน รวมเป็น 8 คน กลุ่มประชากรทั้งหมดใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ประชากร	กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	การได้มาของ กลุ่มตัวอย่าง	การเก็บข้อมูล
1.กลุ่มนักวิชาการ ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนาและ วัฒนธรรม ด้าน การท่องเที่ยว ด้านโลจิสติกส์ ด้านการพัฒนา ชุมชน และด้าน การสร้างเครือข่าย	-นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ 1 คน -นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์ 1 คน -นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว 1 คน -นักวิชาการด้านโลจิสติกส์ 1 คน -นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน 1 คน -นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ 1 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
รวม 6 รูป/คน			
2.กลุ่มผู้บริหาร โบราณสถาน	-ผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่แหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานปราสาทขอม หรือกรรมการ มูลนิธิแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอม ตาม แหล่งโบราณสถาน 4 แห่ง ๆ ละ 1 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
รวม 4 คน			
3.กลุ่มนักปราชญ์ ท้องถิ่น	-พระสงฆ์/ปราชญ์ท้องถิ่น 4 รูป/คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
รวม 4 รูป/คน			
4.กลุ่ม ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	-เจ้าของกิจการบริษัทนำเที่ยว / กลุ่ม มัคคุเทศก์ ตามแหล่งโบราณสถาน 4 แห่ง ๆ ละ 1 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบทดสอบ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
รวม 4 คน			
5.กลุ่ม	-กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ	เลือกแบบ	-แบบทดสอบ

ผู้ประกอบการ ค้าขายของที่ระลึก	โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง ๆ ละ 2 คน	เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
	รวม 8 คน		
6.กลุ่ม ผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน	-กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 2 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบทดสอบ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
	รวม 8 คน		
5.กลุ่มนักท่องเที่ยว	-นักท่องเที่ยวผู้เดินทางมาท่องเที่ยว ณ โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง ละ 2 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบทดสอบ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
	รวม 8 คน		
รวมทุกกลุ่ม	รวม 42 รูป / คน		

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เครือข่าย หมายถึง การติดต่อสื่อสาร ประสานงาน และเชื่อมโยงกันของกลุ่มบุคคลในชุมชนปราสาทขอมสุรินทร์ ในการที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในการการท่องเที่ยวปราสาทขอมสุรินทร์

การสร้างเครือข่าย การสร้างเครือข่าย หมายถึงการดำเนินการให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมที่เป็นกระบวนการตั้งแต่การก่อตัวเป็นเครือข่าย โดยเริ่มตั้งแต่การตระหนักถึงปัญหา หรือสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย การมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน การสร้างความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การแสวงหารแกนนำที่ดีที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จในดำเนินงานเครือข่าย ตลอดจนสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย หรือขยายเครือข่ายให้แผ่หลาย และกว้างขวางมากขึ้น

การจัดการเครือข่าย การจัดการเครือข่าย หมายถึง การจัดระบบการทำงานเครือข่ายให้สามารถทำงานได้อย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มตั้งแต่ การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน พร้อมทั้งการให้ความช่วยเหลือกันระหว่าง

เพื่อนสมาชิกเพื่อความเป็นองค์กรเครือข่ายที่มีความมั่นคง และการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนขององค์กรเครือข่าย

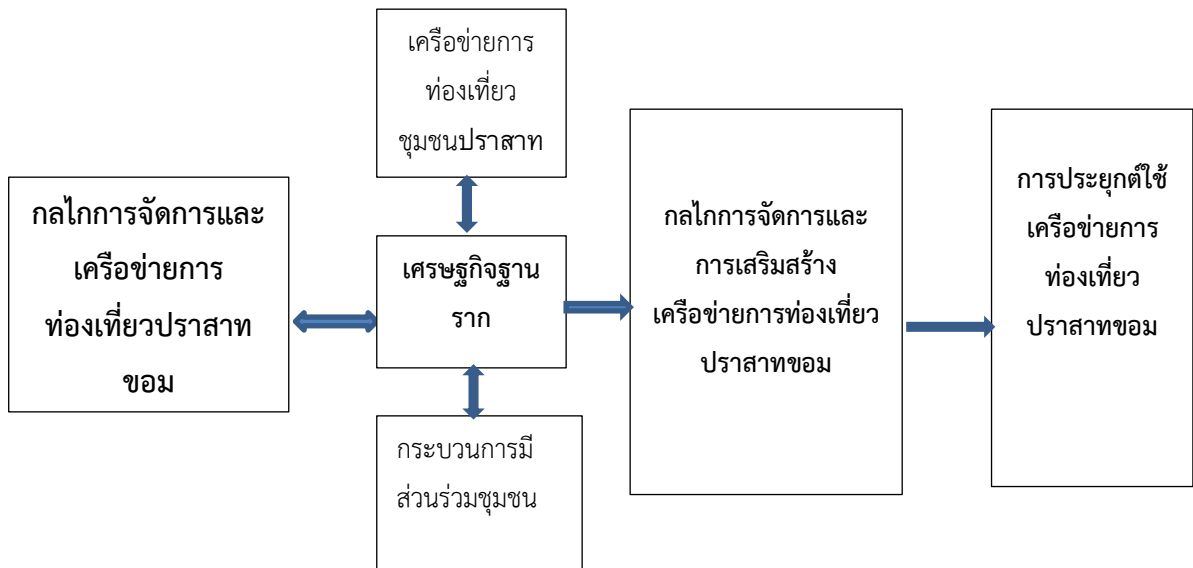
เครือข่ายการท่องเที่ยวนอก คือรูปแบบการเชื่อมโยงเรื่องราว เนื้อหากิจกรรม ภายใต้การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยงที่มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน โดยการแลกเปลี่ยนดังกล่าวนี้ จำเป็นจะต้องขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ร่วมกัน และการจัดการผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม รวมถึงมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ภายใต้ปัจจัยภายใน กล่าวคือ ภายในตัวชุมชนสมาชิกเองต้องมีความต้องการและเห็นความสำคัญหรือความจำเป็นในการมีเครือข่าย และต้องพร้อมให้ความร่วมมือมีระบบตัวแทนที่สามารถนำปัญหา/ความต้องการของสมาชิกนำเสนอสู่เวทีเครือข่าย และตัวแทนสมาชิกสามารถถ่ายทอดเรื่องราวความก้าวหน้าให้สมาชิกในชุมชนรับทราบอย่างต่อเนื่อง และปัจจัยภายนอก ซึ่งอาจมีหลายปัจจัย แต่ปัจจัยที่สำคัญ คือ หน่วยงานพี่เลี้ยงต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีความต่อเนื่องความจริงใจ และกระบวนการทำงานที่สร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยงโดยชุมชน คือ การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยงโดยชุมชนของกลุ่มชุมชนเป้าหมาย เพื่อให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยงโดยชุมชนในด้านใดด้านหนึ่งตามความเหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ โดยมีตัวกลาง ผู้ประสานงาน หรือหน่วยงานตัวกลาง เริ่มต้นเป็นหลักในการสร้างให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยงโดยชุมชน กำหนดบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชน ที่จะมาร่วมสร้างเครือข่ายหรือเป็นสมาชิกเครือข่าย การเติมกิจกรรมลงไปในชุมชน การสร้างการรับรู้และความเข้าใจของชุมชนที่เข้าร่วมเครือข่าย การกำหนดและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีกระบวนการได้มาซึ่งสมาชิกและกลุ่มเครือข่าย มีบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายที่ชัดเจน มีกิจกรรมของเครือข่ายเกิดขึ้น มีโครงสร้างของเครือข่ายการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย การเชื่อมโยงเครือข่ายผ่านกลไกต่างๆ มีการติดตามและการประเมินผลการบริหารจัดการเครือข่าย และเกิดประโยชน์ร่วมกันของเครือข่ายที่เกิดขึ้นนั้นๆ

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยมุ่งเน้นการศึกษากลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยงชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยงปราสาทขอมและการประยุกต์ใช้เครือข่ายการท่องเที่ยงปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ โดยสามารถแสดงเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

- 1.7.1 ได้กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทหอมในจังหวัดสุรินทร์
- 1.7.2 ได้สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทหอมในจังหวัดสุรินทร์
- 1.7.3 ได้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทหอมในจังหวัดสุรินทร์

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน ในการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ในส่วนของภาครัฐได้กำหนดนโยบายในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และน้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่อันเป็นแนวพระราชดำรัสที่เป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ขอพระบรมราชานุญาต นำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสมาเป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศโดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤติสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงนี้ได้¹

ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน เมื่อนำคำว่า “เศรษฐกิจ” กับคำว่า “ชุมชน” มารวมกันเรียกว่า “เศรษฐกิจชุมชน” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ดังนี้ “เศรษฐกิจ” หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน และ “ชุมชน” หมายถึง หมู่บ้าน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น คำว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึงระบบการผลิต การจำหน่ายการบริโภค และใช้สอยสิ่งต่างๆ ร่วมกันของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กที่อยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ² ได้ให้ความหมายของคำว่าเศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะเฉพาะที่มีกิจการผลิตหมุนโดยระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชนและต่างถิ่น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่บุคคลในชุมชนช่วยกันดำเนินงานด้วย

¹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546. การพัฒนาที่ยั่งยืน: การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ 2 ปีแห่งการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2546.),หน้า 75.

²ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กนกศักดิ์ แก้วเทพ และกาญจนา แก้วเทพ, *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา: วิธีวิทยาศาสตร์สังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 98.

ตนเองบางส่วนหรือทั้งหมด โดยการประสานการดำเนินงานกับพหุภาคี หน่วยงานหรือคนในท้องถิ่น ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมถูกต้องเป็นเครื่องมือช่วยเหลือการผลิต การตลาด การลงทุน การจัดการร่วมกันเกี่ยวกับการแปรรูปสินค้า ผลผลิตทางการเกษตร การขายสินค้าและบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดรายได้ต่อครอบครัวและชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน ในความหมายของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ³ หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนอันประกอบด้วย กิจกรรมทางการผลิต กิจกรรมทางการขายผลผลิต กิจกรรมการซื้อและการบริโภคของชุมชนและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดค่าจ้าง ค่าเช่า และกำไรของชุมชน โดยกระทรวงมหาดไทย⁴ ได้ขยายความเพิ่มเติมว่าเป็นเศรษฐกิจทุกสาขาของชุมชนและหมู่บ้าน ซึ่งดำเนินอยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมคุ้มค่าและยั่งยืน เป็นการผลิตที่เลี้ยงชีวิตครอบครัวและชุมชนได้อย่างพอเพียงส่วนเกินแห่งผลผลิตนี้เป็นเศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยนซื้อขายหรือแปรรูปตามกำลังและวัฒนธรรมของชุมชนที่ชุมชนตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน

เศรษฐกิจชุมชนสามารถกลมกลืนได้กับเศรษฐกิจกระแสหลัก เพราะนิสัยของคนไทยแท้เป็นคนชอบบรรยากาศแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ความต้องการคุณภาพชีวิตที่ดีผลักดันให้กลับมาชุมชน ทำให้ชนบทมีชีวิตชีวา สังคมชนบทเป็นสาระแท้ของสังคมไทย เป็นที่รวมของวัฒนธรรมที่หล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม เศรษฐกิจชุมชน⁵ หมายถึง ระบบการผลิต การแลกเปลี่ยนของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับชีวิตเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจชุมชนมิใช่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่สนับสนุนให้ผู้เป็นเจ้าของทุนแสวงหาประโยชน์สูงสุดเพื่อตนเองแต่ในขณะเดียวกันก็มีใช้ระบบเศรษฐกิจที่ควบคุมโดยรัฐและบงการจากรัฐ เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบที่สมาชิกของชุมชนร่วมกันบริหารจัดการโดยมุ่งให้บรรลุถึง ความพอเพียง ความเป็นธรรม และความสงบสุขภายในชุมชน เศรษฐกิจชุมชนจึงสามารถดำเนินการได้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของประเทศได้ โดยมีศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันกับภาคเอกชน ในรูปแบบของความสมัครสมานร่วมมือกันระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภคในชุมชนเป็นการดำเนินเศรษฐกิจในชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน จะช่วยให้ชุมชนสามารถใช้ทุนทางสังคมได้อย่างมีคุณค่า และเชื่อมโยงกับเครือข่ายเศรษฐกิจในท้องถิ่นต่างๆ

³ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ,เศรษฐกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท,2543),112.

⁴กระทรวงมหาดไทย,แผนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์,2541),หน้า 102.

⁵วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์,พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทยุโรปา เพลส จำกัด,2546),หน้า 189.

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ทางเลือกของการพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานการผลิต กระบวนการเรียนรู้ ระบบจัดการทรัพยากร การจัดการทุนและตลาด ในรูปแบบที่หลากหลายโดยพิจารณาจากศักยภาพของท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อมจะต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เน้นความยั่งยืน ความเป็นธรรม คุณภาพชีวิต และประสิทธิภาพของการผลิตไปพร้อมกัน ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม คุ่มค่า และยั่งยืน เป็นการผลิตที่เลี้ยงชีวิต ครอบครัว และชุมชนได้อย่างพอเพียง ส่วนเกินของผลผลิตเป็นการค้าขายเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ตามกำลังเงินและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญและเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

2.2 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดจากความไม่สมดุลในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม⁶ เป็นการพัฒนาที่มุ่งรักษาความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการสงวนทรัพยากรธรรมชาติทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยไม่เบียดบังโอกาสของคนรุ่นหลังที่จะตอบสนองต่อความต้องการในอนาคต ในมิติทางด้านเศรษฐกิจนั้นมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและการหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ เพื่อลดการปล่อยมลพิษให้อยู่ในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายได้ ในด้านสังคมเน้นการส่งเสริมองค์ความรู้และบทบาทของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี โดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้นโดยไม่เอนเอียงไปด้านวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ แต่ให้ผสมกลมกลืนไปกับการพัฒนา บำรุงรักษาภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม

ค.ศ. 1992 องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) ขึ้น ในประเด็นว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development) ที่กรุงรีโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เป็นการถกปัญหาสำคัญด้านโลกร้อน ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ และให้รัฐบาลทุกประเทศกำหนดยุทธศาสตร์ชาติในการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ได้มีการกล่าวถึงครั้งแรกในรายงาน บรันด์แลนด์ (Brundtland Report) ของ WCED หรือ สมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) โดยให้นิยามของคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า “การพัฒนาที่

⁶อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์,การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ บทเรียนจากการวิจัยภาคสนาม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.),2548),หน้า 6-7.

ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง” หรือในทางปฏิบัติหมายถึง “การพัฒนาที่เท่าเทียมและสมดุลระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ในทศวรรษ 1990 ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้กลายเป็นระเบียบวาระโลก⁷ โดยทุกประเทศที่เป็นสมาชิกได้ลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 ถือว่าเป็นแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับ

ค.ศ. 2002 ได้มีการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วย “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (World Summit on Sustainable Development: WSSD) ณ เมืองโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ เพื่อติดตามความคืบหน้าในการดำเนินงานและสานต่อแผนปฏิบัติการ 21 ให้เกิดผลอย่างจริงจัง โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ วางมาตรการต่างๆ ให้รัดกุมขึ้น เพื่อเป็นกติกาสากลที่จะร่วมมือกันดูแลติดตามเฝ้าระวัง และแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs) ร่วมกันภายในประเทศสมาชิก⁸ ในปี ค.ศ. 2015 หรือ พ.ศ. 2558 ดังนั้นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงแพร่หลายและนำมาเป็นแบบแผนในการพัฒนาประเทศต่างๆ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย กล่าวถึงเป้าหมายในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย ไว้ดังต่อไปนี้

1) เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพียงพอในการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชากรได้ การส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากร นอกจากนี้ผู้ประกอบการจะต้องรวมต้นทุนความสูญเสียทางด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในต้นทุนการผลิตด้วย เพื่อให้ราคาสินค้าสะท้อนต้นทุนที่แท้จริงของสินค้านั้นๆ

2) เป้าหมายด้านสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่สอดคล้องสมดุลกับศักยภาพในการรองรับของระบบนิเวศ การสืบทอดวัฒนธรรมที่ยั่งยืนและการส่งเสริมค่านิยมในการบริโภคที่ไม่ฟุ้งเฟ้อและอยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศที่จะรองรับได้ นอกจากนี้จะควรมุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆระดับด้วย

3) เป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม คือการใช้ทรัพยากรในขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและความสามารถในการกลับคืนสู่สมดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ มีการใช้ทรัพยากรด้วยความตระหนักถึงผลกระทบโดยรวมจากการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้มากและประเด็นปัญหาทางด้าน

⁷ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์,สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 71.

⁸สุชาติดา ชินะจิตร,สิ่งแวดล้อมกับการค้าเกี่ยวคู่กันได้จริงหรือ, วารสารสิ่งแวดล้อม, ปีที่ 7 ฉบับที่ 27 (กรกฎาคม-กันยายน), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 19.

สิ่งแวดล้อมของโลกต้องได้รับการแก้ไขจากทุกภาคส่วน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นหลักการที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำไปประยุกต์กับการบริหารจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสังคมมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม โดยหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องได้รับการประยุกต์ให้ประสานสอดคล้องและเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ภารกิจและการดำเนินงานของหน่วยงานในระดับต่างๆ กัน

โดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้นโดยไม่เอนเอียงไปด้านวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ แต่ให้ผสมกลมกลืนไปกับการพัฒนาบำรุงรักษาสภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมมนุษย์ โดยรวมก็คือการพัฒนาแบบองค์รวมและเน้นความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถผสมผสานเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศแบบทางสายกลางให้ก้าวทันโลกาภิวัตน์ สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน การพัฒนาภูมิปัญญาและทุนทางสังคม รวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

แนวคิดเรื่อง “เครือข่าย”⁹ ได้รับความนิยมน้อยกว่าหลาย มาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุ 3 ประการ คือ ภาวะการแข่งขันแบบใหม่ (New Competition) ในยุคการค้าใหม่ ทำให้ไม่สามารถใช้โครงสร้างและการบริหารจัดการแบบเก่าซึ่งเป็นแบบอำนาจตามลำดับชั้น (Hierarchical) ได้อีกต่อไป อำนาจแนวคิดไม่อาจนำองค์การ ให้ไปสู่เป้าหมายในยุคใหม่นี้ได้จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ ให้เป็นแนวนอน ให้เป็น “เครือข่าย” ประการที่สองความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ทำให้องค์การต่างๆ สามารถปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับองค์การอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายความก้าวหน้าทางวิชาการที่ก่อให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในลักษณะที่เป็นเครือข่าย และองค์การต่างๆ ล้วนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งภายในตัวมันเองและในความสัมพันธ์กับองค์การภายนอก

ด้วยเหตุนี้คำว่า “เครือข่าย” จึงถูกนำไปใช้ในทุวงการ ซึ่งมีผลทำให้การนิยามความหมายของเครือข่ายมีความหลากหลายตามไปด้วย แต่ไม่ว่าจะถูกนำไปประยุกต์ใช้ในวงการใดก็ตาม ก็มักจะมีความสำคัญ เกี่ยวข้องกับความหมายตามรูปศัพท์เดิมอยู่เสมอ นั่นคือ “การเชื่อมต่อเชื่อมโยง” “ความสัมพันธ์” และ “การติดต่อสื่อสาร” ภายใต้ “วัตถุประสงค์หรือข้อตกลง” อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบมีเป้าหมาย ซึ่งทำให้การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเท่ากับการเชื่อมโยง

⁹ เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548), หน้า 33 – 34.

หลายๆระบบย่อยให้รวมกันขึ้นมาใหม่เป็นอีกหนึ่งระบบของหน่วยสมาชิกทุกหน่วยงานที่เข้ามา
รวมกัน

2.3.1 ความหมายของเครือข่าย

Mitchell ได้ให้ความหมายว่า¹⁰ เครือข่ายหมายถึง ความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม
ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ ที่อยู่รอบข้างลักษณะของความสัมพันธ์นี้สามารถนำมาอธิบายถึง
พฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายนั้นได้เครือข่ายจึงเป็นกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาถึง
ความสัมพันธ์ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในสังคม

กาญจนา แก้วเทพ ให้ความหมายว่า¹¹ “เครือข่าย” คือรูปแบบหนึ่งของการประสานงาน
ของบุคคลกลุ่มหรือหลายองค์การหลายๆองค์การที่ต่างก็มีทรัพยากรเป้าหมายมีวิธีการทำงานและมี
กลุ่มเป้าหมายของตัวเองบุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอยู่อย่างมีระยะเวลา
พอสมควรแม้ว่าจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตามแต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้เมื่อฝ่าย
ใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆเพื่อแก้ปัญหาที่
สามารถติดต่อไปได้เป็นการเข้าร่วมเป็นองค์การเครือข่ายแม้ว่าองค์การเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่าง
ร่วมกันเช่นมีเป้าหมายร่วมกันมีประโยชน์ร่วมกันองค์การเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะ
การเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์การเท่านั้น

นฤมล นิราทร กล่าวถึงเครือข่ายว่า¹² การทำงานที่รูปแบบการประสานงานของกลุ่มคน
หรือองค์การที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันให้ความช่วยเหลือ
ระหว่างกันจึงอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายเป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัย
กัน

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ ให้นิยามของเครือข่ายทางสังคมว่า¹³ หมายถึง ความสัมพันธ์ใน
สังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลปัจเจกบุคคลกับกลุ่มกลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่ายโดยเป็น
การอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความ

¹⁰Mitchell,J.C.S.1968. Networks in Urban Situation. Manchester: Manchester
UniversityPress. P2.

¹¹กาญจนา แก้วเทพ,เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สภาคณาจารย์
แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา,2538),หน้า 60-61.

¹²นฤมล นิราทร,การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ,(กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2543),หน้า 43.

¹³พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ (อบ อุ่น),เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ,
(กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข,2547),หน้า 6.

ร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย

สรุปได้ว่า เครือข่ายหมายถึง การประสานความร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์การที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกัน และเชื่อมโยงขยายผลการทำงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่มหรือองค์การอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน การมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่ออาจทำได้ทั้งที่ผ่านศูนย์กลางแม่ข่ายหรือแกนนำ หรืออาจจะไม่มีแม่ข่ายหรือแกนนำแต่จะทำการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งจะมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่?คนหรือองค์การสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ โดยที่อาจมีรูปแบบการร่วมตัวแบบหลวมๆ เฉพาะกิจ ตามความจำเป็นหรือเป็นโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ชัดเจน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน

2.3.2 ประเภทของเครือข่ายและรูปแบบของเครือข่าย

เครือข่ายนั้นสามารถแบ่งออกได้หลากหลายประเภทตามที่นักปราชญ์ที่จัดแบ่งไว้ดังต่อไปนี้ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภท¹⁴ รูปแบบ และลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายก็เพื่อสร้างความเข้าใจ และมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์การเครือข่ายต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากพัฒนาการของความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า มีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์การพัฒนาเอกชน (NGO) และภาคประชาชน รวมทั้งในด้านแนวคิด กิจกรรม ก็มีกระบวนการแบ่งประเภท และรูปแบบของเครือข่ายออกเป็นนัยต่างๆ ดังนั้น ประเภท และรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ที่ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภท และรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ดังนี้

1) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) หมายถึง การรวมตัวของ กลุ่ม องค์การ เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่รูปธรรม หรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการ พัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

2) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue) ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์การ โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

¹⁴พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน),เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ,หน้า 84-90.

3) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็น เครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์การพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการ ภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายไว้หลายประเภทตามหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา ซึ่งได้จัดแบ่งไว้ดังนี้¹⁵

1) การแบ่งตามระยะห่างทางสังคม (Social Distance) อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ เครือข่ายใกล้ชิด (Intimate Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางมากที่สุดได้ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เครือข่ายรอง (Effective Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ที่บุคคลซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรก ได้แก่ญาติพี่น้องที่ห่างออกไป เพื่อนฝูงและคนที่รู้จักคุ้นเคยอื่นๆ เครือข่ายขยาย (Extended Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ที่บุคคลซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรงแต่สามารถติดต่อสัมพันธ์ได้ถ้าต้องการโดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

2) การแบ่งตามขนาดของกลุ่ม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายรวม (Total Network) เปรียบเสมือนสังคมใบใหญ่ในภาพรวมและเครือข่ายย่อย (Sub Network) เปรียบเสมือนกลุ่มสังคมย่อยที่อยู่ในสังคมใหญ่ๆ นั้น

3) การแบ่งตามระดับพื้นที่ แบ่งออกเป็น 7 ประเภท คือ เครือข่ายระดับหมู่บ้านในพื้นที่ตำบล เครือข่ายระดับหมู่บ้านข้ามพื้นที่ตำบล เครือข่ายระหว่างตำบลในอำเภอใดอำเภอหนึ่ง เครือข่ายระดับตำบลข้ามพื้นที่อำเภอ เครือข่ายระดับอำเภอในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง เครือข่ายระดับอำเภอข้ามพรมแดนจังหวัดและเครือข่ายระดับจังหวัดในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง

4) การแบ่งตามประเด็นที่สนใจ แบ่งได้หลายประเภท เช่น เครือข่ายการปฏิรูปครู ประจําการเครือข่ายการศึกษาทางเลือก เครือข่ายการศึกษาระดับปฐมวัยและเครือข่ายเพื่อปฏิรูปการเรียนการสอนของท้องถิ่น

5) การแบ่งตามวิชาชีพของสมาชิก แบ่งได้หลายประเภท เช่น เครือข่ายนักการเมือง เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษา เครือข่ายครูอาจารย์ เครือข่ายนักธุรกิจเครือข่าย สื่อสารมวลชน เครือข่ายผู้ประกอบการ เครือข่ายผู้นำชุมชน เครือข่ายผู้นำศาสนา

¹⁵เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา, 2543), หน้า 44 - 48.

6) การแบ่งตามบทบาทของกลุ่ม แบ่งได้หลายประเภท เช่น เครือข่ายธรรมาภิบาล ประชาสัมพันธ์การปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายการศึกษาวิจัยเพื่อปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายผู้สนับสนุนด้านเงินทุนและเครือข่ายเพื่อการวิเคราะห์เสนอแนะนโยบาย

7) การแบ่งตามลักษณะภาคีที่ร่วมในเครือข่ายแบ่งได้ 2 ประเภท คือ เครือข่ายแนวนอน (Horizontal Network) เป็นเครือข่ายของกลุ่มคนที่มีลักษณะทางสังคมใกล้เคียงกันเผชิญปัญหาที่คล้ายคลึงกัน เช่น การรวมกันระหว่างสถาบันการศึกษาด้วยกันหรือการรวมกลุ่มระหว่างมูลนิธิกับองค์การพัฒนาเอกชน และเครือข่ายแนวตั้ง (Vertical Network) เป็นเครือข่ายที่ภาคีมีความแตกต่างกัน เช่น การรวมระหว่างหน่วยงานของรัฐกับองค์การชุมชน การรวมระหว่างองค์การธุรกิจสถานศึกษาการรวมระหว่างองค์กรท้องถิ่นกับมูลนิธิของบริษัทธุรกิจ เป็นต้น

จากการศึกษาจากนักวิชาการหลายท่านข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ประเภท และรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมนั้นมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ วัตถุประสงค์ โครงสร้างการดำเนินงาน และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ใช้กิจกรรมเครือข่ายเป็นผู้กำหนดขึ้น

2.4 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวนับเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากที่ใช้งบประมาณในการลงทุนไม่มากแต่ได้ผลกำไรมหาศาล สามารถสร้างรายได้เป็นอันดับต้นของประเทศ จากการจัดอันดับในปี พ.ศ. 2556 ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาเที่ยวมาก เป็นอันดับที่ 10 ของโลก และเป็นอันดับที่ 2 ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกรองจากประเทศจีน โดยมีอัตราการเติบโตร้อยละ 18.8 และมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากเป็นอันดับที่ 7 ของโลก เพิ่มขึ้นร้อยละ 23.1 จากปี พ.ศ. 2556 และเป็นอันดับที่ 3 ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกรองจากประเทศจีนและมาเก๊า โดยประเทศไทยเป็นประเทศที่มีอัตราการเติบโตของนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวสูงที่สุดในกลุ่ม 10 อันดับแรกนอกจากนี้ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสร้างการจ้างงานโดยตรงให้กับธุรกิจท่องเที่ยวประมาณ 2.6 ล้านอัตรา และการจ้างงานทางอ้อมในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอีก 3.4 ล้านอัตรา รวมเป็นการจ้างงานทั้งหมด ถึงกว่า 6 ล้านอัตรา คิดเป็นร้อยละ 15.4 ของการจ้างงานทั้งหมดในประเทศ และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 20.5 ในปี พ.ศ. 2567¹⁶ นอกจากนี้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังส่งผลดีทางอ้อมอีกหลายประการ อาทิการทำให้คนไทยเกิดความรักชาติ หวงแหนทรัพยากรต่างๆ ของประเทศ รวมถึงการเผยแพร่ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม อันเป็นมรดกที่ล้ำค่าของไทยไปสู่ชาวต่างประเทศ ทำให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในประเทศเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างจริง เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาด้านการดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว การสร้างบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และการสนับสนุน

¹⁶สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สภาปฏิรูปแห่งชาติ,(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการพิมพ์,2558),หน้า 14 – 17.

ภาคเอกชนและภาคชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ไม่เพียงแต่การท่องเที่ยวจะมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันแล้วยังเป็นการส่งเสริมการกระจายรายได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับภาค จนถึงระดับประเทศ ด้วยการจับจ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต อาทิ อาหาร น้ำดื่ม เสื้อผ้า บริการทางการแพทย์หรือสุขภาพและการใช้บริการที่พัก ซึ่งจะกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่และการจ้างงาน และเกิดเป็นรายได้ที่หมุนเวียนภายในประเทศยกตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยวต่างชาติแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเป็นเงินบาท จากนั้นใช้บริการรถโดยสารจากสนามบินเพื่อเข้าพักที่รีสอร์ท ชื้อคอร์สท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชุมชน และซื้อของที่ระลึกจากชาวบ้านเพื่อเป็นของฝากพร้อมทั้งเรียนรู้การทำอาหารท้องถิ่น เป็นต้น จะเห็นได้ว่ามูลค่าของเงินที่ได้จากการท่องเที่ยวจะกระจายไปสู่หน่วยงานต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจได้หลากหลาย ซึ่งในท้ายที่สุดรายได้เหล่านี้จะตกถึงมือของคนในประเทศจากกระบวนการที่เรียกว่า “ผลคูณทวีของการท่องเที่ยว” (Tourism Multiplier Effect) แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวจะหมุนเวียนซ้ำๆ อยู่ในระบบเศรษฐกิจ ยิ่งมีรายได้มากก็เท่ากับว่าทุกคนในประเทศ ล้วนได้รับประโยชน์จากการขยายตัวของการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน

การกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากผ่านการท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจฐานรากของแต่ละจังหวัด การกระตุ้นการท่องเที่ยวให้สามารถจัดการให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องขับเคลื่อนบนระบบเศรษฐกิจที่เล็กที่สุดและเป็นฐานรากที่สำคัญที่สุดนั่นก็คือ “ชุมชน” ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่ว่า “ไม่มีเจตียองค์ใดสร้างได้ จากยอด ต้องสร้างจากฐาน ทั้งสิ้น เศรษฐกิจฐานรากจึงนับเป็นเศรษฐกิจของจริง” การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นจุดคานงัดที่จะนำไปสู่การพัฒนาในทุกๆ ด้าน ดังนี้ 1) เกิดการรวมตัวกันขององค์กรชุมชนอย่างเข้มแข็ง 2) เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดูแลภูมิสถาปัตยกรรมของชุมชนให้เกิดความสวยงาม น่าอยู่ น่าดู น่าเที่ยว 3) เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ โดยทุกชุมชนท้องถิ่นต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง 4) อาหารอร่อย ขนมอร่อย ของดีของทุกตำบลชุมชนท้องถิ่น 5) สินค้านำซื้อของตลาดชุมชน 6) ส่งเสริมสุขภาพอนามัยผ่านกิจกรรมสุขภาพ 7) โฮมสเตย์ที่จะเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและคนเมือง 8) มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมไปยังชาวบ้าน ดังนั้นการกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวไปยังชุมชนให้ชุมชนได้รับประโยชน์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ครบทุกมิติควบคู่กันไป

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) จึงให้ความสำคัญกับการวางรากฐานและแก้ไขปัญหาคือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ทั้งด้านคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยว บุคลากรการท่องเที่ยว และโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการสร้างสมดุลของการพัฒนา ทั้งในมิติของพื้นที่ เวลา กิจกรรม รูปแบบ และกลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อการสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชน และการเตรียมความพร้อมของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่การเติบโตใน

อนาคตบนพื้นฐานของการลงทุนพัฒนา เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการทำงานอย่างบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และระหว่างประเทศ¹⁷ โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนา 5 ด้าน ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุล และยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการขยายตัวของ อุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พัฒนาการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความสมดุลให้กับการท่องเที่ยวไทย ผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทย และการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การบูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

แนวคิดการกระจายรายได้ไปยังเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนนั้นสอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐในการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการลดความเหลื่อมล้ำผ่านแคมเปญส่งเสริมการท่องเที่ยว “AmazingThailand Go Local หรือ เที่ยวท้องถิ่นไทย ชุมชนเติบโตใหญ่ เมืองไทยเติบโต” โดยมีเป้าหมายในปี พ.ศ. 2562 จะมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าสู่เมืองรองและชุมชนเพิ่มสูงขึ้นไม่น้อยกว่า 10 ล้านคน กระจายโอกาสในเชิงรายได้จากการท่องเที่ยวให้ลงสู่เศรษฐกิจฐานรากไม่ต่ำกว่า 10,000 ล้านบาท รับผิดชอบนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติในพื้นที่เมืองหลักต่อเมืองรอง จาก 70:30 เป็น 65:35 อีกทั้งคาดว่าจะสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวไปยังเมืองรองและชุมชนได้อย่างคึกคัก กระตุ้นให้เกิดการเตรียมความพร้อมและพัฒนาพื้นที่สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสมดุลในทุกมิติ โดยแผนส่งเสริมการท่องเที่ยว Amazing Thailand Go Local: เที่ยวท้องถิ่นไทย ชุมชนเติบโตใหญ่ เมืองไทยเติบโต แบ่งออกเป็น 7 กิจกรรม ได้แก่

1. Enjoy Local เที่ยวชุมชนได้ลุ้นได้แต้ม เป็นการร่วมมือกับพันธมิตรใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิ Google Local Guide เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดการวางแผนการท่องเที่ยว (Trip Planner) ทั่วประเทศได้ด้วยตัวเอง โดยสร้างแรงจูงใจให้มีการใช้จ่ายและท่องเที่ยวในชุมชนและเมืองรอง เช่น e-Coupon ใช้เป็นส่วนลดสำหรับซื้อสินค้าและบริการตลอดเส้นทางท่องเที่ยวไปยังชุมชนและเมืองรอง อาทิ ร้านอาหารรัฐสุขใจ สถานีบริการน้ำมัน

¹⁷คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. 2560. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2(พ.ศ. 2560 – 2564) ออนไลน์http://www.ubu.ac.th/web/files_up/03f2017052216244626.pdf

ร้านอาหาร ร้านค้าชุมชน มีการสะสมแต้ม (TAT Point) ผ่านระบบออนไลน์เพื่อเป็นส่วนลดในการซื้อสินค้าและบริการ หรือแลกรางวัลเดินทางท่องเที่ยวต่อและชิงโชคปลายปี รวมถึงการสะสมไมล์กับสายการบินในประเทศ โดยความร่วมมือครั้งนี้จะมีการบริหารจัดการ Big Data แบบ Real Time ให้มีข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและสอดคล้องกับกลไกของการตลาดสมัยใหม่เพื่อความยั่งยืนในอนาคต

2. SET in the Local กระตุ้นกลุ่มตลาด MICE จัดประชุม สัมมนาและกิจกรรม CSR ในชุมชนและเมืองรอง โดยเน้นการเดินทางในวันธรรมดา ซึ่ง ททท. ได้สำรวจสอบถามหาความต้องการของชุมชน โดยดำเนินการกับ 27 ชุมชนท่องเที่ยวที่ต้องปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมในเชิงการตลาดและประสานกับหน่วยงานที่ต้องการทำกิจกรรมในพื้นที่ชุมชน เช่น ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมแห่งประเทศไทย เน้นกลุ่มเป้าหมายกลุ่มองค์กรและเยาวชน

3. Local Link เน้นความร่วมมือกับบริษัทนำเที่ยวหรือตัวแทนจำหน่ายได้รับสิทธิพิเศษ เช่น สนับสนุนค่าอาหาร เมื่อเสนอขายรายการนำเที่ยวเมืองรอง หรือมีรายการนำเที่ยวเมืองหลักและเมืองรองในรายการเดียวกัน อีกทั้ง รวบรวมและคัดกรองชุมชนทั่วประเทศที่มีศักยภาพพร้อมขาย นอกจากนี้ จะใช้ข้อมูลเชิงสถิติวิเคราะห์การเพิ่มสัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังจังหวัดท่องเที่ยวรอง จากเดิมจังหวัดท่องเที่ยวหลัก ร้อยละ 70 (186 ล้านคน/ครั้ง) จังหวัดท่องเที่ยวรอง 30 (79 ล้านคน/ครั้ง) ปรับสัดส่วนเป็น 65:35 รวมไปถึงการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเมืองรองหลากหลายรูปแบบ กำหนดบุคลิกของเส้นทางให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย อาทิ เส้นทาง Green ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เส้นทางจักรยาน เส้นทางท่องเที่ยวเลาะชายแดน และการออกแบบเส้นทางใหม่ให้สอดคล้องกับไลฟ์สไตล์ของนักท่องเที่ยว เช่น เส้นทางงานฝีมือ เกษตรกรรม ผจญภัย ธรรมชาติ วิถีชีวิต อาหาร และที่มีเรื่องราว เพื่อให้มีการเดินทางทั้งแบบผ่านบริษัทนำเที่ยว และ ออกแบบการเดินทางด้วยตัวเอง (FIT)ได้แก่

A: Additional : ท่องเที่ยวเชื่อมโยงเมืองหลักและเมืองรอง

B: Brand New : ท่องเที่ยว 55 เมืองรอง

C: Combination : ท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างเมืองรองและเมืองรอง

4. Eat Local ประชาสัมพันธ์อาหารถิ่น (Localicious) อาหารอร่อย อาหารห้ามพลาด ส่งเสริมการใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่น ผ่านกิจกรรม Eat Local Week ในทุกภาค พร้อมด้วยพันธมิตร ส่งเสริมให้มีการขายรายการนำเที่ยวประเภท Local Food Tours การเยี่ยมชมแหล่งผลิต แหล่งวัตถุดิบด้านอาหาร หรือทุกการใช้จ่ายสามารถสะสมคะแนนและรับสิทธิพิเศษ เช่น ชิงรางวัลรับประทานอาหารในร้านที่ได้ดาวมิชลิน

5. Our Local สร้างสรรค์และสนับสนุนการจัดกิจกรรม Community Events บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น กระจายทุกพื้นที่ ทุกสัปดาห์ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้าท้องถิ่น โดยเฉพาะในชุมชนและเมืองรอง สนับสนุนการจัดกิจกรรม โดยกระจายจากเมืองหลักสู่เมืองรองในทุกพื้นที่ทุกสัปดาห์ รวมไปถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลงานประเพณีประจำท้องถิ่นอีกด้วย

6. Local Heroes - Towards GSTC (Global Sustainable Tourism Council) และ B2D(Business to Digital) กิจกรรม Mobile Clinic เพื่อการพัฒนาคน สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนจากองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อให้ชุมชนเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางภูมิทัศน์และการแข่งขันในอนาคต (Digital Age) พร้อมทั้งสนับสนุนวิทยากร นักวิชาการ ศิลปิน ผู้มีชื่อเสียงผลงานการสร้างสรรค์ออกแบบ และแนะนำแหล่งทุน

7. Local Strength ร่วมมือเชิงบูรณาการกับภาครัฐและเอกชน สร้างความเข้มแข็งในห่วงโซ่อุปทาน และสินค้าพร้อมขาย พัฒนาเรื่อง Creative Tourism ในแหล่งท่องเที่ยว สนับสนุนผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในธุรกิจบริการและการท่องเที่ยว (Travel Tech & Start-up Business in Services) เพื่อส่งเสริมการขายเข้าเมืองรอง

2.5 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ตั้งแต่พ.ศ. 2531 ว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น “ได้รับการคาดหมายให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมด ด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียะในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณาภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต” เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบทำเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ

การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและรักษา เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกที่เปลี่ยนไปโดยมีขอบเขตการพัฒนาที่ครอบคลุมทุกส่วนของการท่องเที่ยว ดังนี้

- 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้
- 2) มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอย่างสม่ำเสมอ
- 3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไม่เสื่อมคลาย
- 4) กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ

ไม่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม

จุดสารเพื่อการเผยแพร่พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือ การบริหารการท่องเที่ยวได้มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้อง มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของธรรมชาติ

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นมีการปกป้องและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังไป ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economics Sustainability)

1.1) การเติบโตทางเศรษฐกิจต้องมีการบริหารจัดการที่ดี หากมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจะทำให้การรองรับของนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพการบริการ แรงงาน ซึ่งอาจจะทำให้นักท่องเที่ยวไม่พอใจ และไม่อยากเดินทางมาท่องเที่ยว อาจทำให้เศรษฐกิจตกต่ำได้

1.2) การเติบโตของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ทำให้คนหันมาประกอบอาชีพทางด้านการท่องเที่ยวอย่างแพร่หลาย เช่น อาชีพมัคคุเทศก์ บริษัทนำเที่ยวทำให้ผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการเกษตร การกสิกรรม การอุตสาหกรรม

1.3) การเจริญเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวต้องอาศัยแรงงานที่มีประสิทธิภาพและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจึงทำให้เกิดการรั่วไหลของประชากรที่อาจจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจได้

2) ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

2.1) การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาอย่างรวดเร็วทำให้ท้องถิ่นเหล่านั้นอาจจะสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้

2.2) การใช้เงินของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิตที่หรูหราหรืออย่างอิสระเสรี ซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจกลายเป็นแรงจูงใจให้คนในท้องถิ่นหลงใหลมัวเมาต่อทรัพย์สินเงินทองหรือความร่ำรวยที่หาได้ง่าย ๆ ให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมา

2.3) อาชีพขายบริการทางเพศทั้งชายหญิง การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อาจนำไปสู่ความถล่มทลายทางโครงสร้างทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม ซึ่งบางครั้งอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของการกระทำที่รุนแรงต่อนักท่องเที่ยว

3) ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

3.1) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวตนกำเนิดของกิจกรรมท่องเที่ยวขึ้น ๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากเกินไป ทำให้เกิดความแออัด ความสกปรก เป็นต้น

3.2) การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์

3.3) การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทางธรรมชาติเกิดความแปรปรวน

3.4) การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่ง

3.5) กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาลเช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้มลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมายสำหรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)” โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า “หมายถึงการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต” โดย 1) ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว 2) ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว 3) ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน 4) ต้องขึ้นภายใต้ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถนำมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศได้เนื่องจาก

1) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเองที่มีความต้องการที่จะท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในประเทศอย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากวิธีหนึ่ง

2) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการจ้างงานและก่อให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจขึ้นมากมายเช่น การให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง การประกันภัย บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร ธุรกิจโรงแรมที่พัก งานดูแลบำรุงรักษา งานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะได้รับการปรับปรุงดูแลให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้นซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น

4) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องแก่คนท้องถิ่น เช่น การผลิตผลผลิตทางการเกษตร การขายอาหาร การขายของที่ระลึก การบริการที่พัก การนำเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่น

5) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทำให้มนุษย์มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหลือเก็บไว้ใช้ได้อย่างยาวนานเนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม จึงไม่ทำลายธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติจึงยังคงความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริงและชุมชนในท้องถิ่นก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้

หลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) มีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นกระแสความคิดหลักของโลกในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาและได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ จะต้องมีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างยั่งยืนยาวและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อนำหลักการนี้มาปรับใช้กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงมีจุดเน้นที่สำคัญดังนี้

1) จะต้องดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนานจนถึงชั่วลูกชั่วหลาน มิใช่เพียงเพื่อคนรุ่นปัจจุบันเท่านั้น

2) ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง และลดปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

3) มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่เปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้าร่วมในการจัดการ และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

4) มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการวางแผนงาน การจัดสรรงบประมาณ และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม

5) มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่แนวคิด การศึกษาวิจัย และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ออกไปในหมู่ประชาชน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีหลักการสำคัญอยู่ 4 ประการ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ หมายถึง การท่องเที่ยวต้องสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้ สามารถจัดความจนและความลำบากเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือแม้แต่ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ควรจะมีวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย เช่น การจัดการด้านการโรงแรมจะต้องรวมค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำเสีย และการลดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในบริเวณข้างเคียงด้วย

2) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสังคม หมายถึง การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนให้ประชาชนไม่ใช่ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยและอยู่ในขีดจำกัดของทรัพยากรนั้น ๆ ที่จะรองรับได้ อีกทั้งยังมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการนำของเสียกลับมาใช้อีกเพื่อเป็นการประหยัด และการสร้างสมดุลให้กับธรรมชาติที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องมั่นคงยาวนานและต้องนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์ในสังคมอย่างเป็นธรรม

3) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่ต้องสนับสนุนการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชนและไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อชุมชน รวมทั้งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีกับคนรุ่นหลังต่อไป

4) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การท่องเที่ยวต้องมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและชาญฉลาดที่สุด มีการบำรุงรักษาและใช้งานที่อยู่ในขอบเขต หากใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจนหมดสิ้นไป หรือใช้งานเสื่อมโทรมอาจทำให้คนรุ่นหลังขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์ต่อไปหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังกล่าวมุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีขอบเขตของการพัฒนาในลักษณะ ต่อไปนี้

- 1) การท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้
- 2) มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอย่างสม่ำเสมอ
- 3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย
- 4) กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ
- 5) ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมจะต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด

หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ของ เชอร์ลี (Shirley, 1992)

1) อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ดูแล รับผิดชอบการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวต้องมีวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เพียงพอประหยัดและมีประสิทธิภาพอย่างที่สุด อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากรเหล่านั้นที่มีปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย การพัฒนานั้นยังต้องคงความเป็นเอกลักษณ์เดิมไว้ให้มากที่สุดและเกิด

ผลกระทบน้อยที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีใหม่ ๆ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมสามารถทำให้ธุรกิจนั้นยืนยาวได้

2) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับลดการก่อของเสีย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพหรืออาจจะหาทรัพยากรที่มีความเหมือนกันมาใช้ทดแทนกันได้ เพื่อเป็นการลดการใช้ทรัพยากรที่อาจจะหมดสิ้นไป เช่น การใช้คอนกรีตแทนไม้ในการสร้างบ้าน เป็นต้น ส่วนการลดการก่อของเสีย เช่น ขยะต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ

2.1) ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

2.2) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักปุ๋ยสามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาต้องมีการวางแผนที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว โดยรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมไว้ โดย

3.1) การเพิ่มคุณค่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวรดน้ำตัก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก ฝึเสือ หรือป็นหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดีอาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัว การทำเส้นทางจักรยานในหนึ่งท่องเที่ยวชมรอบหมู่บ้าน เป็นต้น

3.2) การเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่งบุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำตามแผนที่วางไว้ แต่จะต้องประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาควบคู่กันด้วย อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาในสถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพมากขึ้น

5) ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อสรรหาทรัพยากรที่โดดเด่นของท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ได้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ ๆ ในแต่ละตำบลตามนโยบาย “1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์” ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยายฐานเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

6) การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น ร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ หรือเป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการท่องเที่ยวนอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7) หมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่

- 7.1) ชุมชนในพื้นที่
- 7.2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 7.3) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว
- 7.4) สถาบันการศึกษา
- 7.5) สถาบันการศาสนา
- 7.6) หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่

การประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยอาจจะมีการจัดประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อผิดพลาดมาแก้ไขให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดช่องว่างและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ เช่น การกำหนดค่าบริการเรือโดยสารที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยวควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน

8) การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ โดยจัดให้มีการอบรม การส่งบุคลากรไปศึกษาดูงานการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ จะทำให้บุคลากรมีความรู้หรือแนวทางในการปฏิบัติมากขึ้น นับว่าเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร อีกทั้งยังเป็นการยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

9) จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถานที่นั้น ๆ ให้พร้อมและเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อความสะดวกในการศึกษาของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือน หรืออาจจะทำให้อยู่ในรูปของสื่ออื่น ๆ เช่น แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยว หรือวีดีโอแนะนำ เป็นต้น

10) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดย

- 10.1) การสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง

10.2) การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล

10.3) การวิจัยตลาดการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และการบริการให้มีประสิทธิภาพหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และหลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญใน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด ต้องทำการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย เพื่อให้บรรลุหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้ง 4 ประการที่กล่าวมาข้างต้นภาพเพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

2.6 แนวคิดทฤษฎีทุนทางสังคม

ในปัจจุบันคำว่า “ทุนทางสังคม” (Social Capital) กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ธนาคารโลกเห็นว่า ทุนทางสังคม คือ สถาบัน ระบบ ความสัมพันธ์และบรรทัดฐานการปฏิบัติ (norm) ที่นำมาซึ่งปฏิสัมพันธ์ของสังคมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (โดยเน้นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันไม่ใช่สถาบันหรือตัวบุคคลใดๆ หรือจำนวนรวมกัน)¹⁸ กรณีของประเทศไทย คำว่า ทุนทางสังคม ได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจโดยมีนักคิดนักปฏิบัติหลายท่านได้ประเมินว่าการที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาหลายๆ ด้านจนเกิดวิกฤตเกิดจากสาเหตุหลายประการที่สำคัญคือการพัฒนาในระยะที่ผ่านมาขาดการนำจุดเด่นหรือสิ่งดีงามที่มีในสังคมไทย เช่น มิติทางวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่งมาใช้ประโยชน์ขณะเดียวกันก็เห็นว่าการที่สังคมไทยยังดำรงอยู่ได้ไม่ล่มสลายจากวิกฤต เกิดจากการที่ยังมีทุนทางสังคมหลงเหลืออยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเมตตากรุณาความเอื้ออาทรสายใยผูกพันภายในครอบครัวชุมชน การรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อนเป็นต้น สอดคล้องกับข้อวิเคราะห์ของ คสช. โดยเห็นว่าหากมีการพัฒนาทุนทางสังคมและนำไปใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดก็จะมีส่วนช่วยทำให้การพัฒนาประเทศไทยมีความยั่งยืนและประชาชนส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นทาง คสช. จึงได้เสนอให้ การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นเรื่องหนึ่งที่สมควรผลักดันให้เป็นวาระแห่งชาติ

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทุนทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในการพัฒนาคนและสังคมไทยให้สามารถก้าวสู่สังคมความรู้ (Knowledge-Based Society) ได้อย่างรู้เท่าทัน

¹⁸สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต, “ทุนทางสังคม (Social Capital)” (Online).http://pattanathai.nesdb.go.th/Knowledge_pdf/social_capital.pdf. วันที่ 31 ตุลาคม 2563.

ท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมโลก เนื่องจากประเทศไทยมีทุนทางสังคมที่คั่งอยู่มากมาย สามารถนำมาเกื้อกูลให้คนไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของประเทศไทย โดยเฉพาะการนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งสังคมมีอยู่มากมายทุกพื้นที่ทั่วประเทศไทย ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่สั่งสมมาเป็นกลไกในการพัฒนาสังคม ทั้งนี้เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมไทยและการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับคนไทยอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความสมดุลทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2.7 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดจากความไม่สมดุลในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นการพัฒนาที่มุ่งรักษาความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการสงวนทรัพยากรธรรมชาติทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยไม่เบียดบังโอกาสของคนรุ่นหลังที่จะตอบสนองต่อความต้องการในอนาคต ในมิติทางด้านเศรษฐกิจนั้นมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและการหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ เพื่อลดการปล่อยมลพิษให้อยู่ในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายได้ ในด้านสังคม เน้นการส่งเสริมองค์ความรู้และบทบาทของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี โดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้นโดยไม่เอนเอียงไปด้านวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ แต่ให้ผสมกลมกลืนไปกับการพัฒนา บารุงรักษาภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม

ค.ศ. 1992 องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) ขึ้น ในประเด็นว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development) ที่กรุงรีโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เป็นการถกปัญหาสำคัญด้านโลกร้อน ป่าไม้ และความหลากหลายทางชีวภาพ และให้รัฐบาลทุกประเทศกำหนดยุทธศาสตร์ชาติในการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ได้มีการกล่าวถึงครั้งแรกในรายงาน บรันด์แลนด์ (Brundtland Report) ของ WCED หรือ สมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) โดยให้นิยามของคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า “การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง” หรือในทางปฏิบัติหมายถึง “การพัฒนาที่เท่าเทียมและสมดุลระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ในทศวรรษ 1990 ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

กลายเป็นระเบียบวาระโลก โดยทุกประเทศที่เป็นสมาชิกได้ลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 ถือว่าเป็นแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับโลก

ค.ศ. 2002 ได้มีการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วย “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (World Summit on Sustainable Development: WSSD) ณ เมืองโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ เพื่อติดตามความคืบหน้าในการดำเนินงานและสานต่อแผนปฏิบัติการ 21 ให้เกิดผลอย่างจริงจัง โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ วางมาตรการต่างๆ ให้รัดกุมขึ้น เพื่อเป็นกติกาสากลที่จะร่วมมือกันดูแลติดตามเฝ้าระวัง และแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ นาไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs) ร่วมกันภายในประเทศสมาชิก ในปี ค.ศ. 2015 หรือ พ.ศ. 2558 (สุชาติา ชินะจิตร, 2546: 19) ดังนั้นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงแพร่หลายและนามาเป็นแบบแผนในการพัฒนาประเทศต่างๆ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2546: 55-56) กล่าวถึงเป้าหมายในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย ไว้ดังต่อไปนี้

1) เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพียงพอในการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชากรได้ การส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากร นอกจากนั้นผู้ประกอบการจะต้องรวมต้นทุนความสูญเสียทางด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในต้นทุนการผลิตด้วย เพื่อให้ราคาสินค้าสะท้อนต้นทุนที่แท้จริงของสินค้านั้นๆ

2) เป้าหมายด้านสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่สอดคล้องสมดุลกับศักยภาพในการรองรับของระบบนิเวศ การสืบทอดวัฒนธรรมที่ยั่งยืนและการส่งเสริมค่านิยมในการบริโภคที่ไม่ฟุ่มเฟือยและอยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศที่จะรองรับได้ นอกจากนั้นจะควรมุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับด้วย

3) เป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม คือการใช้ทรัพยากรในขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและความสามารถในการกลับคืนสู่สมดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ มีการใช้ทรัพยากรด้วยความตระหนักถึงผลกระทบโดยรวมจากการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้มากและประเด็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมของโลกต้องได้รับการแก้ไขจากทุกภาคส่วน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นหลักการที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำไปประยุกต์กับการบริหารจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสังคมมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม โดยหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องได้รับการประยุกต์ให้ประสานสอดคล้องและเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ภารกิจและการดำเนินงานของหน่วยงานในระดับต่างๆ กัน

2.8 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.8.1 ที่มาของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวหนึ่ง เพื่อท่องเที่ยวหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่ตนเอง พร้อมทั้งได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าถึงเอกลักษณ์ที่สวยงามของท้องถิ่นในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม ประเพณีโบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งต่าง ๆ นี้เป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูด และกระตุ้นคนมาท่องเที่ยว ท้องถิ่นนั้น ๆ ที่สำคัญคือการท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เกื้อหนุนให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกัน และให้ความสำคัญต่อความยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังตั้งใจไปท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้ ศึกษาความหลากหลายจากท้องถิ่นอื่นแล้วนำมาเปรียบเทียบกับท้องถิ่นที่ตนเองอยู่อาศัย แล้วนำมาพัฒนาให้ดีขึ้น ภายใต้ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวมนุษย์โดยจะคำนึงถึงผลกระทบต่อของถิ่นในการท่องเที่ยวแต่ละครั้งเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้ทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงคุณค่าที่มีอยู่ในวัฒนธรรมเกิดเป็นความภาคภูมิใจและช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมากขึ้นเพื่อจะได้นำข้อดีของท้องถิ่นอื่นมาไปปรับใช้กับท้องถิ่นของตน และรักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมต่าง ๆ ของตนเองให้คงอยู่อย่างไรเสียการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้มีการแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไปตามแต่ละลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว ท้องถิ่น และกิจกรรม รวมถึงมีการแบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวในหลากหลายด้านมากขึ้น

2.8.2 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” กำหนดขึ้นมาอย่างชัดเจนในการประชุมสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites: ICOMOS) ที่เมืองออกซ์ฟอร์ด ใน พ.ศ. 2512 หรือ ค.ศ. 1969 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นักวิชาการได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตาม ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ล้วนมีจุดมุ่งเน้นในทำนองเดียวกันคือ “เป็นรูปแบบ การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้รับแรงดลใจหรือสิ่งกระตุ้นให้เดินทางไปยังจุดหมายปลายทางเพื่อสังเกต เรียนรู้ มีประสบการณ์ร่วม และตระหนักคุณค่าวัฒนธรรมของชุมชนในจุดหมายปลายทางนั้น ซึ่งครอบคลุม ถึงงาน

สร้างสรรค์ ประเพณีขนบธรรมเนียม และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจุดหมายปลายทาง ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนต้องเคารพ เรียนรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อให้เกิด มิตรภาพ และสันติภาพระหว่างชุมชนอย่างยั่งยืน”¹⁹ ดังนั้น การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่ง ที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาว ต่างประเทศ โดยเฉพาะ นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและยุโรป ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยม ชมงาน สถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศใน แถบเอเชียและแอฟริกา รวมถึงชื่อของ ที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมผลงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญา ของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเราเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

2.8.3 หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้อง พิจารณาควบคู่กันซึ่งการรักษา มรดก วัฒนธรรมเป็นประโยชน์ด้านองค์ความรู้และการให้คุณค่าแก่ สังคม ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยว ไปสู่การเติบโตทาง เศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน การ จัดหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้แนวคิดหลัก เพื่อใช้ในการ จัดการมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและแนวคิด เศรษฐกิจและการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งแต่ละแนวคิดจะประกอบด้วยกลยุทธ์และแนวทาง สนับสนุนที่จะนำไปสู่การจัดการมรดกวัฒนธรรมและ การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นไปอย่าง เหมาะสม

2.8.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา²⁰ ได้กล่าวว่าสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ถือเป็น ผลิตภัณฑ์ของการ ท่องเที่ยว โดยแบ่งองค์ประกอบไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1) **สิ่งดึงดูดที่ใจ (Attraction)** เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้คนเข้าไปท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ อาจจะมาในรูปแบบการให้ความรู้ สร้างความเพลิดเพลินใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละ สถานที่ท่องเที่ยวจะมีสิ่งดึงดูดที่แตกต่างกันไป เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความสนใจหลายกลุ่มซึ่งแต่ละ

¹⁹ นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย. “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์, ปี ที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๔, หน้า ๓๒.

²⁰บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐-๑๒.

กลุ่มก็มีเป้าหมายในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น เน้นการท่องเที่ยวแบบวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน พักผ่อนอย่างแท้จริง รวมไปถึงกิจกรรมในแต่ละสถานที่ท่องเที่ยวด้วย

2) การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นเส้นทางที่เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก ง่ายต่อการเข้าถึงความปลอดภัยในการเดินทาง และมีสถานที่ท่องเที่ยวอื่นอยู่ในบริเวณรอบเพื่อเกิดความคุ้มค่า หรือสร้างความแตกต่างในการมาท่องเที่ยวแต่ละครั้ง

3) สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว (Amenity) เป็นการบริการด้านต่าง ในขณะท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างให้เกิดความประทับใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและอยากกลับมาอีกครั้ง โดยแบ่งสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ 3 อย่างดังนี้

3.1 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ เช่น จุดจำหน่ายบัตรเข้าชมอยู่ด้านหน้า สามารถเห็นได้ชัดเจน ร้านอาหารอยู่รวมตัวกันเพื่อความสะดวกและมีความหลากหลาย ห้องน้ำกระจายอยู่ทุกจุด และห้องน้ำสำหรับคนชรา หรือผู้พิการ

3.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยจากขโมย เหตุฉุกเฉิน เช่นอุบัติเหตุ ระหว่างการท่องเที่ยวทั้งจากที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง คนรอบข้าง หรือจากธรรมชาติ และการหลงทาง พลัดหลงในระหว่างท่องเที่ยว

3.3 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริการ เช่น การมีแผ่นพับบอกข้อมูล เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ป้ายต่างไม่ว่าจะเป็นป้ายบอกทาง ป้ายเตือนระวังอันตรายจากสิ่งต่าง ๆ ป้ายแผนที่ เป็นต้น

2.8.5 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กรวรรณ สังขกร²¹ ได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ 7 แบบ แต่ละรูปแบบก็จะมุ่งเน้นสถานที่ และกิจกรรมแตกต่างกันออกไป ดังนี้ 1) การท่องเที่ยวแหล่งมรดก (Heritage Tourist) เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ แหล่งโบราณคดี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น 2) การท่องเที่ยวศิลปะ (Arts Tourist) เช่น โรงละคร การแสดงต่าง ๆ เทศกาล งาน ประเพณี เป็นต้น 3) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เช่น การถ่ายภาพ วาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม 4) การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban Culture Tourist) เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งอุตสาหกรรม 5) การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Culture Tourist) เช่น การท่องเที่ยว

²¹ กรวรรณ สังขกร, การท่องเที่ยววัฒนธรรมกับวิถีไทย. (เชียงใหม่: การอบรมการพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเส้นทาง P3A สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๒๓.

เชิง เกษตร ชุมชน พิพิธภัณฑ ธรรมชาติ เป็นต้น 6) การท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Culture Tourist) เช่น เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะ และหัตถกรรม เป็นต้น และ 7) การท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย (Popular Culture Tourist) เช่น สวนสนุก งานแข่งขันกีฬา เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อ ทั้งคนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวได้นั้น จำเป็นต้องเริ่มต้นจาก “การมีส่วนร่วม” ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มทั้งผู้ที่อยู่ในชุมชนและผู้อื่นที่ได้รับจากการใช้มรดกทางวัฒนธรรม เป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนท้องถิ่นที่เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนจำเป็นต้องมีบทบาทสูงสุด ในการตัดสินใจว่าจะให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้นพัฒนาไปในทิศทางใด โดยผ่านกระบวนการของ การวางแผนที่เป็นระบบ และกลยุทธ์การพัฒนาอื่น ๆ ได้แก่ การกำหนดดัชนีระดับการพัฒนา การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐาน สิ่งก่อสร้าง การพัฒนาคนท้องถิ่น และ การตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม²²

2.9 แนวคิดเรื่องการสร้างปราสาทขอม

2.9.1 ที่มาของแนวคิดการสร้างปราสาทขอม

ปราสาทขอม เป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ ที่สร้างขึ้นโดยอาณาจักรเขมร ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ / เป็นต้นมา พบมากในประเทศกัมพูชา และในเขตอีสานใต้ของประเทศไทย ปราสาทขอมก่อสร้างด้วยวัสดุอิฐ หินทราย และศิลาแลง ด้วยศิลปะเขมร ในประเทศไทยมีปราสาทขอมในที่ราบสูงอีสานทั้งสิ้น 155 แห่งได้แก่ จังหวัดนครราชสีมาจำนวน 37 แห่งแล้ว จังหวัดบุรีรัมย์อีก 50 แห่ง จังหวัดสุรินทร์มีอยู่จำนวน 31 แห่ง จังหวัดชัยภูมิ 6 แห่ง จังหวัดร้อยเอ็ด 14 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ 11 แห่ง และจังหวัดอุบลราชธานีอีก 6 แห่ง ส่วนมากมักถูกทำลายเหลือเพียงบางส่วน²³

จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าชนชาติเขมรเริ่มรวมตัวเป็นอาณาจักรหรือรัฐมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 โดยพัฒนามาจากเมืองท่าที่ติดต่อกับชายกับอินเดีย มีความเจริญภายใต้พื้นฐานของอารยธรรมอินเดีย ใช้ชื่อว่า อาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง

²² นุชนารถ รัตนสุขชัย. “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๔, หน้า ๔๙.

²³ ปราสาทขอม,(ออนไลน์),แหล่งที่มา <https://th.wikipedia.org/wiki/เข้าถึงเมื่อ ๒๖ เมษายน ๒๕๖๒>.

(เวียดนามตอนใต้) และแม่น้ำโขงตอนใต้ (กัมพูชา) จนถึงบางส่วนของบริเวณของภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทย โดยมีเมืองออกแก้ว (ตะวันออกเฉียงใต้ของเวียดนาม) เป็นเมืองท่าในการติดต่อค้าขาย และมีราชธานีนามว่า “วยาธปุระ” ใกล้เขาบาพนมในประเทศกัมพูชา อาณาจักรพุนั้นมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศทั้งกับอินเดียและจีน หลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับอาณาจักรนี้ยังดูรางเลือนหาข้อสรุปไม่ได้แน่ชัดนัก ทราบแต่เพียงว่ากษัตริย์องค์สุดท้ายคือ รุทรวรมัน และนับถือศาสนาพราหมณ์ที่ได้รับมาจากอินเดียเป็นหลัก

พุทธศตวรรษที่ 12 อาณาจักรเจนฬา ซึ่งแต่เดิมเป็นรัฐหนึ่งของอาณาจักรพุนั้น มีอาณาบริเวณตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์-ภูเขาวัดภู ในปัจจุบันคือบริเวณทางตอนใต้ของประเทศไทยและทางภาคเหนือของประเทศไทย ราชธานีของอาณาจักรเจนฬาคือ เมือง “เศรฐปุระ” อาณาจักรเจนฬามีพื้นฐานอารยธรรมสืบต่อมาจากอาณาจักรพุนั้นรวมทั้งการนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วย

พระเจ้าภวรมัน ปฐมกษัตริย์ของเจนฬาได้ยึดวยาธปุระจากรุทรวรมัน ต่อมาพระอนุชาของภวรมันคือ พระเจ้ามเหศวรมันที่ 1 ได้เข้ายึดพุนั้นและปราบปรามได้ ทำให้อาณาจักรเจนฬาได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าเดิม จนล่วงพุทธศตวรรษที่ 13 อาณาจักรเจนฬาได้ถูกกษัตริย์ชวาจากราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรชวาภาคกลางรุกราน จึงทำให้เจนฬาแตกออกเป็น 2 ส่วนคือ เจนฬาบก และ เจนฬาน้ำซึ่งถูกชวียึดครองได้ นอกจากนี้อาณาจักรชวายังได้นำตัวรัชทายาทคือ เจ้าชายชัยวรมันที่ 1 ไปเป็นตัวประกันที่อาณาจักรชวาอีกด้วย ซึ่งเป็นระบบที่เรียกว่าตัวจ่านำเพื่อรับรองความจงรักภักดีของอาณาจักรเขมร

ต่อมาในปี พ.ศ. 1350 ชัยวรมันที่ 2 ได้ยกทัพขึ้นมาประกาศเอกราชจากอาณาจักรชวา และยกรวมอาณาจักรเจนฬาบกและเจนฬาน้ำที่แตกแยกเข้าด้วยกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรเขมรใหม่ และขนานนามใหม่ว่า เมืองกัมโพชนตะวันออกเฉียง โดยแยกตัวมาจากอาณาจักรลโวทยหรือละโว้ หรือปัจจุบันเรียกว่า ลพบุรี พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงตั้งราชธานีของเมืองกัมโพชนในบริเวณทางเหนือของทะเลสาบเขมร พระองค์ทรงขยายพระราชอำนาจเข้าไปถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำบริเวณอีสานใต้ของประเทศไทยในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์และศรีสะเกษ²⁴

คติในการสร้างปราสาทเชื่อว่า จักรวาล (โลก) ประกอบด้วยทวีปต่างๆ 5 ทวีป โดยมีชมพูทวีปเป็นศูนย์กลางและมีเขาพระสุเมรุอยู่ในตำแหน่งแกนกลางของจักรวาล การออกแบบสร้างศาสน

²⁴ปราสาทขอม,(ออนไลน์),แหล่งที่มา <https://th.wikipedia.org/wiki/>,เข้าถึงเมื่อ ๒๖ เมษายน ๒๕๖๒.

สถานนั้นผู้ออกแบบต้องพยายามสื่อให้เห็นถึงการติดต่อกันระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าเบื้องบน ดังนั้นปราสาทที่สร้างขึ้นจึงเป็นการจำลองจักรวาลและดินแดนแห่งเทพเจ้าเพื่อให้เห็นที่ประทับของเหล่าเทพเมื่อยามเสด็จลงสู่พื้นดินโดยประดิษฐานรูปเคารพไว้ในห้องกลางศาสนสถานหรือที่เรียกว่า “ห้องครรภคฤหะ” ซึ่งมักจะอยู่ตรงปราสาทประธานเสมอ

2.9.2 ความหมายของปราสาทขอม

จากการบันทึกของโจวตาควนกล่าวว่าพวกขอมนับถือศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธซึ่งรับมาจากอินเดีย ทั้งสองศาสนาต่างเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิด ศาสนาฮินดู เป็นศาสนาที่ยุ่ยากและเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ แต่มีลัทธิใหญ่ๆ อยู่ 2 ลัทธิคือ ไศวนิกาย กับไวษณพนิกายในขณะที่พุทธศาสนาก็แบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือเถรวาท หรือหินยานและอาจารย์วาทหรือมหายานซึ่งเป็นฐานความเชื่อในการสร้างศาสนสถานหรือที่เรียกว่า “ปราสาท”²⁵

ปราสาท เป็นชื่อเรียกสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งของศิลปะขอม โดยเป็นอาคารที่มีเรือนยอดซ้อนกันหลายชั้น และมีห้องครรภคฤหะภายในนั้น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานสถาปัตยกรรมของอินเดียทางใต้ โดยเรียกตามภาษาสันสกฤตว่า “ปราสาท” (Prasada) อันเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่สำคัญในศาสนา และมีหลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ โดยมียอดรูปโดมอยู่ข้างบนหลังคาแต่ละชั้นมีรูปจำลองอาคารตั้งประดับอยู่ด้วย

เหตุผลดังกล่าวคำว่า “ปราสาท” ในที่นี้จึงหมายถึงอาคารที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นศาสนสถานเท่านั้นมิได้เกี่ยวข้องกับพระราชมนต์เชียร อันเป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์ดังเช่นความหมายที่เคยเข้าใจ

2.9.3 หลักการสำคัญของการสร้างปราสาทขอม

แนวคิดเรื่องการสร้างปราสาทขอม ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีการสร้างศาสนสถานเป็นรูปปราสาทมีลักษณะของอาคารทรงปราสาทหิน ที่ใช้เป็นศาสนสถาน สายธารของอารยธรรมขอมนั้นมีที่มาจากอารยธรรมของชาวอินเดียอินเดีย กล่าวคือชาวอินเดียได้สร้างปราสาทขึ้นเพื่อประดิษฐานรูปเคารพทางศาสนาเรียกว่า “เทวาลัย” โดยสร้างเป็นอาคารที่มีหลังคาซ้อนชั้นขึ้นไปหลายชั้น แต่ละชั้นมีการประดับอาคารจำลองสามารถแยกออกเป็น 2 สายวัฒนธรรม ได้แก่ อินเดียภาคเหนือ เรียกว่า “ทรงศิขร” (สิ-ชะ-ระ) คือ ปราสาทที่มีหลังคารูปโค้งสูง ส่วนในอินเดียภาคใต้ เรียกว่า “ทรงวิมาน” คือปราสาทที่มีหลังคาซ้อนเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมักประดับอาคารจำลองจากรูปแบบของปราสาทขอมใน

²⁵สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติเมืองพระนครของขอม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ ๕, เซ็นเตอร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

ระยะแรกเชื่อกันว่า ได้รับอิทธิพลของทรงศิขรจากอินเดียภาคเหนือส่วนทรงวิมานนั้นส่งอิทธิพลมายัง ศิลปะขอม ต่อมาภายหลังช่างขอมได้นำเอารูปแบบทั้ง 2 สายวัฒนธรรมมาผสมผสานกันจนกลายเป็น รูปแบบเฉพาะของตัวเองขึ้น “โบราณสถานแบ่งตามลักษณะทางกายภาพมี 2 ประเภท คือ (1) โบราณสถานที่มีรูปทรงชัดเจนได้แก่ พระราชวัง วัด ค่าย กำแพงเมือง คลอง บ่อ สระ อ่างเก็บน้ำ โบราณ พระบัง เขื่อน เจดีย์ ปราสาท (2) ซากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้าง หรือสถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรงและใช้ประโยชน์มาแต่อดีต แต่ชำรุดผุพังจนมองไม่เห็นรูปทรงชัดเจน โบราณสถานเหล่านี้ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามหน้าที่เดิมแต่ก็ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม”²⁶

การสร้างอาคารทรงปราสาทมาจากคติความเชื่อของชาวอินเดียที่ว่าเทพเจ้าทั้งหลายสถิต อยู่ ณ ยอดเขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนกลางของจักรวาลซึ่งอยู่บนสวรรค์ การสร้างปราสาทจึง เปรียบเสมือนการจำลองเขาพระสุเมรุมายังโลกมนุษย์เพื่อเป็นที่สถิตของเทพเจ้า และมีการสร้างรูป เคารพของเทพเจ้าขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ภายในโดยตัวปราสาท ซึ่งปรากฏมีสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ สื่อสัญลักษณ์แทนความหมายของเขาสุเมรุ เช่น มีปราสาทประธานตรงกลาง มีปราสาทบริวาร ล้อมรอบถัดออกมามีสระน้ำ และกำแพงล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง การที่ทำหลังคาปราสาทเป็นเรือนซ้อน ชั้น ก็หมายถึงสวรรค์หรือวิมานของเทพเทวดานั้นเอง ด้วยเหตุที่เป็นการจำลองจักรวาลมาไว้บนโลก มนุษย์ และเป็นที่ยึดถือของเทพเจ้าจึงต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ ตามที่กำหนดไว้ในคัมภีร์ทางศาสนา อย่างเคร่งครัดตัวปราสาทจึงมีขนาดใหญ่โตและใช้เวลาก่อสร้างยาวนาน²⁷

2.9.4 ประเภทของปราสาทขอม

ปราสาทขอมที่มีอยู่ในเขตอีสานตอนใต้ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษเมื่อจัดประเภทแล้วมีดังนี้

1) **ปราสาทขอมที่เป็นศาสนสถาน** จะมีการออกแบบการก่อสร้างอย่างมีระเบียบ เนื่องจากคติการสร้างเพื่อเป็นที่ประดิษฐานของเทพเจ้า โดยทั่วไปจะมีแผนผัง 2 แบบ แบบแรกคือ แผนผังแบบล้อมรอบจุดศูนย์กลาง ซึ่งมีปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยระเบียงคด อาจมี สระน้ำและกำแพง ล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ส่วนใหญ่ ได้แก่ ศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนพื้นราบ เช่น ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทหินพิมาย ส่วนแผนผังแบบที่ 2 คือ แผนผังแบบตรงเข้าสู่จุดศูนย์กลาง ได้แก่ ศาสนสถานที่อยู่บนภูเขา มีบันไดทางเดินและสิ่งปลูกสร้างเป็นระยะ ๆ นำขึ้นไปสู่ปราสาทประธานที่อยู่บนยอดเขา เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเขาพระวิหาร

²⁶ เทพประวิณ จันทรแรง, “ศึกษาภาพและการอนุรักษ์โบราณสถานที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวี วงศ์”, รายงานวิจัย, หน้า ๑๐๙ – ๑๑๐.

²⁷ คติการสร้างปราสาทขอม, แหล่งที่มา: <https://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology/ปราสาทขอมในประเทศไทย-๐> [เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

2) **ปราสาทขอมที่เป็นอารยคยศาล หรือธรรมศาลา** จากการศึกษาพบว่าในจารึกปราสาทพระขรรค์กล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างอารยคยศาลา และ บ้านมีไฟ หรือ ธรรมศาลา เพื่อเป็นที่พักคนเดินทาง บนเส้นทางสายหลักในราชอาณาจักรจากเมืองพระนครหลวง 3 สาย สายหนึ่งไปยังเมืองวิชัยปุระ เมืองหลวงของราชอาณาจักรจาม สายหนึ่งมายังเมืองพิมาย และอีกสายหนึ่งไปยังภาคกลางของประเทศไทย เมื่อตรวจสอบดูจากตำแหน่งปราสาทศิลาแลงและจารึกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะพบว่ามิ่งที่มีลักษณะเป็นอารยคยศาลาและธรรมศาลา (ปราสาทศิลาแลงมีมุขด้านหน้ายาวออกมาเป็นห้องโถง มีช่องหน้าต่างเจาะทะลุไว้ด้านทิศใต้ด้านเดียว เช่น ปราสาทตาเมือน จังหวัดสุรินทร์ และปราสาทบ้านบุ จังหวัดบุรีรัมย์) โดยมิ่งอารยคยศาลาตั้งอยู่บนเส้นทางเข้าเมือง ในตำแหน่งนอกกำแพงเมืองหรือชานเมือง และบนเส้นทางจารึกสัญจรมุ่งสู่เทวบรรพตสำคัญ หลายแห่ง ดังนี้

(1) กุฏิฤๅษี นอกกำแพงเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ห่างออกมา 375 เมตร บนถนนราชมรรคาในอดีต ที่มุ่งเข้าสู่ประตูชัยของเมืองพิมาย มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12

(2) ปราสาทเมืองเก่า ก่อนเข้าสู่พื้นที่เมืองโคราชปุระ ซึ่งเป็นที่ตั้งของปราสาทเมืองแขก และปราสาทโนนกู่ ในศาสนาฮินดู มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12

(3) กุฏิฤๅษีเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ชานเมือง บนถนนสายหลักเชื่อมระหว่างปราสาทเมืองต่ำกับปราสาทพนมรุ้ง โดยอยู่ห่างประมาณ 500 เมตรจากใจกลางเมือง มีปราสาทเมืองต่ำ เทวาลัยในศาสนาฮินดูเป็นศูนย์กลางชุมชน เขมร มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 เป็นต้น

2.9.5 พัฒนาการของปราสาทขอม

ปราสาทขอม^{๒๘} เป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ที่สร้างขึ้นโดยอาณาจักรเขมร ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เป็นต้นมา พบมากในประเทศกัมพูชา และในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยปราสาทขอมก่อสร้างด้วยวัสดุอิฐ ศิลาทราย และศิลาแลง ในศิลปะเขมร จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าชนชาติขอมเริ่มรวมตัวเป็นอาณาจักรหรือรัฐมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 โดยพัฒนามาจากเมืองท่าที่ติดต่อกับชายกับอินเดีย มีความเจริญภายใต้

^{๒๘}ปราสาทขอม,(ออนไลน์),แหล่งที่มา <http://daowareesukawong.blogspot.com/เข้าถึงเมื่อ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒>.

พื้นฐานของอารยธรรมอินเดีย ใช้ชื่อว่าอาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง (เวียดนามตอนใต้) และแม่น้ำโขงตอนใต้ (กัมพูชา) จนถึงบางส่วนของบริเวณของภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทย โดยมีเมืองออกแก้ว (ตะวันออกเฉียงใต้ของเวียดนาม) เป็นเมืองท่าในการติดต่อค้าขาย และมีราชธานีนามว่า “วยาธปุระ” ใกล้เขาบาพนมในประเทศกัมพูชา พุทธศตวรรษที่ 12 อาณาจักรเจนฬา ซึ่งแต่เดิมเป็นรัฐหนึ่งของอาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์-ภูเขาวัดภู และในปัจจุบันคือบริเวณทางตอนใต้ของประเทศลาวและทางภาคเหนือของประเทศเขมร และราชธานีของอาณาจักรเจนฬาคือ เมือง “เศรฐฐปุระ” อาณาจักรเจนฬามีพื้นฐานอารยธรรมสืบต่อมาจากอาณาจักรฟูนันรวมทั้งการนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วย

พระเจ้าภวรมัน ปฐมกษัตริย์ของเจนฬาได้ยึดวยาธปุระจากรุทรมัน ต่อมาพระอนุชาของภวรมันคือ พระเจ้ามเหศวรมันที่ 1 ได้เข้ายึดฟูนันและปราบปรามได้ ทำให้อาณาจักรเจนฬาได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าเดิม จนล่วงพุทธศตวรรษที่ 13 อาณาจักรเจนฬาได้ถูกกษัตริย์ชาวจากราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรชวาภาคกลางรุกราน จึงทำให้เจนฬาแตกออกเป็น 2 ส่วนคือ เจนฬาบก และ เจนฬาน้ำ ส่วนของเจนฬาน้ำนั้นถูกชวายึดครองได้ นอกจากนี้อาณาจักรชวายังได้นำตัวรัชทายาทคือ เจ้าชายชัยวรมันที่ 2 ไปเป็นตัวประกันที่อาณาจักรชวาอีกด้วย ซึ่งเป็นระบบที่เรียกว่าตัวจำนำเพื่อรับรองความจงรักภักดีของอาณาจักรขอม ต่อมาในปี พ.ศ. 1350 ชัยวรมันที่ 2 ได้ยกทัพขึ้นมาประกาศเอกราชจากอาณาจักรชวา และยังรวมอาณาจักรเจนฬาบกเจนฬาน้ำที่แตกแยกเข้าด้วยกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรขอมใหม่ และขนานนามใหม่ว่า เมืองกัมโพชนตะวันออกเฉียง โดยแยกตัวมาจากอาณาจักรลโวทย หรือละโว้ หรือปัจจุบันเรียกว่า ลพบุรี ซึ่งมีกัมโพชนอยู่แล้ว

พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงเลือกตั้งราชธานีของเมืองกัมโพชนในบริเวณทางเหนือของทะเลสาบเขมร พระองค์ทรงขยายพระราชอำนาจขยายเข้าไปถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำ บริเวณอีสานใต้ของประเทศไทยด้วยในจังหวัดนครราชสีมาสุรินทร์ ศรีสะเกษ

พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงสถาปนาลัทธิเทวราชา คือยกฐานะกษัตริย์ให้เป็นเทพเจ้าหรือเทวราชา (Deva-Raja) เป็นกษัตริย์สูงสุด จึงเป็นการปูพื้นฐานระบบเทวราชาให้อาณาจักรอื่นๆ เอาเป็นแบบอย่าง รวมถึงสยามของเราก็รับระบบนี้มาใช้ด้วยเช่นกัน ระบบเทวราชานี้มีส่วนทำให้พราหมณ์

เข้ามามีบทบาทในราชสำนัก ในฐานะผู้เชี่ยวชาญศิลปศาสตร์ต่างๆ และประกอบพิธีราชาภิเษกให้กับ กษัตริย์

ลัทธิเทวราชาหรือระบบเทวราชา ต่างจากลัทธิไสวณิกายแล่วัชณพนิกาย คือ ก่อนหน้านั้น กษัตริย์เป็นเพียงมนุษย์ที่นับถือเทพเจ้า แต่ลัทธิราชานี้ถือว่ากษัตริย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเทพเจ้า คือเทพเจ้าแบ่งภาคลงมาจุติเป็นกษัตริย์นั่นเอง เมื่อกษัตริย์เสวยราชย์แล้วต้องกระทำ 3 สิ่ง คือ

1. ขุดสระชลประทานหรือที่เรียกว่า บาราย นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขมรมีความยิ่งใหญ่ เพราะเนื่องจากเขมรก็ไม่นิยมตั้งถิ่นฐานใกล้แม่น้ำเท่าใดนัก ที่เมืองพระนครก็มีบารายขนาดใหญ่หลาย บาราย เช่น บารายอินทรรูเกาะ มะละกอเต็นระบำ

2. กษัตริย์ต้องสร้างศาสนสถานบนฐานเตี้ยๆ อุทิศถวายบรรพบุรุษ หรือปราสาทขอมสร้างบนฐานเตี้ยๆเพียงชั้นเดียว เช่น ปราสาทพะโค ที่พระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 สร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้กับ บรรพบุรุษของพระองค์

3. และยังต้องสร้างศาสนสถานบนฐานเป็นชั้น หรือปราสาทขอมแบบยกฐานเป็นชั้นสูงหลายชั้นเพื่อเป็นที่สถิตของเทพเจ้า หากเป็นศาสนาพราหมณ์ลัทธิไสวณิกายก็จะประดิษฐานศิวลึงค์ของสัญลักษณ์แห่งองค์พระอิศวร หรือศาสนาพราหมณ์ลัทธิวัชณพนิกายก็จะประดิษฐานเทว รูปพระวิษณุ และมีความเชื่อว่าเมื่อกษัตริย์สิ้นพระชนม์วิญญาณของพระองค์จะไปเสด็จรวมกับเทพเจ้าที่ปราสาทที่พระองค์สร้างไว้ นั่นเอง เช่น พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ทรงสร้างปราสาทนครวัด อุทิศถวายแด่ องค์พระวิษณุ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ก็มีพระนามว่า บรมพิชฌุโลก

จากเหตุผล 2 ข้อหลังนี้เองที่เป็นประเพณีที่กษัตริย์เขมรทุกพระองค์จะต้องสร้างปราสาทขอมอย่างน้อยที่สุด 2 หลัง ส่วนรูปแบบของปราสาทขอมนั้น ก็พัฒนารูปแบบมาจากศาสนสถานในประเทศอินเดียที่เรียกกันว่า ศิขร เป็นศาสนสถานของลัทธิอินเดียนในภาคเหนือ และ วิมาน เป็นศาสนสถานของอินเดียภาคใต้ นอกจากนี้ก็ยังได้รับอิทธิพลของ จันติ ศาสนสถานในลัทธิชวาเมื่อครั้งที่อาณาจักรเจนละตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรชวาด้วย

ด้วยปัจจัยทั้งหมดนี้จึงก่อให้เกิดรูปแบบงานศิลปกรรมเขมรที่เรียกกันว่า ปราสาทขอม หรือก็คือ ศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ ที่มีความสวยงามและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีเป็นอย่างยิ่ง และเนื่องด้วยปราสาทขอมเหล่านี้สร้างด้วยวัสดุที่เป็นอิฐ ศิลาทราย และศิลาแลงเป็นต้น ซึ่งเป็นถาวรวัตถุจึงทำให้มีความคงทนจนถึงในปัจจุบัน

แต่ว่าปราสาทขอมก็มีได้มีเพียงในเขตของประเทศเขมรเท่านั้น ยังพบในบริเวณภาคอีสานของประเทศไทยก็มีปราสาทขอมอยู่มากมายด้วยเช่นกัน เนื่องจากในบางช่วงเวลาพระราชอำนาจของกษัตริย์ที่เมืองพระนครมีความเข้มแข็ง ทำให้อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรกัมพูชาโบราณที่มี

เหนือดินแดนประเทศไทยขยายเข้ามา ด้วยเหตุนี้ปราสาทขอมจึงถูกสร้างขึ้นในดินแดนของประเทศไทยด้วย

2.9.6 คุณค่าของปราสาทขอมในสังคมไทย

ปราสาทขอมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนรุ่นก่อนที่ได้รังสรรค์ไว้และตกทอดมาถึงคนในรุ่นปัจจุบัน โดยผ่านกาลเวลามาเป็นระยะเวลายาวนาน ปราสาทขอมทำให้เกิดคุณค่าในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) **คุณค่าด้านการศึกษา** ปราสาทขอมทำให้เกิดคุณค่าด้านการศึกษาแก่คนในสังคมทั้งในระดับชุมชนและในระดับมหาวิทยาลัยเช่นมหาวิทยาลัยศิลปากรได้การศึกษาในด้านนี้ทั้งในระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอกเรียกว่าคณะโบราณคดี ทั้งนักการศึกษา นักประวัติศาสตร์ ได้ทำการศึกษา อ่านเรื่องราวจากภาพแกะสลักจากตัวปราสาท สถาปัตยกรรม รู้เรื่องราวจากภาพวัตถุประสงค์ของการสร้าง จากภาพแกะสลัก สถาปัตยกรรมจากตัวปราสาท ทำให้ได้องค์ความรู้เพื่อพัฒนาต่อยอดอีกมากมายที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ

2) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ** ปราสาทขอมทำให้เกิดคุณค่าด้านเศรษฐกิจในแต่ละด้าน เช่น ด้านการท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณปราสาทขอมมีรายได้จากนักท่องเที่ยวโดยการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ทำร้านอาหาร ทำที่พักเป็นต้น นอกจากนี้ปราสาทขอม ทำให้เกิดช่างฝีมือต่าง ๆ มากมาย เช่น ช่างทอผ้าไหม ช่างทอเสื่อกกช่างแกะสลักหินทราย และช่างศิลปะและการออกแบบสามารถนำเอกลักษณ์ของปราสาทขอมทั้งด้านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

3) **คุณค่าด้านสังคม** ทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ผู้คนในสังคมเกิดความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต ผู้คนเกิดความรักความศรัทธาต่อโบราณสถานปราสาทขอม บุคคลในชุมชนและสังคมนั้นได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลเพื่อให้เกิดความปกติสุข ตัวปราสาทยังได้สะท้อนความคิด ความเชื่อของคนในอดีตในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นบนตัวปราสาท และยังได้ปลูกจิตสำนึกในผู้คนในชุมชนได้เกิดความหวงแหนในการที่จะช่วยกันรักษาไว้ซึ่งปราสาทขอมอันเป็นมรดกอันล้ำค่าให้อยู่คู่กับชุมชนสืบต่อไป

4) **คุณค่าด้านสุนทรียะ** ปราสาทขอมทำให้เกิดความงามด้านสถาปัตยกรรม ภาพแกะสลัก ลวดลายบนตัวปราสาทได้สนองต่ออารมณ์ หรือความรู้สึกในแง่ของความงาม ในการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะคือการตัดสินวัตถุไม่ใช่ผู้รับรู้ แต่สัมพัทธ์นิยมเชื่อเหมือนจิตวิสัยว่า คุณค่าทางสุนทรียะไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์หรือมีค่าในตัวเองมันสัมพันธ์กับการรับรู้ทางสุนทรียะของผู้รับรู้ ดังนั้น

ถึงแม้คุณค่าทางสุนทรียะจะเป็นคุณสมบัติของวัตถุแต่การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะอาศัยเพียงวัตถุอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องอาศัยหลักฐานจากการรับรู้ทางสุนทรียะด้วยเช่นกัน

2.10 แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Base Sustainable Tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ที่กำหนดทิศทางในการจัดการโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนรู้และชุมชน โดยมองว่าการท่องเที่ยวสามารถครอบคลุมทั้ง 5 ด้านพร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการ

2.10.1 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มีนักวิชาการหลายภาคส่วนได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้

- 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีการผลิตที่พึ่งมาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์
- 2) ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
- 3) ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 4) ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างกับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีก ทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

ชวิทย์ ศิริโชคเวชกุล กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ได้รับ ความสนใจอย่างมากในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกและของภูมิภาค ซึ่งหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การประดิษฐ์ และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เทศกาล ประเพณี การนำนักท่องเที่ยวชมกระบวนการทางการเกษตร การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลายประเทศนำไปปฏิบัติและประสบความสำเร็จมีรูปแบบดังนี้

1) การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) เช่น สินค้าหัตถกรรม อาหารประจำวัน

2) กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่น พื้นบ้านการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน

3) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการพักผ่อนในหมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยววันนั้น ๆ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการ แหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ทั้ง ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมวิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิดการยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด

2.10.2 หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองว่าชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จนทำให้ การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเข้ามามีส่วนร่วม เมื่อบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรมี หลักการร่วมกันดังนี้

1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการ พิจารณาสภาพของปัญหา ผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น แล้วชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

2) สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการ คิด การวางแผน การทำกิจกรรม ติดตาม ประเมินผลเรียนรู้และรับประโยชน์ร่วมกัน

3) ชุมชนต้องการรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม หรือองค์กร องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อเป็นตัวแทนในการทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมด และดำเนินการทางด้าน การกำหนดทิศทาง และนโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชน

4) รูปแบบ เนื้อหา และกิจกรรมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกัน อย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมืองสังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

5) มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมกันจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถ กำกับการดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

6) ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางกระบวนการท่องเที่ยวที่ถูกต้องและเหมาะสม

7) การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีข้อตกลงร่วมกันภายในชุมชน เช่น ความสะอาดความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ

8) รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนนำไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

9) การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

10) องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.10.3 กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

หากชุมชนมีความพร้อมและมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยว แล้วนั้นผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริการส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกัน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป ดังที่ พจนา สวนศรี ได้กล่าวไว้ว่าวิสัยทัศน์ มีชุมชนหลายแห่งที่ตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวภายในชุมชนขึ้นและมีการบริหารจัดการโดยชุมชนเอง มีรูปแบบการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบดังนี้

1) มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอกให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจ ร่วมแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น

2) การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามาจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

3) การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยวซึ่งทั้ง 3 รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดนอกจากนั้นแล้วชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวในเคารพในกฎกติกาที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรมวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่

จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจนขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อการกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้านนักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

2) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

3) เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิมให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

4) เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอกจะเห็นได้ว่าในมิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องรายได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระบอบนโยบายการท่องเที่ยวมักจะทำให้ความสำคัญเรื่องรายได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่า วิธีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมองการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น

2.10.4 การประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการมีส่วนร่วมของคนเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งบุคคลภายในหรือบุคคลภายนอก ดังนั้นผู้นำชุมชนจะต้องมี ทักษะมีความรู้ในการจัดการอย่างดี เพราะผู้นำชุมชนจะต้องมีความสามารถคาดการณ์ และประเมินว่า “วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปราย ระดมความคิดเห็นจากชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ 7 ประการด้วยกัน” คือ

1) ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน จะต้องสามารถคิดวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ภายนอกและสภาพปัญหาของชุมชน เพื่อที่จะหาแนวทางที่สามารถแก้ไขได้ถูกต้องและชัดเจน แล้วจะได้กำหนดวัตถุประสงค์และการทำกิจกรรมท่องเที่ยวได้

2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทั้งหมด เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิของชุมชน ว่าคนในชุมชนเห็นด้วยหรือไม่อย่างไรในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่มีต่อการเปิดหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจะต้องมีวิธีรับมือกับผลกระทบหรือสิ่งที่จะตามมาอย่างไร ด้วยวิธีการใด ใครเป็นผู้เกี่ยวข้องบ้าง และใครมีบทบาทหน้าที่อย่างไร

3) ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์กรนั้น ๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

4) พิจารณาหาเอกลักษณ์โดดเด่นของท้องถิ่น หรือของดีของชุมชน เพื่อทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับชุมชน

5) เพิ่มความพร้อมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของการท่องเที่ยว อาทิ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะต้องไม่อยู่กับแกนนำของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่ต้องมีการกระจายอย่างทั่วถึง

6) การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่จะรองรับนักท่องเที่ยวเพื่อสามารถปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และร่วมแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังเป็นการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวในครั้งต่อ ๆ ไปด้วย

7) ประสบการณ์และทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะต้องบูรณาการทั้งความเพลิตเพลิน ความตื่นตัวและการเรียนรู้ เพื่อความเหมาะสมของการจัดการการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่นั้น ๆ

2.10.5 การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ซึ่งไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายเพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวหรือสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ กำลังซื้อของนักท่องเที่ยวสามารถกำหนด สินค้า และ บริการ ได้ตามความต้องการ จึงทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวเปลี่ยนไป เพราะนักท่องเที่ยวที่มาเยือนก็จะนำวัฒนธรรม

ติดตัวมาด้วยนั่นเอง นับว่าเป็นดาบสองคมที่มีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการจะใช้พัฒนาอย่างไรก็ตาม ก่อนที่ชุมชนจะเปิดหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวแล้ว ชุมชนจะต้องรู้ว่า ตัวชุมชนเองมีศักยภาพมากแค่ไหนที่จะรองรับนักท่องเที่ยว หากเปิดแล้วจะมีการจัดการหรือรับมืออย่างไรสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น หากมีการรับมือที่ดีก็จะทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรจะมีกระบวนการการทำงานตามที่ พจนาสวนศรี²⁹ ไว้ดังนี้

1) ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนพิจารณาด้านบวกและด้านลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มที่สนใจ

2) ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการดึงกลุ่มที่สนใจหรือผู้ที่สนใจด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น

3) ขั้นที่ 3 ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อดังนี้

3.1) การสำรวจทางกายภาพ

3.1.1) ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน)

3.1.2) แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ)

3.1.3) ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน

3.1.4) ศึกษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรในการท่องเที่ยว

3.1.5) ศึกษากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งสามารถนำผลที่ได้มาศึกษาหาข้อจำกัดและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน

4) ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ขั้นตอนดังกล่าวสามารถทำให้ชุมชนมองเห็นด้านต่าง ๆ และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุดอาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

²⁹พจนาสวนศรี,คู่มือการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน,(กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ,2546),หน้า 189-190.

5) ขั้นที่ 5 ร่วมกันแก้ไขจุดอ่อน และพัฒนาศักยภาพ อาทิ

5.1) รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน ชุมชนบางแห่งมีความโดดเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป

5.2) ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง กับระบบนิเวศของท้องถิ่นโดยไม่ทำลายระบบนิเวศดังกล่าว เช่น การปรับเส้นทางเดินเท้า เป็นต้น

5.3) มีการปรับปรุงแหล่งที่อยู่พักผ่อนและความสะอาดภายในชุมชน เพื่อให้เป็นมาตรฐานที่ตกลงร่วมกัน โดยมีการตรวจสอบของคณะกรรมการชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

5.4) มีการฝึกอบรมบุคลากรเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เห็นความสามารถของคนในชุมชน อีกทั้งขีดความสามารถของพื้นที่และกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน

6) ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการจัดการ จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรือใช้องค์กรเดิม แต่มีการเพิ่มหน้าที่และมีการกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการแบ่งปันผลประโยชน์สู่ชุมชนและชาวบ้าน โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

7) ขั้นที่ 7 มีการติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการรับรู้และช่วยเหลือการให้ข้อมูล

8) ขั้นที่ 8 มีการทดลองในการดำเนินการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชนโดยการเชิญบุคคลที่มีความรู้หรือประสบการณ์ตรงในการท่องเที่ยว โดยมีชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นและมีการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อไปปรับใช้ในอนาคต

9) ขั้นที่ 9 ประเมินผล การประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผล และสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วง ๆ ทุก ๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

10) ขั้นที่ 10 พัฒนางองค์กร

10.1) การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย

10.2) การศึกษาชุมชน ผู้นำองค์กรที่ดูแลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาจจะมีการศึกษาชุมชนของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาปรับใช้ในชุมชนของตัวเองในการจัดการท่องเที่ยว

กระบวนการทั้ง 10 ขั้นตอนอาจจะเหมือนกับการทำงานปกติ แต่สิ่งที่ยากและท้าทายอย่างมากคือ เรื่องการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้หรือไม่ แต่ละคำถามแต่ละขั้นตอนจะต้องมีการปลุกกระตมของคนที่ท้องถิ่นให้รู้จักท้องถิ่นของตัวเอง เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การท่องเที่ยวในชุมชนก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้น

2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อารีย์ วิบูลย์พงศ์ และคณะ³⁰ ดำเนินการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการจัดการด้านเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก ชัยนาท กาฬสินธุ์ และนครศรีธรรมราช โดยใช้แบบสำรวจและใช้เครื่องมือการเรียนรู้ 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือที่สามารถแปลงข้อมูลให้เป็นที่เข้าใจได้ และเครื่องมือที่เป็นกระบวนการสื่อสาร หรือการจัดเวทีเรียนรู้และการสังเคราะห์บทเรียนจากการจัดเวที ผลการวิจัยพบว่า 1) ข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่ายและเหมาะสำหรับการทำงานในชุมชน คือ ฐานข้อมูลแบบบรรยายซึ่งได้จากแบบสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจชุมชนและฐานข้อมูลสารสนเทศเชิงภูมิศาสตร์ 2) ผลการสำรวจการใช้ปัจจัยการผลิตและผลการผลิตข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมันสำปะหลังพบว่า แต่ละจังหวัดมีค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพการผลิตใกล้เคียงกัน แต่มีความจำเป็นในการยกระดับประสิทธิภาพการผลิตและผลิตภาพ 3) เศรษฐกิจหลักของชุมชน คือ การเกษตรโดยเฉพาะการปลูกพืช เกษตรกรในพิษณุโลกพึ่งพาลาดในหมู่บ้านสูงกว่าจังหวัดอื่น นครราชสีมามีการออมสูง ส่วนชัยนาทได้รับการช่วยเหลือจากรัฐมากที่สุด และการกระตุ้นการตลาดของกลุ่มจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และ 4) ผลการเรียนรู้พบว่า ชุมชนให้ความสนใจกับรูปธรรมและสิ่งใกล้ตัว เช่น ต้นทุนและผลตอบแทน ชุมชนมีการเรียนรู้จากการผิดพลาด และปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ ได้แก่ บทบาทของผู้เรียนรู้ - ผู้นำกับสมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้ต่างกัน อายุ - คนอายุน้อยเรียนรู้เร็วกว่าคนอายุมาก และความเข้มแข็งของชุมชน - ชุมชนเข้มแข็งเรียนรู้ได้ดีกว่าชุมชนที่ไม่เข้มแข็ง

³⁰อารีย์ วิบูลย์พงศ์ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ ยาวเรศ เขาวนพูนผล กาญจนา โชคถาวร กฤษณา แก่นมณี รัตนาแก้วเสน พชัญฐ์ ภัณ จีระสันติกุล ภวิษฐ์พร วงศ์ศักดิ์. (2554). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการเครื่องมือการเรียนรู้และนโยบายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ 21 จังหวัด. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประสงค์ ต้นพืชและคณะ³¹ ดำเนินการวิจัยเรื่อง โครงการ การศึกษาสถานการณ์ ศักยภาพ ต้นทุน และเงื่อนไขข้อจำกัดในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก กรณีศึกษา ภาคกลางตะวันตก โดยสรุปงานวิจัยนี้ศึกษาการศึกษาสถานการณ์ ศักยภาพ ต้นทุน และเงื่อนไขข้อจำกัดในการพัฒนา เศรษฐกิจฐานรากกรณีศึกษา ภาคกลางตะวันตก ในมิติของภาคการผลิตด้านการเกษตร นำเสนอใน 3 ภาคการผลิต ประกอบด้วย ข้าว ไม้ผล และพืชผัก ในภาพรวมของภาคกลาง ตะวันตก โดยการศึกษา ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเพิ่มเติมข้อมูลเชิงลึกจากกรณีศึกษาในบริบทจริงคัดสรรชุมชนที่โดดเด่นในภาคกลางตะวันตกในแต่ละภาคการผลิต รวมทั้งการนำเสนอกรอบแนวทางในการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจฐานรากในภาคกลางตะวันตก เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทิศทางและชุดโครงการวิจัยเพื่อเป็นตัวแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในภาคกลางตะวันตก

ชลอ เอี่ยมสุทธิและคณะ ดำเนินการวิจัยเรื่อง³² “พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” สรุปงานวิจัยนี้ได้ว่า กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ดำเนินการผ่านรูปแบบทั้งทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบที่เป็นทางการได้แก่เวทีระดับเครือข่ายและระดับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การประชุมประชาคม การประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายวิทยุท้องถิ่นในพื้นที่ ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นทางการเช่น การพูดคุยตามพื้นที่ส่วนร่วมในชีวิตประจำวันและวาระการจัดงานประเพณีเป็นต้น กระบวนการเพื่อให้ชุมชนแต่ละชุมชนในเครือข่ายสามารถสร้างระบบการจัดการของตนเองอย่างมีคุณภาพทั้งระบบการจัดการความรู้และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ให้พร้อมสำหรับการการเข้ามาศึกษาเรียนรู้ของคนภายนอก และจัดระบบการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

มีมิตร บุญเขตการได้ศึกษา กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาหมู่บ้านใหม่คุณธรรม อำเภอแม่จางาตี่รี จังหวัดขอนแก่น การศึกษาเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 2) เพื่อศึกษาปัญหาและการแก้ไขเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) จำนวน 15 ราย จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย ผู้อาวุโสที่คนในชุมชนเคารพนับถือ ประชาชน

³¹ประสงค์ ต้นพืชและคณะ,โครงการ การศึกษาสถานการณ์ ศักยภาพ ต้นทุน และเงื่อนไขข้อจำกัดในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก กรณีศึกษา ภาคกลางตะวันตก,รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),2562.

³²ชลอ เอี่ยมสุทธิและคณะ, พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช,รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์,สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),2552.

ชุมชนผู้นำชุมชน คณะกรรมการ และสมาชิกเครือข่ายองค์การชุมชน รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมร่วมและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการพรรณนาความประกอบตรรกะโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาช่วยด้วย ผลการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

1) กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 1) ขั้นตอนการสำรวจและการค้นหา พบว่า ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าโดยไม่ต้องลงทุนซื้อ และใช้กรรมวิธีจากภูมิปัญญาของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปเป็นผ้าไหม ซึ่งนับว่าเป็นการค้นพบของดีที่สามารถถ่ายทอดให้แก่เด็ก และเยาวชน 2) การตัดสินใจ และพิจารณาความพร้อม พบว่า วัตถุประสงค์เป็นเรื่องสำคัญเรื่องแรก รองมาการสำรวจข้อมูลทดลองทำเทคนิค และวิธีการนำทรัพยากรต่างๆ มาใช้อย่างเหมาะสมต่อจากนั้นพิจารณาคนที่มีความประพฤติดี และเต็มใจ เข้าร่วมเป็นสมาชิก และมีความซื่อสัตย์ ความร่วมมือ การไว้เนื้อเชื่อใจ และต้องอยู่ในกติกา และมีเงื่อนไข คือ ต้องเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านใหม่คุณธรรม 3) การผลิตพบว่า สมาชิกเครือข่ายจะร่วมกันคิด ร่วมวางแผนการทำงานในการผลิตสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของการตลาด โดยมีข้อตกลงให้สมาชิกแต่ละคนแยกรับงานไปทำที่บ้านของตนเอง 4) การทำงานของเครือข่าย พบว่า กลุ่มแม่บ้านจะคอยสนับสนุน และช่วยเหลือลูกข่าย ในขณะที่เดียวกันลูกข่ายก็จะช่วยเหลือแม่ข่ายกลับคืนเช่นกัน โดยเฉพาะในเรื่องของบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ การตลาด การแก้ปัญหา ตลอดจนงบประมาณจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน 5) การขยายผล พบว่าเครือข่ายได้พัฒนาองค์ความรู้ การประสานงาน การจัดสวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ การผลิต การตลาดสรุปผลการดำเนินการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน 2) ปัญหาและการแก้ไขเกี่ยวกับสร้างเครือข่าย พบว่า การดำเนินการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ยังขาดความชัดเจน และไม่ทั่วถึงขาดการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานไม่สอดคล้องกับโครงการ และแผนงานที่วางไว้

การศึกษาของ ชลัยรัตน์ ได้ทำการศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบองค์กรเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า มีการดำเนินการด้านความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีตัวแทนองค์กรภาครัฐและเอกชน เข้าร่วมองค์กรในรูปแบบองค์กรเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว โดยตั้งชื่อว่า “ศูนย์อำนวยการบ้านเล่าลือ เล่าเน้ง และเพชรดา” มีการจัดสายงานเป็นกลุ่ม โดยทุกกลุ่มจะมีคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบและต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กลุ่มอาชีพท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม 4 คน” และดำเนินการจัดให้มีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ลานการแสดงวัฒนธรรม พื้นบ้าน พิพิธภัณฑสถานนิทรรศการวิถี 4 คนเผ่า อาคารผลิตผ้าทอและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สวนไม้ดอกไม้ประดับ สวนสมุนไพร สวนไร่ชา และไร่กาแฟ

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), ได้ศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.2552 เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของวัดและผลการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความสนใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนา และการเจริญปัญญาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าทางวัดได้จัดให้มีข้อมูลข่าวสารสถานที่และการแนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม มีรูปแบบการฝึกอบรมด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการปฏิบัติ คือ การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา เห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย การเห็นคุณค่าของการรักษาศีลการเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธและสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ผลศึกษากระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนาโดยมีการสื่อสารและการพัฒนาจิตใจที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้ไหว้พระสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การเจริญปัญญา และการจัดกิจกรรมเชิงประเพณี เป็นต้น โดยใช้สื่อที่สำคัญ 4 ประเภท คือ 1) สื่อบุคคล 2) สื่อธรรมชาติ 3) สื่อประเพณี และ 4) สื่อมวลชน³³

จากที่ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับงานวิจัยเรื่อง “การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก การจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเศรษฐกิจฐานรากในครั้งนี้ จึงเป็นความพยายามที่จะศึกษาเพื่อให้เห็นข้อเท็จจริง และความถูกต้องตรงประเด็น ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มากที่สุด ที่จะพอสร้างและเสริมพลัง (Empowerment) ให้กับกลุ่มคนฐานรากให้ตรงกลุ่มและตรงกับบริบท เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านั้นมี “อำนาจ” ในการลุกขึ้นมาจัดการระบบเศรษฐกิจของตนเองและชุมชนให้เข้มแข็ง และเกิดการกระจายประโยชน์ไปยังกลุ่มคนต่างๆ โดยที่ยังสามารถรักษาหรือเพิ่มฐานทุนของชุมชนให้เข้มแข็งและมากพอจะเป็นทุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต และนำไปสู่การเป็นต้นแบบ

³³ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), ๒๕๕๒. หน้า (ก).

หรือข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน เกิดการกำหนดทิศทางของการพัฒนาร่วมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดทางเศรษฐกิจที่มีความสมดุล รวมไปถึงการทำให้เห็นเงื่อนไข ข้อจำกัดในการทำงาน เพื่อหาทางออกที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดกลไกการทำงานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในระดับต่างๆ ได้ก่อนที่จะทำการขยับขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดรูปธรรมในลำดับต่อไป

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม ในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การเลือกพื้นที่ในการวิจัย
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 แผนการดำเนินงานของโครงการวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 การนำเสนอผลการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบผสมผสานวิธี (Mixed-method Research; MMR) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์ สัมภาษณ์เนื้อหาจากเอกสารงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก ฝึกรอบม สนทนากลุ่ม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สรุปและเขียนบรรยายเชิงพรรณนา และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ ใช้วิธีการเชิงปริมาณเพื่อขยายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative method to extend qualitative results) ด้วยการวิจัย R&D แนวทางการออกแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

3.1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ทั้งนี้ได้กำหนดกรอบในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ 1) ที่มาของแนวคิด 2) ความหมาย 3) หลักการสำคัญ 4) รูปแบบ 5) กระบวนการ/วิธีการ 6) ประโยชน์ และ 7) แนวทางในการประยุกต์ใช้กับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว, การพัฒนาสินค้า, การออกแบบการท่องเที่ยว, การพัฒนาเส้นทาง, การสร้างกลไกเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับการสร้างผลิตภัณฑ์และการออกแบบการท่องเที่ยวปราสาทขอม

2) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการกลไกการจัดการท่องเที่ยว, การจัดการเครือข่าย, การออกแบบการท่องเที่ยว, การพัฒนาเส้นทาง, การสร้างกลไกเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

3) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด ความหมาย หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการ/วิธีการ ประโยชน์ และแนวทางการประยุกต์ใช้กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

2.การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การลงพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ (1) ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ (2) ชุมชนปราสาทข่างปี อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์(3) ชุมชนปราสาทภูมิโปน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ (4) ชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เพื่อสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น และตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม

2) การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสุรินทร์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอมเพื่อทราบถึงแนวทางการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ถึงกลไกการทำสื่อเครือข่ายการท่องเที่ยว ความร่วมมือในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก กับนักปราชญ์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปราสาทขอม และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ ในเรื่องกลไกการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

4) การพูดคุยกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอมเพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม

3.การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วมทั้ง 4 แห่ง เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอนดังนี้

- ชั้นที่ 1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาให้ชัดเจนจากการสำรวจเชิงคุณภาพ หรือปริมาณ รวมถึง การศึกษากรอบแนวคิด ทฤษฎี รูปแบบกลไกการจัดการเครือข่ายและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (R1: Research ครั้งที่ 1)
- ชั้นที่ 2 ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (R2)
- ชั้นที่ 3 ปรับปรุงรูปแบบกลไกการจัดการเครือข่ายและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ให้เหมาะสม (D2)

3.2 พื้นที่การวิจัย ประชากร

3.2.1 พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นี้เลือกชุมชนรอบปราสาทจำนวน 4 แห่งประกอบด้วย 1) ชุมชนรอบปราสาทศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 2) ชุมชนรอบปราสาทช่างปี ตำบลช่างปี อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 4) ชุมชนรอบปราสาทภูมิโปน ตำบลตม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และ 3) ชุมชนรอบกลุ่มปราสาทตาเมือน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เหตุผลของการเลือกพื้นที่ในการวิจัยจำนวน 4 แห่งดังกล่าวนี้ เพราะว่าแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมนี้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีของนักท่องเที่ยวทั่วไป และในแต่ละปีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแหล่งปราสาทนั้น ๆ มีการจัดกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี และมีนักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชม และเลือกซื้อสินค้าที่ระลึกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกสถานที่ดังกล่าวนี้ในการทำวิจัย

3.2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรนั้นประกอบด้วยกลุ่มประชากรจำนวน 7 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) กลุ่มนักวิชาการ ประกอบด้วยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์, นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์, นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว, นักวิชาการด้านโลจิสติกส์, นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน และนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ด้านละ 1 คน รวม 6 คน

2) กลุ่มผู้บริหารโบราณสถานจำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 1 คน

3) กลุ่มนักท่องเที่ยวท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์, นักปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ รูป/คน

4) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวนแห่ง ๆ ละ 4 คน

5) กลุ่มผู้ประกอบการค้าของที่ระลึกแห่งละ 5 คน รวมเป็น 20 คน

6) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 20 คน รวมเป็น 40 คน

7) กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 20 คน รวมเป็น 80 คน กลุ่มประชากรทั้งหมด

ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ประชากร	กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	การได้มาของ กลุ่มตัวอย่าง	การเก็บข้อมูล
1.กลุ่มนักวิชาการ ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนาและ วัฒนธรรม ด้าน การท่องเที่ยว ด้านโลจิสติกส์ ด้านการพัฒนา ชุมชน และด้าน การสร้างเครือข่าย	-นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ 1 คน -นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์ 1 คน -นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว 1 คน -นักวิชาการด้านโลจิสติกส์ 1 คน -นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน 1 คน -นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ 1 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
รวม 6 รูป/คน			
2.กลุ่มผู้บริหาร โบราณสถาน	-ผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่แหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานปราสาทขอม หรือกรรมการ มูลนิธิแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอม ตาม แหล่งโบราณสถาน 4 แห่ง ๆ ละ 1 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
รวม 4 คน			
3.กลุ่มนักปราชญ์ ท้องถิ่น	-พระสงฆ์/ปราชญ์ท้องถิ่น 4 รูป/คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
รวม 4 รูป/คน			
4.กลุ่ม ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	-เจ้าของกิจการบริษัทนำเที่ยว / กลุ่ม มัคคุเทศก์ ตามแหล่งโบราณสถาน 4 แห่ง ๆ ละ 1 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบทดสอบ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม

	รวม 4 คน		
5.กลุ่ม ผู้ประกอบการ ค้าขายของที่ระลึก	-กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง ๆ ละ 2 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบทดสอบ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
	รวม 8 คน		
6.กลุ่ม ผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน	-กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 2 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบทดสอบ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
	รวม 8 คน		
5.กลุ่มนักท่องเที่ยว	-นักท่องเที่ยวผู้เดินทางมาท่องเที่ยว ณ โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง ละ 2 คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบทดสอบ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนา กลุ่ม
	รวม 8 คน		
รวมทุกกลุ่ม	รวม 42 รูป / คน		

3.3 เครื่องมือการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ มีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้การดำเนินการวิจัยสำเร็จ ลุล่วงด้วยดีผู้วิจัยได้กำจัดการวิจัยดังนี้

1.แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชุมชนรอบปราสาทขอม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่างๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในสนามและดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยผู้วิจัยจะเตรียมแนวคำถามอย่างกว้าง ๆ มาล่วงหน้าโดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

- 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนปราสาทขอม
- 2) กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม
- 3) หลักและวิธีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม
- 4) แนวทางการพัฒนาชุมชน พัฒนากลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัด

สุรินทร์

5) อื่นๆ(ถ้ามี).....

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group)กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) ในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอม 4 แห่ง ได้แก่ พระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ/ผู้นำท้องถิ่นตัวแทนชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการและกลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอม ในการอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นการสนทนาที่เกิดขึ้นได้โดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่เจาะจงเรื่องสถานที่ เช่น การอภิปรายกับกลุ่มชาวบ้านในศูนย์การเรียนรู้ การอภิปรายกับกลุ่มผู้นำด้านการปกครอง โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

- 1) ประวัติความเป็นมาและการสร้างชุมชนปราสาทขอม ทั้ง 4 แห่ง
- 2) หลักการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม
- 3) กลไกกระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม
- 4) การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม
- 5) แนวทางการประยุกต์เครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม

3.การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน เช่นกิจกรรมตามเทศกาลต่างๆ เช่นกิจกรรมแสงสีเสียงปราสาทศิขรมุมิ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นทั้งมีการนัดหมายล่วงหน้า และไม่ได้นัดหมายล่วงหน้า

4.การใช้เครื่องมือการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่ายเป็นภาพนิ่ง ถ่ายภาพเคลื่อนไหวเพื่อศึกษาเป็นแนวทางในการศึกษา

5.เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญๆ ตามวัตถุประสงค์ให้ได้ครบถ้วน

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

1.การกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อมากำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

2.ร่างเครื่องมือการวิจัยตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

3.นำเครื่องมือมาตรวจสอบ

4.แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

5.ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยและจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยคุณภาพผสมผสานการลงภาคสนาม ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การ

สัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย เป็นต้น ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยใน ภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน 6 ลักษณะ คือ

(1) ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิดหลักการ กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม

(2) การศึกษากระบวนการพัฒนากิจกรรม ปัจจัยเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างกระบวนการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม

(3) การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านภาษา วัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์

(4) การพัฒนากระบวนการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม โดยการใช้การเชื่อมโยงและขับเคลื่อนชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

(5) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 แห่ง ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบวันและเวลาที่กำหนดไว้ และจัดเวทีเสวนาการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม

(6) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

1.ดำเนินการศึกษาบริบทพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

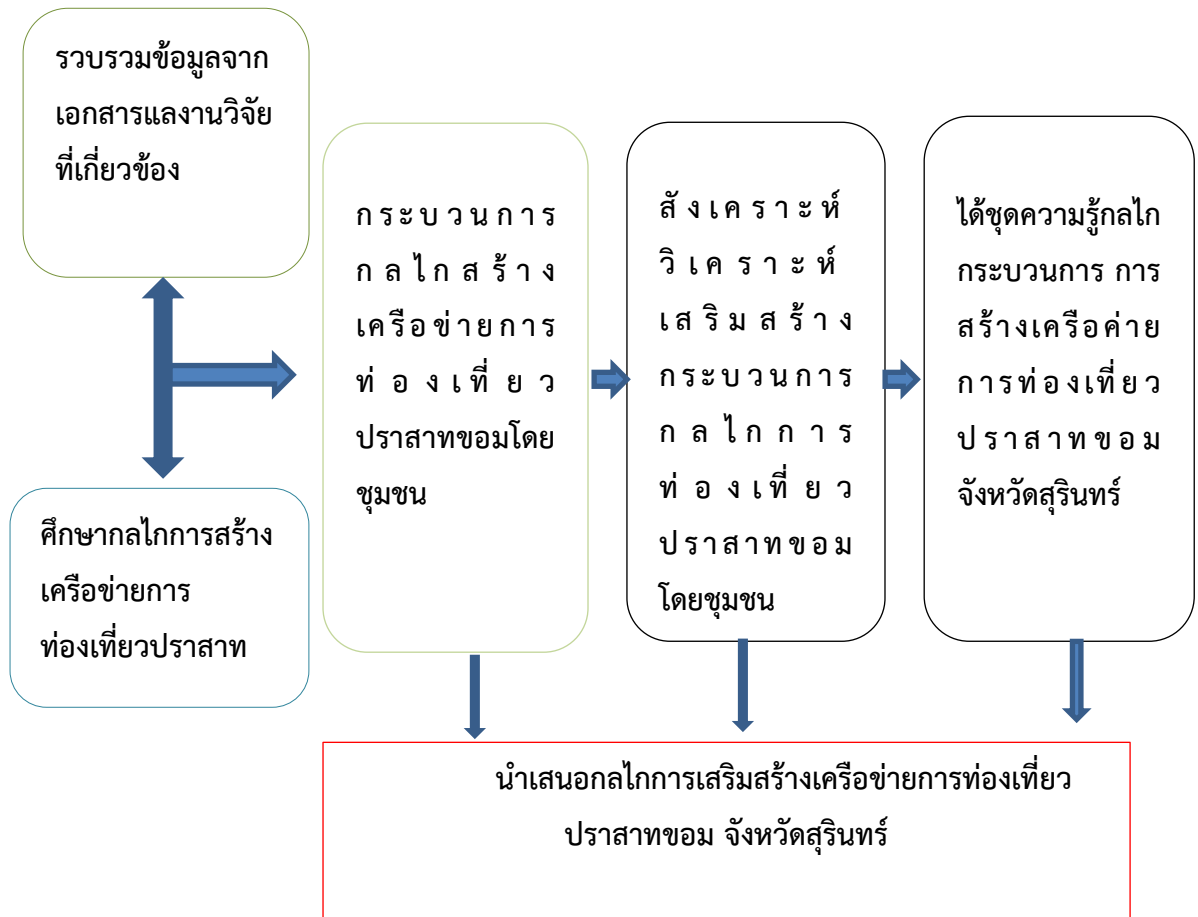
2.สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ กิจกรรมการสร้างเครือข่ายรูปแบบและวัฒนธรรมที่เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ

3.วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วมใช้หลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

4.สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

สรุปกระบวนการวิจัยเรื่องการศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เพื่อให้เห็นรูปแบบกระบวนการการวิจัยการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ดังแผนภาพต่อไปนี้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษากลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดชุมชนปราสาทขอม 4 แห่งสำหรับการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย 1) ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 2) ชุมชนปราสาทช่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 3) ชุมชนปราสาทภูมิโปน อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ 4) ชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ มีผลการวิจัยดังนี้

4.1 ผลการวิจัยกลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

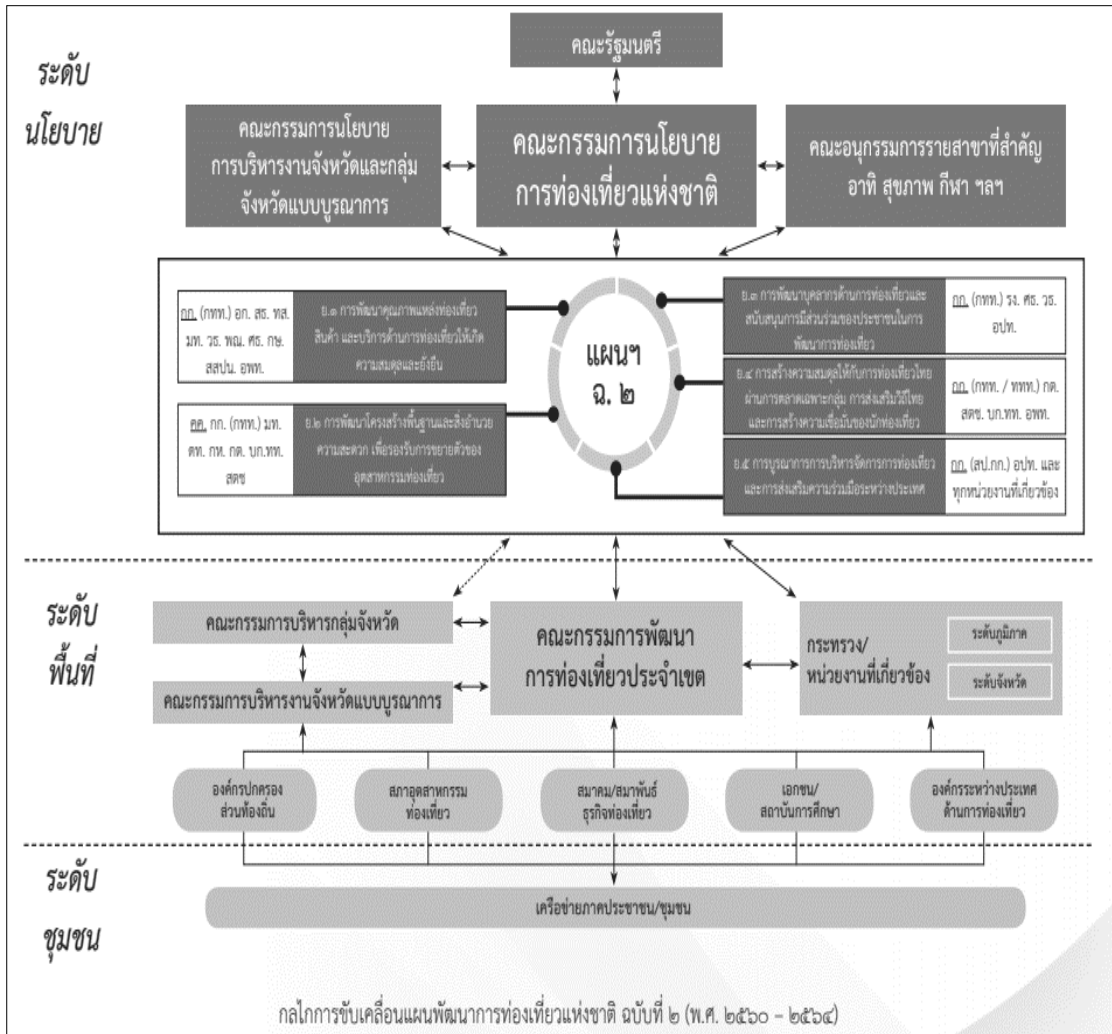
จากการศึกษาเอกสารกลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอม และการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพจริงของปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ที่ทีมผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายไว้ มีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์ คุ้มครอง ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันถือเป็นสมบัติที่สำคัญของชาติ โดยบัญญัติไว้ว่า มาตรา 50 (8) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 บัญญัติว่า “ประชาชนมีหน้าที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม” และมาตรา 57 (1) ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติว่า “รัฐต้องอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย”

นอกจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 แล้วรัฐบาลได้มีการตรากฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของประเทศ เช่น

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) โดยมีกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายดังกล่าวโดยบัญญัติว่า มาตรา 14 ทวิ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพ.ศ. 2504 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) บัญญัติว่า “มาตรา 14 ทวิ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาขึ้นไป ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดให้เขตท้องที่ใดเป็นเขตสำรวจโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้น โดยให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแจ้งปริมาณ รูปพรรณและสถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุนั้นต่ออธิบดีตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนด พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2542) ที่ให้อำนาจหน้าที่แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการและอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของตนโดยบัญญัติว่า มาตรา 67 ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2542) บัญญัติว่า ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องทำในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้ (8) บำรุงรักษาศิลปะ จาริตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น รวมถึงพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาวิจัยส่งเสริม และให้บริการทางวิชาการ พระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์รวมทั้งการทะนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 4.1 กลไกการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ

จากแผนภูมิที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่าคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นกลไกรัฐสูงสุดกำกับควบคุมระดับนโยบาย โดยอาศัยคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ คณะอนุกรรมการสาขาที่สำคัญ อาทิ สุขภาพ กีฬา ฯลฯ วางกรอบนโยบายไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 - 2564) กำหนดเป็น 5 ยุทธศาสตร์หลัก โดยการระดมแนวคิดจากส่วนงานหรือคณะกรรมการต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เช่น กก.(กทท.) อก. สธ. ทส. มท. วธ. พณ. กษ. ศธ. สสปน. อพท. เป็นต้น จากนั้นเชื่อมโยงประสานกับหน่วยงานระดับพื้นที่ ที่มีคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขต เป็นแกนกลางเชื่อมโยงเครือข่ายระดับพื้นที่ เช่น คณะกรรมการบริหารกลุ่มจังหวัด คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ กระทรวง/ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด เป็นต้น และเครือข่ายระดับพื้นที่เหล่านี้ ก็เชื่อมโยงกับระดับชุมชนอันเป็นเครือข่ายภาคประชาชน

หรือชุมชน โดยอาศัยยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเครือข่ายดังกล่าว จะเห็นว่าโครงสร้างเครือข่ายดังกล่าวมีลักษณะเป็นแบบปิรามิดกระจายจากบนลงล่างตามระบบราชการเป็นสำคัญโดยมีชุมชนเป็นฐานล่างสุด จึงจัดเป็นสภาพเครือข่ายตามเขตปกครอง จากแผนภูมิเบื้องต้น สะท้อนให้เห็นเครือข่ายความเชื่อมโยงกรอบแนวคิดด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่บนลงล่าง ล่างขึ้นบน โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ “ระดับนโยบาย ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน”¹ ดังนี้

4.1.1.1 กลไกตามเขตปกครองระดับนโยบาย จากแผนภูมิทำให้ทราบว่ากลไกการท่องเที่ยวทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยมีแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว 5 ยุทธศาสตร์เป็นแกนกลาง ถ้าวิเคราะห์ตามแผนผังดังกล่าวจะพบว่าในระดับนโยบายและระดับพื้นที่เป็นเครือข่ายภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีเครือข่ายการทำงานร่วมหลายส่วนงาน ดังเช่นในระดับนโยบาย ประกอบด้วย คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ คณะอนุกรรมการรายสาขาที่สำคัญ อาทิ สุขภาพ กีฬา ฯลฯ รวมถึงคณะกรรมการที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) ทั้ง 5 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน มีหน่วยงานหรือคณะกรรมการต่างๆ 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว 4) ยุทธศาสตร์การสร้างสมดุลให้การท่องเที่ยวไทยผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทย และการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว 5) ยุทธศาสตร์การบูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

ตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาในแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ซึ่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวระดับปานกลาง “ถูกจัดเป็นกลุ่มที่เปราะบางหลักทางการท่องเที่ยว คือ จังหวัดนครราชสีมา และกลุ่มเมืองท่องเที่ยวรอง คือ จังหวัดอุบลราชธานี บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ”² ควรกระตุ้นหรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมร่วมกันในหลายมิติ เช่น ด้านการ

¹ คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2, หน้า 42.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

บริหารจัดการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดกิจกรรมหรรรมสินค้า ฯลฯ ดังที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดกิจกรรมหมู่บ้านภาคอีสาน รวบรวมตัวตนของชาวอีสาน ผ่านวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม งานประเพณี อาหาร ในงานเทศกาลเที่ยวเมืองไทย ครั้งที่ 38 ปี 2561 โดยวัฒนธรรมอีสานได้แสดงในหัวข้อ “เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรมขอม”³ หรือ “3 จังหวัดอีสานใต้สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ จับมือสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม”⁴ การเกิดขึ้นของ “ชมรม CBT อีสานใต้”⁵ ซึ่งเริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ.2561 รวมชุมชนในเครือข่าย 5 จังหวัด เป็นภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวของเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอีสานใต้ เพื่อรองรับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวที่กำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอีสานใต้ ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ทำการศึกษาโครงการและวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ร่วมกับภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ทั้งนี้เพื่อประสานความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกเครือข่าย พัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างตลาดนักท่องเที่ยว สร้างภูมิคุ้มกันให้การท่องเที่ยวยั่งยืน ให้ชุมชนทำรายได้เข้าสู่ชุมชนการท่องเที่ยวอีสานใต้อย่างยั่งยืนต่อไป กิจกรรมดังกล่าวยึดโยงกับอารยธรรมวัฒนธรรมอันมั่งคั่งของแคว้น ซึ่งถือเป็นแก่นภูมิปัญญาพื้นฐานอีสานใต้ เป็นตัวอย่างหนึ่งในแนวทางดังกล่าว

4.1.1.2 กลไกตามเขตปกครองระดับพื้นที่ มีคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขต เป็นแกนกลางเชื่อมโยงคณะกรรมการบริหารชุดต่างๆ เข้าด้วยกัน ได้แก่ คณะกรรมการบริหารกลุ่มจังหวัด คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ กระทรวง/ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด เชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สมาคม/สมาพันธ์ ธุรกิจท่องเที่ยว เอกชน/สถาบันการศึกษา องค์กรระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ระดับชุมชนสร้างหรือพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชน/ชุมชนให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็ง มีตัวอย่างข้อมูลเชิงเอกสารที่กล่าวถึงบทบาทหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) มียุทธศาสตร์สำคัญที่นำมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ใน

³ Cool Isan เทศกาลเที่ยวเมืองไทย ครั้งที่ 38, <https://www.wongnai.com/news/cool-isan-thailand-tourism-festival-2018?ref>.

⁴ <https://www.sanook.com/news/852443/>

⁵ จิรภิญญา สมลังกา, **ชุมชนการท่องเที่ยว 5 จังหวัด ร่วมจัดตั้งชมรม CBT อีสานใต้**, สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดศรีสะเกษ.

ยุทธศาสตร์ที่ 9 ที่ว่า “ยกระดับยกระดับการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรม อารยธรรมขอม ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และกีฬาสู่นานาชาติ...(1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรมในทุกพื้นที่ ท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง...ท่องเที่ยวเชิงกีฬาในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา ท่องเที่ยวธรรมชาติในจังหวัดชัยภูมิ เลย นครราชสีมา อุบลราชธานี...ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี รวมทั้งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายเพื่อกระจายนักท่องเที่ยวจากเมืองหลักไปสู่เมืองรอง ชุมชนและท้องถิ่น”⁶ และ “(2) พัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน...โดยเร่งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงพื้นที่และเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างภาคเอกชนกับชุมชนและท้องถิ่น”⁷ และแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและภายในจังหวัดว่า “ส่งเสริมและพัฒนาการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศในกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ...ส่งเสริมการจัดงานแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์... พัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงอาเซียนและสากล...ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน งบประมาณ...บาท”⁸ และในข้อมูลชุดเดียวกันก็สะท้อนจุดอ่อนในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านว่า “จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม เป็นช่องทางสำคัญในการเชื่อมโยงการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่ได้รับการพัฒนาให้สามารถรองรับการค้าที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกปี...ข้อกำหนดด้านนโยบาย กฎหมาย ระเบียบของประเทศเพื่อนบ้านที่ค่อนข้างยุ่งยาก ซับซ้อน ยังไม่เป็นมาตรฐานสากล ไม่เอื้ออำนวยต่อการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว”⁹ เป็นต้น จากตัวอย่างข้อมูลเอกสาร 2 ชุดเบื้องต้นทำให้ทราบเครือข่ายตามเขตปกครองระดับพื้นที่ ที่มีเชื่อมโยงสัมพันธ์กับระดับนโยบายและระดับชุมชน ตามกลไกการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2

4.1.1.3 กลไกตามเขตปกครองระดับชุมชน เป็นกลไกภาคประชาชนหรือชุมชน ในงานวิจัยนี้ยึดแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นแกนหลักในการวิเคราะห์ ซึ่งแนวคิดดังกล่าว “เริ่มตั้งเค้าตั้งแต่การประชุม Earth Summit ในปี พ.ศ.2538 และเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนขึ้นในปี พ.ศ.2541

⁶ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)**, หน้า 174.

⁷ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)**, หน้า 174.

⁸ แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ.2561-2565(ฉบับทบทวน 2563), หน้า 33-36.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

เป็นชุดความรู้เรื่องการเตรียมความพร้อมชุมชน CBT จากโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมั่นคงจนปัจจุบัน”¹⁰ หลักการสำคัญของแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ “การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน”¹¹ ข้อมูลการบางส่วนเกี่ยวกับประเด็นนี้มาจากแนวคิดสินธุ์ สโรบล ที่ชี้ให้เห็นว่า “การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ (Community-based Tourism) ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเป็นเครือข่ายมากขึ้น ทั้งนี้รูปแบบของการจัดการโดยชุมชนถูกคาดหวังว่าเป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง”¹² จุดประกายให้เกิด “สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT-I)” ตามด้วย “ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว: Center of Tourism Research and Developmen” และล่าสุดเกิดกระแส “TCEB ขับเคลื่อนอุตสาหกรรมไมซ์ชุมชน เชื่อมการประชุมสู่การท่องเที่ยวชุมชน (UnCut)”¹³ พจนา สนวนศรี ให้ทัศนะเกี่ยวกับพัฒนาการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคอีสานได้อย่างน่าสนใจว่า “กระบวนการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคอีสานยังขาดความชัดเจนด้านรูปแบบ เนื้อหาสาระ และหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้ รวมถึงการมีชุมชนตัวอย่างที่เป็นต้นแบบจำนวนจำกัดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ”¹⁴ มุมมองนี้มีความสอดคล้องกับแหล่งข้อมูลอื่นๆ จึงมีความน่าเชื่อถือสูง

ในประเด็นเกี่ยวกับกลไกการจัดการท่องเที่ยวปราสาทขอม ในจังหวัดสุรินทร์ ทีมนักวิจัยได้เดินทางไปสัมภาษณ์นางสาวพรเพ็ญ บุญญาทิพย์¹⁵ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ได้กล่าวถึงกลไกการดูแลและพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมไว้ว่า “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์มี

¹⁰ พจนา สนวนศรี, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, การประชุมเชิงวิชาการและการแถลงข่าวเรื่อง “รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว ฉบับที่ 7” 3 เมษายน 2560, หน้า 2.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

¹² สินธุ์ สโรบล, การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, sinth@vijai.org, 5 ตุลาคม 2547.

¹³ อปท.TV นิวส์ สัมภาษณ์พิเศษนายจิรุตต์ อิศรางกูร ณออยุธยา, TCEB ขับเคลื่อนอุตสาหกรรมไมซ์ชุมชน เชื่อมการประชุมสู่การท่องเที่ยวชุมชน (UnCut), <<https://www.youtube.com/watch?v=07ptokM2fXs>>.

¹⁴ สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน” (กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550), หน้า 147.

¹⁵ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์, สัมภาษณ์, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์, 4 ธันวาคม 2564.

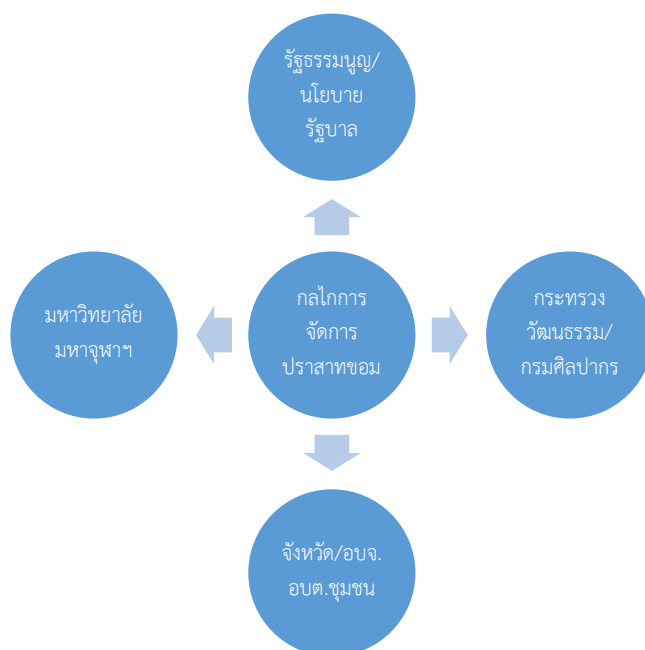
หน้าที่โดยตรงในการดูแลรักษาและส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ พิพิธภัณฑสถานทำงานร่วมกันกับหน่วยงานในจังหวัดและประสานงานกับหน่วยงานเขตพื้นที่ชุมชนในการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลปราสาท การเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ชุมชนปราสาทขอมจะจัดกิจกรรมเกี่ยวกับปราสาทขอมเช่นการจัดบวงสรวงปราสาทขอมในชุมชนของตนเองเช่นปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทภูมิโปน เป็นต้น ชุมชนจะทำหนังสือขออนุญาตทางพิพิธภัณฑสถานซึ่งพิพิธภัณฑสถานก็อนุญาตให้ตามประสงค์และส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปร่วมงานทำให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างพิพิธภัณฑสถานและชุมชน” ในประเด็นนี้ ธวัชชัย รัตนสงคราม¹⁶ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง ซึ่งดูแลเขตพื้นที่ปราสาทตาเมือนใต้ให้ข้อมูลไว้ว่า “ปราสาทตาเมือนอยู่ในพื้นที่บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ดูแลของตำบลตาเมียง ซึ่งทางผู้บริหารตำบลได้จัดกิจกรรมบวงสรวงองค์ปราสาทและจัดกิจกรรมเยี่ยมเยือนปราสาทตาเมือน ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจะต้องทำหนังสือขออนุญาตทางจังหวัดและทางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์อย่างดีให้จัดกิจกรรมได้ การจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ได้ประชาสัมพันธ์ปราสาทตาเมือนแก่นักท่องเที่ยวชุมชนได้จำหน่ายสินค้าและได้ทำกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมนี้จัดทำทุกปีในช่วงเดือนเมษายนหรือช่วงสงกรานต์แต่ตอนนี้หยุดมา 2 ปีแล้วเนื่องจากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด 19” นอกจากนี้จากการที่ทีมวิจัยได้เดินทางลงพื้นที่เพื่อสำรวจปราสาทขอมทั้ง 4 แห่งและได้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและประชาชนชาวบ้านให้ข้อมูลตรงกันว่า “กลไกการจัดการการท่องเที่ยวปราสาทขอมมีการทำงานร่วมกันตามนโยบายของรัฐบาล นโยบายของจังหวัดสุรินทร์ในการดูแลรักษาองค์ปราสาทการจะจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในบริเวณปราสาทต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการ ซึ่งส่วนมากก็จะได้รับการอนุญาตและจัดกิจกรรมได้

4.1.2 เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมสุรินทร์

ปราสาทขอมถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ เป็นภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนที่ได้รังสรรค์ไว้ เป็นแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้เป็นอย่างดี กลไกในการจัดการปราสาทขอมซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาตินั้น มีตั้งแต่การเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นนโยบายของรัฐบาล ด้วยการดูแลของกรมศิลปากร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การดูแล อนุรักษ์ บำรุงรักษาปฏิสังขรณ์โบราณสถาน

¹⁶ ธวัชชัย รัตนสงคราม, สัมภาษณ์, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์, 15 สิงหาคม 2564.

โบราณวัตถุตลอดถึงหน่วยงานระดับจังหวัดเช่นองค์การบริหารส่วนจังหวัดและหน่วยงานระดับพื้นที่เช่นองค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนหมู่บ้าน

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงกลไกการจัดการปราสาทขอม

จากแผนภูมิที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วย 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์ ค้ำครอง ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันถือเป็นสมบัติที่สำคัญของชาติ 2) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) โดยมีกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนซึ่งมีหน้าที่ในการสนับสนุนส่งเสริม การดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ 4) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีพันธกิจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทวีศักดิ์ ทองทิพย์,รศ.ดร.¹⁷ ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ได้กล่าวถึงประเด็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยกับเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ตระหนักถึงความสำคัญของปราสาทขอมสุรินทร์ว่าเป็นแหล่งข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน

¹⁷ ทวีศักดิ์ ทองทิพย์,รศ.ดร.สัมภาษณ์,ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์,25 ตุลาคม 2564.

สำคัญของจังหวัดสุรินทร์และคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยให้การสนับสนุนด้านข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมแก่บุคคลภายนอกและนิสิตในมหาวิทยาลัย ในการเรียนการสอนได้บูรณาการรายวิชาเข้ากับการเดินทางไปศึกษาสถานที่จริงของปราสาทขอมแต่ละแห่งในจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังจัดเครือข่ายด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์กับวิทยาลัยสงฆ์ของมหาจุฬาฯในอีสานใต้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน”

4.1.2.1 กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

จากการที่ทีมนักวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับปราสาทศีขรภูมิและกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิมีรายละเอียดดังนี้

ปราสาทศีขรภูมิ หรือปราสาทระแงง¹⁸ ตั้งอยู่ข้างวัดบ้านปราสาท บ้านปราสาท ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทหลังนี้เป็นปราสาทที่งดงามที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และพระธิดาทัง 3 (มี หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล เป็นต้น) ได้เดินทางมาเยือนเมื่อ มกราคม - กุมภาพันธ์ 2472 (นับอย่างใหม่ต้องปี พ.ศ. 2473) และได้ถูกรวมเข้ากับอุทยานประวัติศาสตร์กลุ่มปราสาทตาเมือนและปราสาทศีขรภูมิ

จากลักษณะทางศิลปกรรม สันนิษฐานว่าสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นศาสนสถานในลัทธิไศวนิกาย และในพุทธศตวรรษที่ 22 มีการบูรณะเพิ่มเติมที่องค์ปราสาทแถวหลังฝั่งทิศใต้ เป็นแบบศิลปะล้านช้าง และยังมีจารึกอักษรธรรมปรากฏอยู่ ณ ปราสาทหลังนี้

ปราสาทศีขรภูมิ มีลักษณะเป็นปราสาทหมู่ 5 องค์ เป็นปราสาทก่ออิฐไม่สอปูน ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน โดยตัวฐานก่อด้วยศิลาแลงกว้าง 25 เมตร ยาว 26 เมตร สูง 1.5 เมตร โดยมีคูน้ำกว้าง 125 เมตร ล้อมรอบสามด้าน โดยเว้นด้านตะวันออกอันเป็นทางเข้าไว้ปราสาทประธานสูงประมาณ 32 เมตร ทับหลังเป็นภาพพระศิวนาถราชสิภรทรงพ่อนราอยู่เหนือเกียรติมุข ภายใต้วงโค้งลายพ่อนมาลัย ซึ่งสลักเป็นภาพพระคเณศ พระพรหม พระวิษณุ และพระอุมาโดยทับหลังซึ่งนับเป็นทับหลังที่มีความสวยงามและสมบูรณ์ที่สุดชิ้นหนึ่งของเมืองไทย บริเวณเสากรอบประตูสลักเป็นรูปนางอัปสรถือดอกบัว และทวารบาลยืนกุมกระบอง ซึ่งนางอัปสรที่ปราสาทศีขรภูมินี้มีลักษณะคล้ายกับนางอัปสรที่ปราสาทนครวัด ประเทศ

ภาพที่ 4.1 ปราสาทศีขรภูมิ

¹⁸ปราสาทศีขรภูมิ,(ออนไลน์) แหล่งที่มา [https://th.wikipedia.org/wiki/เข้าถึงเมื่อ 27 ธันวาคม 2562](https://th.wikipedia.org/wiki/เข้าถึงเมื่อ_27_ธันวาคม_2562).

กัมพูชา ซึ่งไม่พบที่ปราสาทศิลปะเขมรโบราณแห่งใดอีกเลยในประเทศไทย พบที่ปราสาทศิขรภูมิเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

ภาพที่ 4.2 งานสืบสานตำนานปราสาทศิขรภูมิ

ปราสาทศิขรภูมิตั้งอยู่ใจกลางอำเภอศิขรภูมิ ในเขตตำบลระแงง อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เริ่มก่อตั้งบ้านเมืองมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2295 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย โดยมี "เชียงไชย" เป็นหัวหน้าผู้ปกครอง ซึ่งต่อมาภายหลังได้ประกอบความดีความชอบในการปกครองราษฎรให้ได้อยู่เย็นเป็นสุข จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนไชยสุริยง" กองนอก และได้รับเลื่อนเป็น "หลวงไชยสุริยง" กองนอก ตามลำดับ ชาวอำเภอศิขรภูมิจึงถือว่า "หลวงไชยสุริยง" (เชียงไชย) เป็นเจ้าเมืองศิขรภูมิคนแรก และเป็นผู้

คุณูปการต่อการวางรากฐานการปกครองและการพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของชาวอำเภอศิขรภูมิจวบมาจนปัจจุบัน ต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ขึ้นครองราชย์สมบัติประมาณ พ.ศ. 2412 เจ้าเมืองสังขะได้กราบบังคมทูลขอยกบ้านกุดไผท หรือบ้านจารพัดขึ้นเป็นเมือง (ตำบลจารพัดในปัจจุบัน) โปรดเกล้าให้เป็นเมือง "ศิขรภูมิพิสัย" ให้หลวงไชยสุริยง "พระศิขรมานุรักษ์" เป็นเจ้าเมือง ต่อมาได้ย้ายที่ทำการมาตั้งที่บ้านโคกตะเคียนริมทางหลวงแผ่นดินที่ตัดใหม่ในท้องที่บ้านปราสาท ตำบลยางในขณะนั้น สร้างเป็นที่ทำการอำเภอชั่วคราว ครั้นถึงฤดูฝนปรากฏว่าน้ำจากทุ่งกุดไผทท่วมถึงจึงพิจารณาย้ายที่ทำการไปตั้งที่โคกอนันต์ (บ้านอนันต์ ตำบลยาง ตรงโรงเรียนบ้านอนันต์ ในปัจจุบัน) ตั้งที่ว่าการอำเภอถาวรตรงนั้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นสมัยแรกของการปกครองท้องที่ จนถึง ปี พ.ศ. 2475 จึงย้ายมาตั้งที่บ้านระแงงที่มีการคมนาคมสะดวกมีรถไฟวิ่งผ่าน จึงเป็นที่ตั้งอำเภอศิขรภูมิในปัจจุบันนี้ ชื่อกุดไผท ศิขรภูมิพิสัย จึงค่อยๆ เลือนหายไปจากความทรงจำของผู้คน กระทั่งกรมสามัญศึกษาได้มาตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาที่อำเภอศิขรภูมิ จึงได้ตั้งชื่อโรงเรียนว่า "ศิขรภูมิพิสัย" และชื่อของกุดไผทก็นำมาใช้เป็นชื่อของโรงเรียน "กุดไผทประชาสรรค์" ในตำบลกุดหวาย อำเภอศิขรภูมิ ในปัจจุบัน ต่อมาคำว่า "พิสัย" หายไปคงเหลือแต่คำว่า "อำเภอศิขรภูมิ" ซึ่งหมายถึงเมืองที่เป็นที่ราบสูงหรือภูเขา

1) ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของปราสาทศีขรภูมิในปัจจุบัน ทีมผู้วิจัยพบว่า ปราสาทศีขรภูมิตั้งอยู่ในชุมชนเมืองในเขตตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ สภาพชุมชนมีความเจริญและมีประชากรอยู่หนาแน่น การคมนาคมเพื่อไปชมปราสาทศีขรภูมิมีความสะดวกสามารถเดินทางด้วยรถส่วนตัวและรถไฟ ทีมผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น การสัมภาษณ์ สังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนปราสาทศีขรภูมิเพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถความพร้อมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวางแผนการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิ

ตารางที่ 4.1 การวิเคราะห์ SWOT ขีดความสามารถและข้อจำกัดด้านการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1.ชุมชนมีความพร้อมด้านการท่องเที่ยว มีสินค้าโอท็อปวางจำหน่ายด้านหน้าปราสาท 2.ชุมชนมีความรู้ด้านการท่องเที่ยวและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ 3. เส้นทางการเดินทางเข้าไปชมปราสาทอยู่ในสภาพดี 4. ชุมชนมีร้านให้บริการอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยวด้วยราคาที่ยุติธรรม 5.มีการจัดงานท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิทุกปี	1.ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมากจะมีปัญหาเรื่องสถานที่จอดรถ
ข้อจำกัด/อุปสรรค	โอกาส
1.มีปัญหาด้านสถานที่จอดรถเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมาก 2.ห้องน้ำมีจำนวนน้อย	1.มีหน่วยงาน อบจ.อบต.ให้การสนับสนุน 2.ได้รับการโปรโมทจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

จากตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นถึงจุดแข็งจุดอ่อนข้อจำกัดและอุปสรรค โอกาสของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิ ซึ่งทีมผู้วิจัยจะได้นำไปปรับปรุงและพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิต่อไป

2) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิ

ปราสาทศีขรภูมิอยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบลระแงงและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กิจกรรมที่

องค์การบริหารส่วนจังหวัดองค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดร่วมกับชุมชนปราสาทศีขรภูมิคือการจัดกิจกรรมสืบสานตำนานพันปีปราสาทศีขรภูมิ ซึ่งได้จัดกิจกรรมแสงสีเสียง การเที่ยวปราสาทศีขรภูมิในช่วงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงที่จังหวัดสุรินทร์จัดกิจกรรมการแข่งช้างจังหวัดสุรินทร์

แผนภูมิที่ 4.3 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิ

จากแผนภูมิที่ 4.3 แสดงถึงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิ ซึ่งประกอบด้วยกลไกที่ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ หน่วยงานภาครัฐซึ่งประกอบด้วยกรมศิลปากร จังหวัดสุรินทร์หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลเรื่องนี้เป็นคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนโดยรอบปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

จากการที่ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริเวณปราสาทศีขรภูมิได้พบว่าปราสาทศีขรภูมิตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนบริเวณรอบองค์ปราสาท เป็นปราสาทที่มีความสมบูรณ์สวยงามแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ปกติแล้วปราสาทศีขรภูมิจะมีนักท่องเที่ยวทั้งในเขตจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงเดินทางมาชมความงามและซื้อสินค้าจากร้านที่ตั้งอยู่ข้างหน้าองค์ปราสาท แต่ช่วงที่ทีมวิจัยลงพื้นที่นั้นเป็นช่วงที่มีการระบาดของไวรัสโควิด 19 ทำให้ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยว นายราชัย ดวงใจ¹⁹ กำนันตำบลระแงง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิไว้ว่า “ปราสาทศีขรภูมิได้ชื่อว่าเป็นปราสาทที่มีความสวยงามในจังหวัดสุรินทร์ ทุกปีทางจังหวัดโดยองค์การ

¹⁹ราชัย ดวงใจ,สัมภาษณ์,กำนันตำบลระแงง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์,22 พฤศจิกายน 2564.

บริหารส่วนจังหวัด (อบจ) และองค์การบริหารส่วนตำบลระแงงและชุมชนในอำเภอศีขรภูมิได้จัดงาน “สืบสานตำนานพันปีปราสาทศีขรภูมิทุกปี โดยจัดในช่วงเดียวกันกับการจัดงานช้างสุรินทร์ ในงานมีการแสดงแสงสีเสียง การออกร้านจำหน่ายสินค้าโอท็อปของชุมชน องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้ให้งบในการจัดการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งในจังหวัด และนอกจังหวัดทำให้แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวที่ปราสาทศีขรภูมิเป็นจำนวน แต่ช่วงนี้มีเหตุการณ์ระบาดของไวรัสโควิด 19 ทำให้นักท่องเที่ยวลดลง แต่ปกติแล้วจะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมองค์ปราสาท และซื้อสินค้าที่มีวางจำหน่ายด้านหน้าองค์ปราสาทเป็นจำนวนมาก”

4.1.2.2 กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทข่างปี

จากการที่ทีมนักวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับปราสาทข่างปี ชุมชนปราสาทข่างปีมีรายละเอียดดังนี้

1)ประวัติปราสาทข่างปี

ปราสาทข่างปี เป็นอโรคยศาล หรือโรคนศาลา หรือโรงพยาบาล หนึ่งในจำนวน 102 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอมโบราณ โปรดให้สร้างขึ้น ตั้งอยู่ที่บ้านข่างปี ตำบลข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 18 มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยศิลาแลง และหินทราย ตั้งแต่ปี 2553 กรมศิลปากร ได้ทำการบูรณะปราสาทข่างปี พบโบราณวัตถุจำนวนมาก ส่วนหนึ่งนำไปเก็บรักษาไว้ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ อีกส่วนหนึ่งเก็บรักษาไว้ที่วัดบ้านข่างปี

ชุมชนบ้านข่างปีในอดีตเคยเป็นชุมชนเขมรโบราณ เท่าที่พบโบราณสถานสำคัญในหมู่บ้าน คือ ปราสาทข่างปี ซึ่งในภาษาเขมร เรียกว่า ปราสาทเจียงแป็ย เป็นสถาปัตยกรรมแบบขอมโบราณ สันนิษฐานว่าก่อสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ก่อสร้างรุ่นเดียวกับปราสาทศีขรภูมิ และปราสาทพิมาย ปราสาทข่างปี เป็นอโรคยศาล ประกอบด้วยองค์ปราสาทประธานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย ที่มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้มีอาคารขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เรียกว่าบรรณาลัย มีกำแพงล้อมรอบ ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำขนาดเล็กกรุด้วยศิลาแลง คำว่า อโรคยศาล หมายถึงสถานที่ซึ่งเป็นที่รักษาพยาบาล รักษาตัวของคนเจ็บป่วย โดยมีการสร้างอาคารไม้ไว้ด้านนอกองค์ปราสาท ส่วนการรักษาจะมีการส่งผู้มีวิชาการแพทย์แผนโบราณและตัวยามาจากเมืองใหญ่ๆ เช่น

ภาพที่ 4.3 ปราสาทข่างปี

นครวัด ในประเทศกัมพูชา เมืองพินาย และเมืองละโว้ ภายในองค์ปราสาทจะมีที่ประดิษฐานพระโพธิสัตว์ ไว้บวงสรวง เคารพบูชา ซึ่งเชื่อว่า การรักษาผู้ป่วยนั้นแม้เพียงได้สัมผัสประติมากรรมของพระองค์ก็จะทำให้หายได้ ปราสาทชางปี (เจียงแป็ย) ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานของชาติตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

2) ชุมชนปราสาทชางปี

จากข้อมูลโบราณสถานดังกล่าวที่ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านชางปี จึงเชื่อได้ว่าบ้านชางปีเป็นชุมชนเขมร(ขอม)โบราณ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในอาณาเขตนี้ เป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว ซึ่งต่อมามีการผสมผสานวัฒนธรรมและเชื้อชาติระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ทำให้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านชางปี เรียกตัวเองว่า ขะแมร์ลือ หรือ เขมรบน และเรียก เขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชาว่า ขะแมร์กร้อม หรือ เขมรต่ำ ซึ่งคงมาจากสภาพภูมิประเทศของประเทศไทยที่มีผืนดินสูงลาดต่ำไปทางประเทศกัมพูชา เมื่อสมัยก่อนประมาณ 60 ปีที่แล้ว พวกบ้านชางปี ยังเคยพากันไปหาเครื่องรางของขลังในประเทศกัมพูชา โดยการเดินเท้าและนั่งเกวียน ตามเส้นทางลงที่ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ การลงไปในเขตเขมรต่ำทางลงจากภูเขาลาดมาก ต้องคลานลงไป บางแห่งทางหักเหมือนข้อศอก ป่าไม้รกราก มีสัตว์ป่ามากมาย สภาพหมู่บ้านเขาก็เหมือนทางบ้านเรา พี่น้องบางคนเขาก็ไปมีลูกเมียอยู่ที่นั่น

ภาพที่ 4.4 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

ชื่อหมู่บ้านชางปี เป็นชื่อที่ทางราชการตั้งขึ้นให้ตรงกับคำเรียกชื่อหมู่บ้านของคนเขมรเดิมว่า เสราะเจียงแป็ย คำว่า เสราะ แปลว่า หมู่บ้าน ส่วนคำว่า เจียงแป็ย ในภาษาเขมรแปลได้หลายความหมาย ถ้าแยก เจียง แปลว่า ชาง แป็ย แปลว่า ปี หรือ รวมเป็นคำเดียวกัน เจียงแป็ย แปลว่า ชางชื่อแป็ย เมื่อนำมาเขียนเป็นภาษาไทย คำว่า แป็ย ออกเสียงยากเลยเพี้ยนเป็นคำว่า ปี ซึ่งสะดวกสำหรับคนไทยอ่านออกเสียง แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาต่อประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านในภายหลัง ตามข้อสันนิษฐานจากโบราณสถาน คือ ปราสาทชางปี หรือ ปราสาทเจียง

แป็ย ชื่อหมู่บ้านน่าจะเรียกตามชื่อช่างที่สร้างปราสาทที่ชื่อ ชางแป็ย(ชางปี) จะมีคนบางส่วนในปัจจุบันคือว่าชื่อบ้านชางปี น่าจะมาจากชื่อช่างปั้นหม้อดิน ที่ ชื่อปี เพราะช่วงประมาณ 30 ปีที่แล้วมีการปั้นหม้อดินในบริเวณริมห้วยหมู่บ้านชางปี จากการเล่าขานว่าบ้านชางปี ที่มีตาปี เป็นช่างปั้นหม้อไห ถ้วย ชาม กระปุกที่มีฝีมือและสวยงาม จากการค้นพบโดยบังเอิญ จากการปรับปรุงแปลงนาใกล้

ปราสาท และสระน้ำ ด้านทิศตะวันตก เต่าเผาที่เปิดแล้วในสมัยนั้นแต่ยังพบเศษ ไห กระปุกเคลือบรูป ช้าง กระปุกต่างๆแตกหักเสียหายเป็นจำนวนมากมีเศษอิฐ ที่ก่อเป็นเต่าจำนวน 4-5 เต่าเรียงกัน จากทิศตะวันออก ปางทิศตะวันตก เป็นหลักฐานสำคัญมีช่างปั้นหม้อจริง ตามประวัติของหมู่บ้านในอดีตมีการแลกเปลี่ยนค้าขาย ติดต่อกับหมู่บ้านต่างๆ จากการค้นพบ จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านช่างปั้น แต่ข้อสันนิษฐานนี้มีน้ำหนักมากเท่ากับชื่อช่างที่สร้างปราสาท เพราะองค์ปราสาทมีมาก่อนชื่อช่างปั้นหม้อดินหลายร้อยปี

คนในหมู่บ้านช่างปั้น เป็นคนเขมรพื้นเมืองเดิมที่อาศัยอยู่นานแล้วตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย สันนิษฐานว่า หมู่บ้านนี้มีคนมาอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่นานมาแล้วนับร้อยๆปี เพราะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่สุด แต่คงมีจำนวนไม่มากนัก ต่อมาก็มีการอพยพจากถิ่นอื่นมาอยู่ที่นี้และสืบเชื้อสายกันต่อๆมา ทำให้มีคนจำนวนมากขึ้น มีนามสกุลสำคัญที่เป็นตระกูลใหญ่ในหมู่บ้านช่างปั้น ได้แก่ แสงงาม หล่อแหลม ทองหล่อ โต้ะงาม กองแก้ว และมีตระกูลคนเชื้อสายจีนที่อพยพมาจากประเทศจีนในประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 อยู่ 1 ตระกูล คือ แซ่จิ่ง แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น เนตรอุดมสุข แต่รุ่นลูกหลานของตระกูลนี้กลายเป็นคนวัฒนธรรมเขมรตามชาวบ้านส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

ต่อมาหมู่บ้านช่างปั้นได้มีคนมาอาศัยอยู่มากขึ้น และชุมชนรอบๆ บริเวณหมู่บ้านช่างปั้นเริ่มมีเพิ่มขึ้น กลายเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงกัน ทางราชการจึงตั้งหมู่บ้านช่างปั้นให้เป็นชื่อตำบลช่างปั้น ปัจจุบันตำบลช่างปั้นมีหมู่บ้านในเขตปกครอง จำนวน 14 หมู่บ้าน

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของปราสาทช่างปั้นในปัจจุบัน ทีมผู้วิจัยพบว่า ปราสาทช่างปั้นตั้งอยู่ในชุมชนเมืองในเขตตำบลช่างปั้น อำเภอสี่พระยา มีสภาพชุมชนมีความเจริญและมีประชากรอยู่หนาแน่น การคมนาคมเพื่อไปชมปราสาทช่างปั้นมีความสะดวกสามารถเดินทางด้วยรถส่วนตัวเท่านั้น ทีมผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษา

ข้อมูลเบื้องต้น การสัมภาษณ์ สังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนปราสาทช่างปั้นเพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถความพร้อมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทช่างปั้น

ภาพที่ 4.5 ชุมชนวัฒนธรรมช่างปั้น

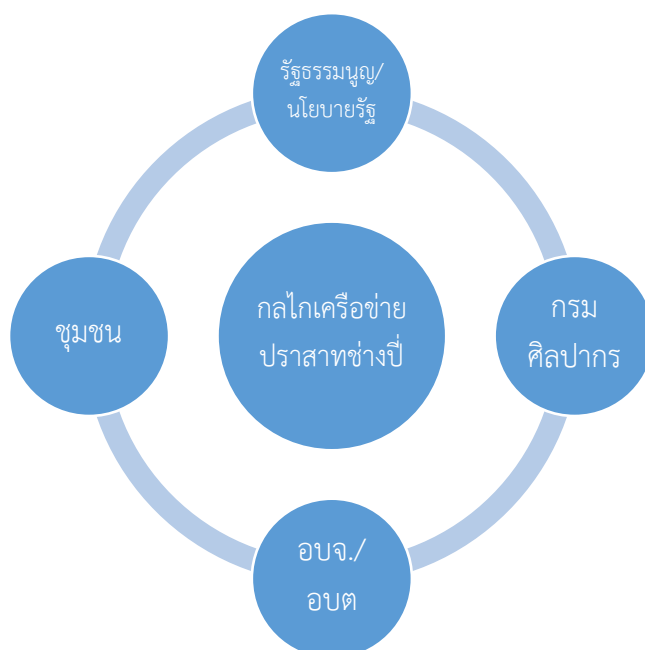
ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์ SWOT ชีตความสามารถและข้อจำกัดด้านการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทข่า

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1.ชุมชนมีความพร้อมด้านการท่องเที่ยว มีการจัดเป็นชุมชนนวัตวิถี 2.ชุมชนมีความรู้ด้านการท่องเที่ยวและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ 3. เส้นทางการเดินทางเข้าไปชมปราสาทอยู่ในสภาพดี 4. ชุมชนมีร้านให้บริการด้านที่พักโฮมสเตย์ หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์อาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยวด้วยราคาที่ยุติธรรม 5.มีการจัดงานท่องเที่ยวปราสาทข่าประจำปีทุกปี	1.การเดินทางไปชมปราสาทต้องไปด้วยรถยนต์ส่วนตัว ไม่มีรถยนต์สาธารณะให้บริการ 2.ป้ายบอกทางยังมีน้อย
ข้อจำกัด/อุปสรรค	โอกาส
1.มีปัญหาด้านสถานที่จอดรถเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมาก 2.ไม่มีห้องน้ำในบริเวณปราสาท 3. พื้นที่ในบริเวณปราสาทยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร	1.มีหน่วยงาน อบจ.อบต.ให้การสนับสนุน 2.ได้รับการโปรโมทจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 3.ชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชมหมู่บ้านนวัตวิถี การจัดพื้นที่เกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน

จากตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึงจุดแข็งจุดอ่อนข้อจำกัดและอุปสรรค โอกาสของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทข่า ซึ่งทีมผู้วิจัยจะได้นำไปปรับปรุงและพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทข่าต่อไป

3) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทข่า

ปราสาทข่าอยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบลข่าและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กิจกรรมที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดต้ององค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดร่วมกับชุมชนปราสาทข่าคือการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวปราสาทข่าในช่วงต้นเดือนมีนาคมของทุกปี นอกจากเที่ยวชมปราสาทข่าแล้วชุมชนยังได้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนนวัตวิถีตำบลข่า

แผนภูมิที่ 4.4 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทข่างปี

4.1.2.3 กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน

ทีมนักวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับปราสาทภูมิโปน ชุมชนปราสาทภูมิโปนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ประวัติปราสาทภูมิโปน

ปราสาทภูมิโปน ตั้งอยู่ที่บ้านภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสงขลา จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทประกอบด้วยโบราณสถาน 4 หลัง คือ ปราสาทก่อด้วยอิฐ 3 หลังและศิลาแลง 1 หลัง ตั้งเรียงกันในแนวเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก โดยปราสาทหลังที่ 1 ปราสาทประธาน เป็นปราสาทอิฐหลังใหญ่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด ก่อด้วยอิฐไม่สอปูนแบบศิลปะขอมรุ่นเก่า มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันได ประตูทางเข้าด้านตะวันออกเพียงด้านเดียว มียอดหลังคาลดหลั่นเป็นชั้น ๆ ปัจจุบันเหลือเพียง 3 ชั้น มีเสาประดับกรอบประตู ใต้หน้าบันเหนือทับหลังขึ้นไปสลักรูปใบไม้ม้วน แบบศิลปะอินเดีย สมัยหลังคุปตะ (ราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 13) ซึ่งรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างปราสาทประธานเทียบได้กับปราสาทขอมสมัยก่อนพระนคร ร่วมสมัยกับปราสาทที่อยู่ด้านทิศเหนือสุด (ปราสาทหลังที่ 4 ตามแผนผังปราสาท) สันนิษฐานว่าปราสาทนี้น่าจะสร้างเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย นอกจากนี้ยังค้นพบศิลาจารึกอักษรปัลลวะ-สันสกฤต 1 ชั้น มีใช้ในพุทธศตวรรษที่ 11 – 13 ซึ่งสอดคล้องกับอายุของรูปแบบศิลปะของปราสาท นับว่าเก่าแก่ที่สุดของไทย

ปราสาทภูมิโปนถือว่าเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณหรือชุมชนโบราณที่มีระบบการปกครองแบบเมือง สังกัดได้จากบริเวณรอบ ๆ ปราสาทพบคูกำแพงเมือง เชื้อดินโบราณ และสระน้ำ โดยเฉพาะน้ำเป็นระบบชลประทานถูกออกแบบมา มีจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ สระลำเจียก สระตา สระกนาล สระตราว และสระปรือ ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนโบราณเป็นที่ตั้งของชุมชนบ้านภูมิโปน นอกจากนี้ปราสาทภูมิโปนยังเชื่อมโยงเป็นตำนานเรื่องเล่าขานท้องถิ่น ตำนานปราสาทภูมิโปน “เนียง ต้อฮ ธม” ในตำนานกล่าวถึงกษัตริย์ขอมองค์หนึ่งได้สร้างเมืองลับไว้กลางป่าชื่อว่า “ปราสาทภูมิโปน” ต่อมาเมื่อเมืองหลวงเกิดความไม่สงบ มีข้าศึกมาประชิดเมือง กษัตริย์ขอมจึงส่งพระธิดาพร้อมไพร่พลจำนวนหนึ่งมาหลบซ่อนลี้ภัยที่ภูมิโปน พระธิดาองค์นั้นพระนามว่า พระนางศรีจันทร์ หรือ เนียง ต้อฮ ธม ในภาษาเขมรแปลว่า พระนางที่มีหน้าอกงามหรือพระนางนมใหญ่ ด้วยความงามของนางที่เลื่องลือไปทั่ว จึงเป็นที่หมายปองของพระราชามือต่าง ๆ ที่ต้องการพระนางมาเป็นพระชายา จึงเกิดศึกชิงนางขึ้น เกิดเป็นโศกนาฏกรรมและทำให้บุรุษล้มตายเพราะนางมาก สุดท้ายพระนางศรีจันทร์ได้ตกไปเป็นมเหสีของกษัตริย์แห่งนครนายพราน (วยาธปุระ เมืองหลวงสมัยอาณาจักรพูนันในอดีต) ก่อนนางจะจากไปได้ขอไปอาบน้ำที่สระลำเจียก และปลุกต้นลำเจียกไว้กอหนึ่ง พร้อมกับอธิษฐานว่า ถ้าพระนางยังไม่กลับมาที่ภูมิโปน ขอให้ต้นลำเจียกอย่าได้ออกดอกอีกเลย ปัจจุบันสระลำเจียกยังคงมีต้นลำเจียกกอใหญ่หลายต้นและยังไม่มีดอกมาจนถึงทุกวันนี้

ภาพที่ 4.6 ปราสาทภูมิโปน

จากตำนานเป็นที่มาของชื่อปราสาท คำว่า ภูมิ ในภาษาเขมร แปลว่าหมู่บ้าน หรือดินแดน คำว่า โปน แปลว่าซ่อนตัวไม่ให้ใครหาพบ รวมกันจึงหมายถึงเมืองลับ หรือที่ซ่อนรวบรวมกองทัพ ปัจจุบันตำนาน เนียง ต้อฮ ธม ยังคงเล่าขานเรื่อยมา กลายเป็นส่วนหนึ่งของปราสาทภูมิโปนและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่จัดแสดงขึ้นทุกปี ผ่านการแสดงแสง สี เสียง ใน “งานประเพณีสืบสานตำนานปราสาทภูมิโปน” ณ บริเวณปราสาทภูมิโปน ตำบลม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเผยแพร่ให้ปราสาทภูมิโปนเป็นที่รู้จักมากขึ้น

2) ชุมชนปราสาทภูมิโปน

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของปราสาทภูมิโปนในปัจจุบัน ทีมผู้วิจัยพบว่า ปราสาทภูมิโปนตั้งอยู่ในชุมชนเมืองในเขตตำบลตม อำเภอสังขะ สภาพชุมชนมีความเจริญและมีประชากรอยู่หนาแน่น การคมนาคมเพื่อไปชมปราสาทภูมิโปนมีความสะดวกสามารถเดินทางด้วยรถส่วนตัวเท่านั้น ทีมผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น การสัมภาษณ์ สังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนปราสาทภูมิโปนเพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถความพร้อมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวางแผนการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน

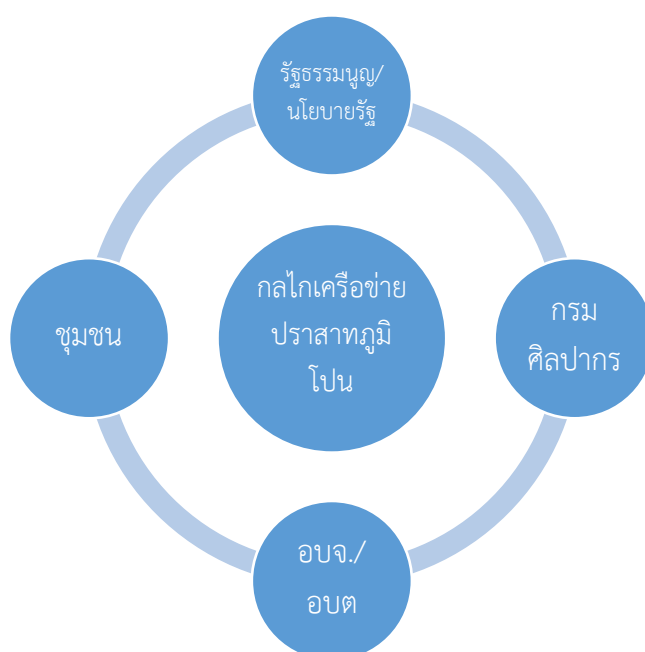
ตารางที่ 4.3 การวิเคราะห์ SWOT ขีดความสามารถและข้อจำกัดด้านการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทภูมิโปน

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1.ชุมชนมีความพร้อมด้านการท่องเที่ยว มีการจัดเป็นชุมชนวิถี 2.ชุมชนมีความรู้ด้านการท่องเที่ยวและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ 3. เส้นทางการเดินทางเข้าไปชมปราสาทอยู่ในสภาพดี 4. ชุมชนมีร้านให้บริการด้านที่พักโฮมสเตย์ หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์อาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยวด้วยราคาที่ยุติธรรม 5.มีการจัดงานท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปนทุกปี	1.การเดินทางไปชมปราสาทต้องไปด้วยรถยนต์ส่วนตัว ไม่มีรถยนต์สาธารณะให้บริการ 2.ป้ายบอกทางยังมีน้อย
ข้อจำกัด/อุปสรรค	โอกาส
1.มีปัญหาด้านสถานที่จอดรถเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมาก 2.ห้องน้ำให้บริการยังมีจำนวนน้อย 3. พื้นที่ในบริเวณปราสาทยังไม่ได้มีการพัฒนาเท่าที่ควร	1.มีหน่วยงาน อบจ.อบต.ให้การสนับสนุน 2.ได้รับการโปรโมทจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 3.ชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชมหมู่บ้านวิถี การจัดพื้นที่เกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน

จากตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึงจุดแข็งจุดอ่อนข้อจำกัดและอุปสรรค โอกาสของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน ซึ่งทีมผู้วิจัยจะได้นำไปปรับปรุงและพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปนต่อไป

3) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน

ปราสาทภูมิโปนอยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติและองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบลม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กิจกรรมที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดต้ององค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดร่วมกับชุมชน ปราสาทภูมิโปนคือการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปนในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปี นอกจากเที่ยวชมปราสาทภูมิโปนแล้วชุมชนยังได้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนวิถีชีวิตตำบลม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

แผนภูมิที่ 4.5 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน

4.1.2.4 กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน

ทีมนักวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับปราสาทตาเมือน ชุมชนปราสาทตาเมือน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ประวัติปราสาทตาเมือน

กลุ่มปราสาทตาเมือนตั้งอยู่ในช่องเขาตาเมือน (หรือช่องเขาตาเมียง) เทือกเขาพนมดงรัก ในเขตบ้านหนองคันนาสามัคคี หมู่ 8 ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทที่รวมกลุ่มปราสาทตาเมือน ซึ่งประกอบด้วยปราสาทหินสามหลัง เรียงลำดับจากขนาดใหญ่ไปขนาดเล็ก คือ

ปราสาทตาเมือนธม ปราสาทตาเมือนโต๊ด และปราสาทตาเมือน มาเป็นอุทยานประวัติศาสตร์กลุ่มปราสาทตาเมือน

กลุ่มปราสาทตาเมือนธม ตั้งอยู่ที่บ้านหนองคันนาสามัคคี ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ตามรายทางสู่เมืองพระนครของขอม ในอดีตยังไม่มีใครมีความรู้ในเรื่องพรมแดนต่างประเทศ มีแต่เพียงแนวทิศเขาตงเร็ก เป็นพรมแดนธรรมชาติที่กั้นผู้คนสองดินแดนไว้ คนโบราณมีการใช้เส้นทางผ่าช่องเขาที่มีอยู่ตลอดแนว ในบางช่องเขามีการสร้างปราสาทหินขนาดเล็ก เช่น ช่องสายตะกุ่มีปราสาทบายแบก แต่สำหรับที่ช่องตาเมือนหรือตาเมียงนี้มีลักษณะพิเศษคือ มีปราสาทหินสามหลังอยู่ใกล้ๆกัน เรียงลำดับจากขนาดใหญ่ไปขนาดเล็ก เรียกว่ากลุ่มปราสาทตาเมือน โดยปราสาทแต่ละหลังมีขนาดและประโยชน์ที่ใช้สอยแตกต่างกันไป

ภาพที่ 4.7 ปราสาทตาเมือน

ปราสาทตาเมือนธม เป็นปราสาทขนาดใหญ่ที่สุดในกลุ่ม ตัวปราสาทอยู่บนเนินเขาสร้างคร่อมโขดหินธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ ในรูปของสยัมภูศิวลึงค์ และเป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรม อยู่ใกล้ดินแดนเขมรมากที่สุด ปราสาทแห่งนี้หันหน้าไปทางทิศใต้ ผิดแผกจากแห่งอื่นซึ่งมักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก คงจะรับกับเส้นทางที่มาจากเขมรต่ำผ่านมาทางช่องทางตาเมือนนี้ ปราสาทตาเมือนธม ซึ่งแปลตรงกับภาษาเขมรว่า ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีอาคารอื่น คือปราสาทก่อด้วยหินทรายสอง

หลัง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันตกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน บรรณาลัยศิลาแลงสองหลัง และนอกระเบียงคดทางทิศเหนือมีสระน้ำขนาดเล็กสองสระ

เนื่องจากปราสาทแห่งนี้อยู่ใกล้เขตชายแดน การเที่ยวชมจึงควรอยู่เฉพาะภายในเขตปราสาทเท่านั้น ไม่ควรเดินออกไปไกลจากแนวต้นไม้รอบปราสาทเพราะพื้นที่นี้ยังไม่ปลอดภัยนัก

ปราสาทตาเมือนโต๊ด อยู่ห่างจากปราสาทตาเมือนธม ประมาณ 750 เมตร ก่อด้วยศิลาแลง มีกำแพงล้อมรอบและมีสระน้ำขนาดเล็กอยู่ทางทิศเหนือหนึ่งสระ โดยเชื่อว่าปราสาทแห่งนี้เป็นโอโรคยาศาล รักษาพยาบาลของชุมชนหรือตามรายทางที่เป็นเส้นทางคมนาคม ซึ่งนิยมสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

ปราสาทตาเมือน(บายกรีม)อยู่ห่างจากปราสาทตาเมือนโต๊ดประมาณ 390 เมตร เป็นปราสาทที่เล็กที่สุด ก่อด้วยศิลาแลง มีลักษณะเป็นห้องยาว เชื่อว่าเป็นธรรมศาลา คือที่พักสำหรับคนเดินทาง กลุ่มปราสาทตาเมือนนี้นับได้ว่าเป็นกลุ่มปราสาทที่มีความสมบูรณ์ในด้านของการอำนวยความสะดวก แก่ผู้คนที่ใช้เส้นทางผ่านช่องเขา ซึ่งไม่ปรากฏในที่อื่น การที่มีกลุ่มปราสาทตาเมือนตั้งอยู่ในบริเวณนี้ เป็นประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นว่า ในอดีตเส้นทางช่องเขาตาเมือนนี้คงจะมีชุมชนหรือเป็นเส้นทางผ่านช่องเขาสำคัญของภูมิภาค

2) ชุมชนปราสาทตาเมือน

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของปราสาทตาเมือนในปัจจุบัน ทีมผู้วิจัยพบว่าปราสาทตาเมือนตั้งอยู่ในชุมชนในเขตตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ สภาพชุมชนมีความเจริญและมีประชากรอยู่หนาแน่น แต่ตัวปราสาทตั้งอยู่ในเขตชายแดนไทยกัมพูชา ห่างจากชุมชนตำบลตาเมียงพอสมควร การคมนาคมเพื่อไปชมปราสาทตาเมือนมีความสะดวกสามารถเดินทางด้วยรถส่วนตัวเท่านั้น ทีมผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น การสัมภาษณ์ สังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนปราสาทตาเมือนเพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถความพร้อมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวางแผนการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน

ตารางที่ 4.3 การวิเคราะห์ SWOT ขีดความสามารถและข้อจำกัดด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทตาเมือน

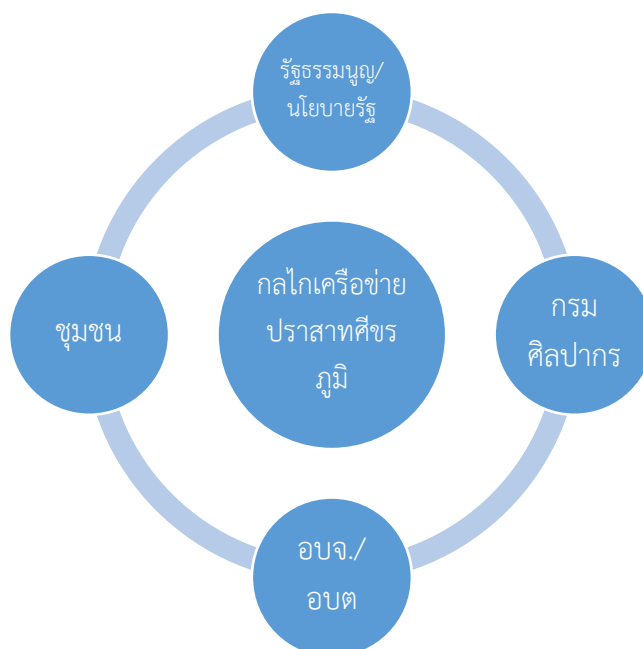
จุดแข็ง	จุดอ่อน
1.ชุมชนมีความพร้อมด้านการท่องเที่ยว มีการจัดเป็นชุมชนนวัตวิถี 2.ชุมชนมีความรู้ด้านการท่องเที่ยวและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ 3. เส้นทางการเดินทางเข้าไปชมปราสาทอยู่ในสภาพดี	1.การเดินทางไปชมปราสาทต้องไปด้วยรถยนต์ส่วนตัว ไม่มีรถยนต์สาธารณะให้บริการ 2.ป้ายบอกทางยังมีน้อย 3.ชุมชนไม่มีร้านค้าให้บริการในบริเวณปราสาทที่พักที่เป็นโฮมสเตย์ในชุมชนมีน้อย
ข้อจำกัด/อุปสรรค	โอกาส
1.มีปัญหาด้านสถานที่จอดรถเมื่อนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมาก 2.ห้องน้ำให้บริการยังมีจำนวนน้อย	1.มีหน่วยงานอบต.ให้การสนับสนุน 2.ได้รับการโปรโมทจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

<p>3. พื้นที่ในบริเวณปราสาทยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร</p> <p>4. อยู่ในเขตชายแดนไทยกัมพูชามีข้อจำกัดด้านความปลอดภัย</p>	
--	--

จากตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึงจุดแข็งจุดอ่อนข้อจำกัดและอุปสรรค โอกาสของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน ซึ่งทีมผู้วิจัยจะได้นำไปปรับปรุงและพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือนต่อไป

3) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน

ปราสาทตาเมือนอยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติและองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กิจกรรมที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดองค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดร่วมกับชุมชนปราสาทตาเมือนคือการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน โดยมีมีโครงการมัคคุเทศก์น้อยซึ่งสำหรับน่านักท่องเที่ยวที่ต้องการเที่ยวชมปราสาทตาเมือน

แผนภูมิที่ 4.6 แสดงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน

4.2 ผลการวิจัยการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาระดับภาคสนามเพื่อตอบโจทย์วิจัยเกี่ยวกับแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจังหวัดสุรินทร์ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มของคณะผู้วิจัยเอง กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว พระสงฆ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 25 รูป/คน ในเขตพื้นที่วิจัย 4 แห่ง คือ พื้นที่ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ชุมชนปราสาทข่างปี ตำบลข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ปราสาทภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์และพื้นที่ชุมชนปราสาทตาเมือนบ้านหนองคันนา อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ผลศึกษาข้อมูลภาคสนามได้ข้อสรุป ดังนี้

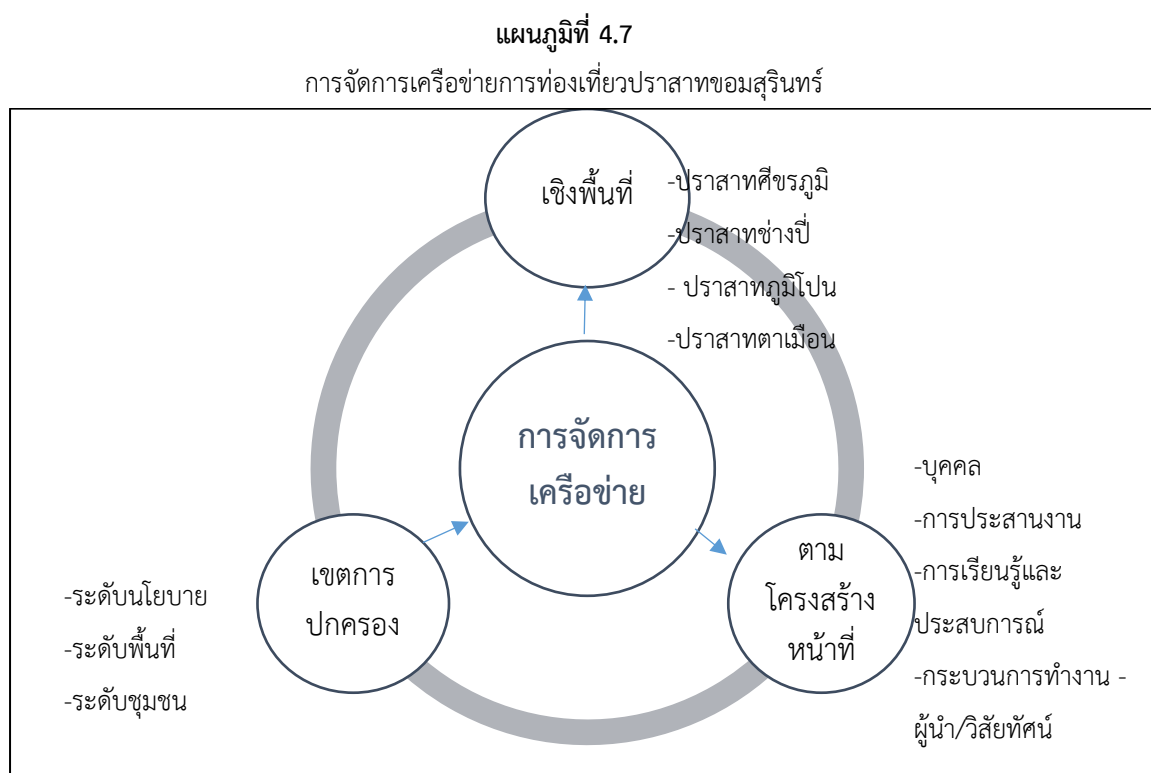
4.2.1 สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาเชิงเอกสารเพื่อตอบโจทย์วิจัยเกี่ยวกับสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจากข้อมูลด้านเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น คู่มือสร้างและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คู่มือตรวจประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โครงการจัดทำแผนยุทธศาสตร์นำเที่ยว-มัคคุเทศก์ แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ พ.ศ. 2559 – 2563 แผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2559-2568 (ASEAN Tourism Strategic Plan) การบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558-2560 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ.2560-2564 แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง พ.ศ. 2560-2564 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ.2560-2564 ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2560-2564) แผนปฏิบัติการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประจำปีงบประมาณ 2562 จากการศึกษาสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางชุมชนปราสาทขอม จังหวัดสุรินทร์ คณะผู้วิจัยได้นำเอาการแบ่งเครือข่ายตาม “คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน”²⁰ ผสมกับแนวคิดของ “พระมหาสุทิตย อากาศโร”²¹ มาเป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้าวิจัย จากข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามกำหนดประเด็นวิเคราะห์ได้ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) สภาพเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ 2) สภาพเครือข่ายเขตการปกครอง : ระดับนโยบาย ระดับพื้นที่

²⁰ สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2550, หน้า 61.

²¹ พระมหาสุทิตย อากาศโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า 85.

ระดับชุมชน และ 3) สภาพเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่: ด้านบุคคล ด้านการประสานงาน ด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ ด้านกระบวนการทำงาน และด้านผู้นำ/วิสัยทัศน์ เขียนเป็นแผนภูมิ ดังนี้

จากแผนภูมิที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึงการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีกลไกที่เป็นตัวขับเคลื่อนการท่องเที่ยว 3 ด้านคือ 1) การแบ่งสภาพเครือข่ายเชิงพื้นที่ ประกอบด้วยเขตพื้นที่ติดต่อกัน 4 คือ ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนปราสาทข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนปราสาทภูมิโปน อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ 2) แบ่งสภาพเครือข่ายตามเขตการปกครอง ประกอบด้วยประเด็นย่อย ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน 3) การแบ่งสภาพเครือข่ายตามลักษณะงาน ประกอบด้วยประเด็นย่อย ได้แก่ การทำงานร่วมกันด้านบุคคล ด้านการประสานงาน ด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ ด้านกระบวนการทำงาน และด้านผู้นำหรือวิสัยทัศน์ ซึ่งในแต่ละประเด็นหลักนั้น มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมตามเขตปกครองและระดับนโยบาย

ในงานวิจัยนี้หมายถึงเครือข่ายการท่องเที่ยวภายในประเทศที่มีความเชื่อมโยงกันจากส่วนกลางลงสู่ภูมิภาคตามโครงสร้างของระบบราชการ จัดได้ 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับพื้นที่

และระดับชุมชน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยมีแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว 5 ยุทธศาสตร์เป็นแกนกลาง ถ้าวิเคราะห์ตามแผนผังดังกล่าวจะพบว่าในระดับนโยบายและระดับพื้นที่เป็นเครือข่ายภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีเครือข่ายการทำงานร่วมหลายส่วนงาน ดังเช่นในระดับนโยบาย ประกอบด้วย คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ คณะอนุกรรมการรายสาขาที่สำคัญ อาทิ สุขภาพ กีฬา ฯลฯ รวมถึงคณะกรรมการที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) ทั้ง 5 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน มีหน่วยงานหรือคณะกรรมการต่างๆ 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว 4) ยุทธศาสตร์การสร้างสมดุลให้การท่องเที่ยวไทยผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทยและการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว 5) ยุทธศาสตร์การบูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

ตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาในแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ซึ่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวระดับปานกลาง “ถูกจัดเป็นกลุ่มที่เปราะบางหลักทางการท่องเที่ยว คือ จังหวัดนครราชสีมา และกลุ่มเมืองท่องเที่ยวรอง คือ จังหวัดอุบลราชธานี บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ”²² ควรกระตุ้นหรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมร่วมกันในหลายมิติ เช่น ด้านการบริหารจัดการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการกิจกรรมมหกรรมสินค้า ฯลฯ ดังที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดกิจกรรมหมู่บ้านภาคอีสาน รวบรวมตัวตนของชาวอีสาน ผ่านวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม งานประเพณี อาหาร ในงานเทศกาลเที่ยวเมืองไทย ครั้งที่ 38 ปี 2561 โดยวัฒนธรรมอีสานใต้แสดงในหัวข้อ “เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรมขอม”²³ หรือ “3 จังหวัดอีสานใต้สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ จับมือสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม”²⁴ การเกิดขึ้นของ “ชมรม CBT อีสาน

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

²³ Cool Isan เทศกาลเที่ยวเมืองไทย ครั้งที่ 38, <https://www.wongnai.com/news/cool-isan-thailand-tourism-festival-2018?ref>.

²⁴ <https://www.sanook.com/news/852443/>

ได้”²⁵ ซึ่งเริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ.2561 รวมชุมชนในเครือข่าย 5 จังหวัด เป็นภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวของเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอีสานใต้ เพื่อรองรับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวที่กำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ทำการศึกษาโครงการและวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ร่วมกับภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ทั้งนี้เพื่อประสานความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกเครือข่าย พัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างตลาดนักท่องเที่ยว สร้างภูมิคุ้มกันให้การท่องเที่ยวยั่งยืน ให้ชุมชนทำรายได้เข้าสู่ชุมชนการท่องเที่ยวอีสานใต้อย่างยั่งยืนต่อไป กิจกรรมดังกล่าวยึดโยงกับอารยธรรมวนันท์ภูองแหง ซึ่งถือเป็นแก่นภูมิปัญญาพื้นฐานอีสานใต้ เป็นตัวอย่างหนึ่งในแนวทางดังกล่าว

4.2.1.2 การจัดการเครือข่ายตามเขตปกครองระดับพื้นที่ มีคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขต เป็นแกนกลางเชื่อมโยงคณะกรรมการบริหารชุดต่างๆ เข้าด้วยกัน ได้แก่ คณะกรรมการบริหารกลุ่มจังหวัด คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ กระทรวง/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด เชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สมาคม/สมาคมพันธ์ ธุรกิจท่องเที่ยว เอกชน/สถาบันการศึกษา องค์กรระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ระดับชุมชนสร้างหรือพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชน/ชุมชนให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็ง มีตัวอย่างข้อมูลเชิงเอกสารที่กล่าวถึงบทบาทหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) มียุทธศาสตร์สำคัญที่นำมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ในยุทธศาสตร์ที่ 9 ที่ว่า “ยกระดับยกระดับการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรม อารยธรรม ขอม ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และกีฬาสู่นานาชาติ...(1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรมในทุกพื้นที่ ท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ...ท่องเที่ยวเชิงกีฬาในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา ท่องเที่ยวธรรมชาติในจังหวัดชัยภูมิ เลย นครราชสีมา อุบลราชธานี...ส่งเสริม

²⁵ จิรภิญญา สมลังกา, ชุมชนการท่องเที่ยว 5 จังหวัด ร่วมจัดตั้งชมรม CBT อีสานใต้, สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดศรีสะเกษ.

4.2.2 แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จากข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือประกอบด้วย แบบบันทึกจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่สังเกต การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอเป็นผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยดังนี้

4.2.2.1 แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมด้านบุคคล

จากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ พบความอ่อนแอทางองค์ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนในระดับนโยบายด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอมได้มีการจัดทำมาตรฐานและ กระบวนการรับรองมาตรฐานการกำหนดแนวทางเกี่ยวกับการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการยกระดับคุณภาพด้านทรัพยากรมนุษย์หรือบุคคลในด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอม ควรมีการพัฒนาบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอม แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในระดับพื้นที่ในด้านบุคคล จากการสังเกตสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามพบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ได้มีการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเขตพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอม ควรมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวโดยอิงอาศัยกับแนวทางการพัฒนาของภาครัฐและนโยบายรวมถึงมาตรการที่ปรากฏในแผนการท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัด จากสภาพเบื้องต้นในงานวิจัยจึงเสนอแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในระดับบุคคล ดังนี้ 1) ททท.จังหวัด การท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT คณะสงฆ์จังหวัด ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้กระตุ้นภูมิปัญญาด้านการท่องเที่ยวให้แก่พระสงฆ์ภายในอารามกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยว 2) ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการและสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน

4.2.2.2 แนวทางเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านการประสานงาน ภาครัฐได้กระจายอำนาจหรือสร้างเครือข่ายลงไปยังพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ โดยคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวได้กำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 เป็นครั้งแรก จำนวน 5 เขตพัฒนาการท่องเที่ยว คือ “เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา เขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝงทะเลตะวันออก เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ เขตพัฒนาการท

องเที่ยวฝงทะเลตะวันตก และเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอันดามัน”²⁶ ต่อมาปี พ.ศ.2559 ได้ประกาศเพิ่มขึ้นอีก 3 เขต คือ “เขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง เขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม และเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง”²⁷ รวมเป็น 8 เขตพัฒนาการท่องเที่ยวของไทย ต่อมาได้มีการเพิ่ม 12 เมืองต้องห้ามพลาต และ 12 เมืองต้องห้ามพลาต พลัส ตลอดถึงเขตพื้นที่เศรษฐกิจและเมืองชายแดนให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ มีข้อมูล “ความเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์ต่างๆ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2562”²⁸ ทำให้ทราบถึงความเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ดังนี้ (1) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว 3 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ 5 ด้านการสร้างความเติบโตคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ที่ 6 ด้านการบริหารจัดการภาครัฐ (2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ซึ่งมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน (3) แผนการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ซึ่งมียุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทั้งหมด 5 ยุทธศาสตร์ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้ว (4) แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2560-2564 ซึ่งมียุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมและพัฒนาห่วงโซ่อุปทานทางการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการจัดการด้านการท่องเที่ยวแบบองค์รวม ยุทธศาสตร์ที่ 3 การยกระดับองค์กรและระบบงานสู่ความเป็นเลิศ ยุทธศาสตร์ที่ 4 การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและระบบดิจิทัล และ (5) แผนงานผลิต/โครงการ ซึ่งมีแผนงานหรือโครงการด้านการท่องเที่ยว 3 แผนงานหลัก ได้แก่ แผนงานพื้นฐานด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ที่มุ่งผลิต 3 ประการ คือ ผลิตที่ 1 มาตรฐานบริการและแหล่งท่องเที่ยว ผลิตที่ 2 การอนุญาตการประกอบธุรกิจนำเที่ยว มัคคุเทศก์ ผู้นำเที่ยว และการถ่ายทำภาพยนตร์ต่างประเทศในประเทศไทย และผลิตที่ 3 การให้บริการด้านการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย แผนงานบูรณาการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว กีฬา และ

²⁶ คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้, **แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ พ.ศ. 2559-2563**, (มปป, 2558) หน้า 5.

²⁷ กรมการท่องเที่ยว, **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ. 2560-2564**, หน้า 28.

²⁸ กรมการท่องเที่ยว, **แผนปฏิบัติการราชการกรมการท่องเที่ยว ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2562**, (มปป, 2562) หน้า 4.

วัฒนธรรม มี 3 โครงการ คือ โครงการที่ 1 โครงการส่งเสริมและสร้างประสิทธิภาพด้านการท่องเที่ยว โครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพสินค้าและบริการ โครงการที่ 3 โครงการพัฒนาระบบความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว และแผนงานบุคลากรภาครัฐ (ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ) ข้อมูลทั้งหมดเป็นชุดความรู้ที่สะท้อนการดำเนินงานการท่องเที่ยวภาครัฐที่วางแนวทางตั้งแต่ระดับกว้างสุดจนกระทั่งแคบสุดในภาคปฏิบัติการ สำหรับการประสานงานระดับพื้นที่และระดับชุมชนในภูมิภาคอีสานใต้ยังขาดความมั่นคงเข้มแข็ง แม้จะมีการมีรายงานการศึกษาว่า “ในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้มีจำนวนองค์กรสมาคม ชมรม กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างความร่วมมือในเครือข่ายวิสาหกิจทางการท่องเที่ยวขึ้นมาจำนวนมาก”²⁹ หรือมีการริเริ่ม “CBT” มาแล้วก็ยังไม่ปรากฏผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

4.2.2.3 แนวทางเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านการเรียนรู้และประสบการณ์

แม้ว่าชุมชนท่องเที่ยวปราสาทขอมยังไม่มี ความมั่นคงเข้มแข็งมากนัก เพราะเพิ่งเป็นช่วงของการเริ่มต้น แต่ก็มีข้อมูลที่สะท้อนถึงความพยายามที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันดังข้อมูลในภาคปฏิบัติการพบว่า “3 จังหวัดอีสานใต้ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และ ศรีสะเกษ จับมือสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม”³⁰ โดยคณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ได้จัดขึ้นเพื่อสร้างเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสร้างความตระหนักให้กับผู้ประกอบการ ให้เห็นถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายทางธุรกิจ เพื่อให้พื้นที่และแหล่งท่องเที่ยวของ 3 จังหวัดอีสานใต้ เพิ่มระดับความสนใจแก่นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจการท่องเที่ยวนำร่องขึ้นก่อน จากนั้นจะขยายผลให้เกิดเครือข่าย ครอบคลุมทั้ง 3 จังหวัด โดยใช้จุดนำร่องเป็นต้นแบบ (กิจกรรมดังกล่าวมีพัฒนาการไปไกลแค่ไหน จะได้ตามศึกษาสืบค้นต่อไป) อีกกลุ่มคือ “ชมรม CBT อีสานใต้”³¹ ซึ่งเริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ.2561 รวมชุมชนในเครือข่าย 5 จังหวัด เป็นภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวของเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอีสานใต้ เพื่อรองรับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยว ที่กำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ทำการศึกษาโครงการและวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบร่วมกับภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเขต

²⁹ คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ, แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ พ.ศ. 2559-2563, หน้า 14.

³⁰ <https://www.sanook.com/news/852443/>

³¹ จิรภิญญา สมลังกา, ชุมชนการท่องเที่ยว 5 จังหวัด ร่วมจัดตั้งชมรม CBT อีสานใต้, สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดศรีสะเกษ.

พัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ทั้งนี้เพื่อประสานความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกเครือข่าย พัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างตลาดนักท่องเที่ยว สร้างภูมิคุ้มกันให้การท่องเที่ยวยั่งยืน ให้ชุมชนทำรายได้เข้าสู่ชุมชนการท่องเที่ยวอีสานใต้อย่างยั่งยืนต่อไป แหล่งข้อมูลอีกแห่งคือ “การท่องเที่ยวโดยชุมชนอีสานใต้”³² ซึ่งมีการร่วมจัดงานระหว่างวันที่ 27-28 สิงหาคม 2561 ภายในงานได้จัดให้มี การแสดงนิทรรศการงานวิจัย และนิทรรศการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานกว่า 20 ชุมชน ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี กิจกรรมกระทบไหล่่นักวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว ข้อมูลทั้งสองแห่งสะท้อนภาพขององค์กรเครือข่ายในเขตพื้นที่อีสานใต้ได้ค่อนข้างชัดเจน ข้อมูลสำคัญอีกแห่งหนึ่งได้จากการลงสำรวจข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นที่หมู่บ้านธารปราสาท จังหวัดนครราชสีมา พบว่ามีเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนที่อิสระจากรัฐซึ่งก่อตั้งและดำเนินการมาหลายปีแล้ว ความเคลื่อนไหวด้านเครือข่ายการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้จากระดับนโยบายลงสู่ระดับพื้นที่และหยั่งถึงระดับชุมชน เห็นได้จาก รมว.ท่องเที่ยวและกีฬาของพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ในปี พ.ศ.2558 ดังข้อมูลที่ว่า “รมว.ท่องเที่ยวและกีฬาของพื้นที่บุรีรัมย์ร่วมหารือส่วนราชการ ท้องถิ่น ภาคชุมชน และภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเขตภาคอีสานตอนล่าง เพื่อกำหนดแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองหลักเชื่อมโยงกลุ่มเมืองท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ 5 จังหวัด พร้อมจัดทำร่างยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวระยะยาว 3 ปี”³³ ต่อมาทำให้เกิดแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ พ.ศ. 2559 – 2563 เป็นรูปธรรมชัดเจน ส่งผลให้เกิดกระแสการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้กระตือรือร้น แต่จะเกิดมรรคผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้สรุปแผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี 2562 ในด้านการตลาดในประเทศว่า “แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดในประเทศ ...กำหนดเป้าหมายรายได้โดยภูมิภาคภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ”³⁴ จากข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่าการประชาสัมพันธ์และการตลาดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีความน่าสนใจในอันดับท้ายสุด อะไรคือจุดดึงดูดหรือจุดขายให้ผู้คนสนใจในภูมิภาคนี้ก็ยังต้องเสาะแสวงหากันต่อไป

³² การท่องเที่ยวโดยชุมชนอีสานใต้. <https://www.facebook.com/prnru/videos/>

³³ MGR Online, <https://mgronline.com/local/detail/>, 12 ก.พ. 2558.

³⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). สรุปแผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี 2562,

4.2.2.4 แนวทางเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านกระบวนการทำงาน ในแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ พ.ศ. 2559-2563 ได้หยิบยกเอาประเด็นการประสานการทำงานของภาครัฐ เอกชน ท่องถิ่น และภูมิภาคมาเป็นประเด็นสำคัญเพื่อการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ และได้วางตำแหน่งทางการท่องเที่ยวของจังหวัดในเขตอารยธรรมอีสานใต้ 8 ประเด็นหลัก คือ “(1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เปนมรดกโลก (2) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อารยธรรมขอม (3) ภูมิปัญญาเรื่องใหม่ (4) ประตุสุประเทศเพื่อนบ้านลาว เวียดนาม และกัมพูชา (5) วิถีชีวิตผอง (6) เมืองท่องเที่ยวกีฬา (7) วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ และ (8) บรรพชีวิน ซากดึกดำบรรพ์ และแหล่งโบราณคดี”³⁵ ในแผนปฏิบัติการดังกล่าวได้เสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวว่า “ควรมีนโยบายในการบูรณาการแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดในพื้นที่เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้...สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีด้านการท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ให้ประสบผลสำเร็จได้เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ”³⁶ จากข้อมูลเบื้องต้นแสดงให้เห็นภาคนโยบายมีแผนการ นโยบายทิศทางการยุทธศาสตร์ต่างๆ พร้อมสรรพเหลือเพียงว่าจะขับเคลื่อนอย่างไรให้ชุมชนตลอดถึงวัดพระสงฆ์ต้นต้วตระหนักรู้ความเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว เพราะส่วนใหญ่ยังติดในกรอบความคิดว่าโบราณสถานทั้งหลายเป็นของสงวนสำหรับรัฐ เข้าไปยุ่งเกี่ยวแล้วจะมีความผิด จึงขาดการเรียนรู้ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพ

4.2.2.5 แนวทางเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอมด้านผู้นำ/วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาในแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนคือ “การท่องเที่ยวแห่งวิถีชีวิตอีสานใต้รวมสมัย เชื่อมโยง ลาว กัมพูชา และเวียดนาม”³⁷ จากวิสัยทัศน์ดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนทิศทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้โดยตรงแล้ว ยังส่งผลต่อวัตถุประสงค์สำคัญ คือ (1) การส่งเสริมตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพทั้งในและต่างประเทศเจาะกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ ลาว เวียดนาม และกัมพูชาในการเดินทางท่องเที่ยวในเขตอารยธรรมอีสานใต้ และสร้างกิจกรรมทางการตลาดเพื่อเพิ่มวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว (2) เพื่อเชื่อมโยงเมืองท่องเที่ยวหลักและเมืองท่องเที่ยวรองในเขตอารยธรรมอีสานใต้ และการเชื่อมโยงนอกเขตอารยธรรมอีสานใต้ และยังส่งผลต่อเป้าหมาย ประเด็นยุทธศาสตร์ ตลอดถึง

³⁵ คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว, แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว, หน้า 16.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

แผนงานและโครงการสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ “โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน : หมู่บ้านท่องเที่ยววัฒนธรรมใหม่ โครงการสำรวจวัดสำคัญ จัดทำเส้นทางท่องเที่ยววัดเก่าแก่ของจังหวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเขตพัฒนาการท่องเที่ยว โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธและเกจอาจารย์ในเขตอีสานใต้”³⁸ และโครงการที่เกี่ยวข้องด้านเครือข่ายเชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน ได้แก่ “โครงการส่งเสริมกระตุ้นการพัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ของเขตอีสานใต้เชื่อมโยงประเทศเพื่อนบ้าน โครงการสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดเวทีความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ เอกชน และเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ๆ และโครงการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนของเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้”³⁹ หลักฐานเหล่านี้ชี้ชัดว่าในระดับผู้นำหรือระดับรัฐหรือด้านวิสัยทัศน์ รวมถึงแผนการกระทั่วยุทธศาสตร์ต่างๆ ตลอดจนเครื่องมือ คู่มือสำหรับปฏิบัติการด้านการขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายค่อนข้างที่จะมีความพร้อมบริบูรณ์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทันที เพียงแต่ความตื่นตัวของชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อีสานทั้ง 2 คลัสเตอร์ยังไม่เกิดขึ้นเต็มที่ ยังอยู่ในช่วงของการเริ่มต้นเท่านั้น จะอย่างไรก็ตาม สภาพดังกล่าวก็ถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีมีทิศทางชัดเจน แม้จะยังไม่เกิดมรรคผลที่เป็นรูปธรรม เหมือนภูมิภาคอื่นที่มีความสำเร็จไปก่อนหน้านี้ จะอย่างไรก็ตาม ก็ยังเป็นทิศทางที่ดีและมีหลายภาคส่วนเริ่มให้ความสนใจการท่องเที่ยวในระดับชุมชนมากขึ้น ข้อมูลด้านผู้นำเป็นที่สังเกตว่าผู้บริหารการท่องเที่ยวระดับพื้นที่ในอารยธรรมอีสานใต้เป็นสุภาพสตรีเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดสุรินทร์นายกสมาคมส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษและประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น จากการลงสำรวจข้อมูลภาคสนามของสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดศรีสะเกษพบว่า ได้กำลังพัฒนาก้าวหน้าตามให้ทันเพื่อนในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ดังมีข้อมูลว่า “ดร. กัลยาณี ธรรมจารีย์ นายกสมาคมส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษและประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนนำคณะกรรมการและสมาชิกของสมาคมเดินทางไปร่วมงาน “มหัศจรรย์งานช้างสุรินทร์ ครั้งที่ 58” ประจำปี 2561 โดยมี นางฉมลวรรณ เจริญวงศ์พิสิฐ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดสุรินทร์และคณะ ให้การต้อนรับและนำคณะเยี่ยมชมการจัดงานในครั้งนี้” และในการนี้ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดสุรินทร์ ได้นำคณะสมาคมส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ เดินทางไปที่หมู่บ้านเครื่องเงินตำบลเข

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-49.

³⁹ คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว, แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2559-2563, หน้า 50-51.

วาสิณรินทร์และหมู่บ้านท่าสว่าง เพื่อศึกษาดูงานชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีสุรินทร์ ส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้ชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อจะได้นำกลับไปเป็นแนวทางในพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP ของจังหวัดศรีสะเกษ ต่อไป (เป็นที่สังเกตว่ากลุ่มไหนที่ชอบสร้างภาพ สร้างข่าว ใช้สื่อประชาสัมพันธ์เก่ง มักมีผลงานที่ไม่ค่อยโดดเด่น...) มีข้อมูลความเคลื่อนไหวในระดับจังหวัดอย่างต่อเนื่องดังข่าวที่ว่า “ศรีสะเกษหนุนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ชายแดน”⁴⁰ สรุปความได้ว่า ปีงบประมาณ พ.ศ.2562 จังหวัดศรีสะเกษจัด “กิจกรรมสร้างการรับรู้เตรียมความพร้อมรองรับการท่องเที่ยว เชื่อมโยงเขตพื้นที่เมืองชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน” ภายใต้โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ชายแดน โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดศรีสะเกษ นายกสมาคมส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ ฯลฯ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน หลายจังหวัดร่วมให้การต้อนรับและร่วมรับฟัง ก่อนหน้านั้นมีการเปิดการอบรมตามโครงการส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดศรีสะเกษ ประจำปี พ.ศ.2561 กิจกรรม “อบรมพัฒนาศักยภาพบุคลากรและเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว” นอกจากนี้ได้มีการจัดประชุมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นด้านการตลาดท่องเที่ยว ร่วมกับจังหวัดอุบลราชธานี อำนวยเจริญและยโสธร เพื่อรับทราบแนวทางการส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว ความเคลื่อนไหวด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดกลุ่มเครือข่าย การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงในกลุ่มจังหวัด “ราชธานีเจริญศรีโสธร”⁴¹ หวังการจัดการท่องเที่ยวจังหวัดมีประสิทธิภาพมากขึ้นจากข้อมูลเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นว่า การท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษกำลังดำเนินการปรับฐานรากด้านการท่องเที่ยวให้มีพัฒนาการที่มั่นคงเข้มแข็ง กิจกรรมเชิงการท่องเที่ยวในภาคชุมชนจริงๆ ยังไม่เป็นที่ปรากฏเด่นชัดนัก ทั้งที่แหล่งท่องเที่ยวและศักยภาพของชุมชนก็ไม่แตกต่างไปจากจังหวัดในเขตอีสานใต้ด้วยกันมากนัก โดยเฉพาะความเป็นแหล่งอารยธรรมขอมโบราณ และกลุ่มชาติพันธุ์ แต่หากยังใส่ใจให้ความสำคัญในระดับเพียงพิธีเปิด-ปิดก็ยิ่งยากที่จะประสบความสำเร็จ เมื่อเทียบกับจังหวัดสุรินทร์แล้วกลุ่มผู้ดำเนินการเป็นบุคลากรภายในชุมชน เมื่อกระทำการได้สำเร็จหน่วยงานรัฐในจังหวัด และสถาบันการศึกษาจะเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในผลงาน

⁴⁰ สยามรัฐออนไลน์, ศรีสะเกษหนุนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ชายแดน, <<https://siamrath.co.th/n/66476>>, 21 กุมภาพันธ์ 2562.

⁴¹ นสพ.โคราชคนอีสาน ปีที่ 43 ฉบับที่ 2473 วันจันทร์ที่ 11 - วันศุกร์ที่ 15 ธันวาคม 2560.

4.3 ผลการวิจัย การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ทำให้ทีมวิจัยไม่สะดวกในการลงพื้นที่เพื่อศึกษาและทำกิจกรรมเกี่ยวกับการวิจัยที่กำหนดไว้ การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์จึงยังไม่สมบูรณ์ในด้านการจัดกิจกรรมประยุกต์ใช้เครือข่าย จึงทำได้แค่การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น ในการประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมทีมผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นไว้ดังนี้

4.3.1 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมด้านบุคคล

จากการศึกษาและลงพื้นที่ของทีมวิจัยได้สรุปกระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในระดับจังหวัดพบว่าภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการและสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมีแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมและทางศาสนาวัฒนธรรมอีสานใต้ ในด้านบุคคลนั้นควรการจัดตั้งคณะกรรมการการขับเคลื่อนต่าง ๆ ที่ปรากฏในยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในจังหวัดแล้วแล้วแต่ขับเคลื่อนด้วยบุคลากรแทบทั้งสิ้นดังนั้นการเร่งผลักดันให้ยุทธศาสตร์ทั้งหลายได้มีบทบาทผ่านการปฏิบัติจึงเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านบุคลากรทางการท่องเที่ยวอย่างดียิ่ง ระดับพื้นที่ในด้านบุคคล จากการสังเกตสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามพบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในด้านบุคคล ได้มีการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี

4.3.2 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านการประสานงาน จากการสังเกตและสัมภาษณ์ภาคสนามพบว่า “การท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์มีหลายรูปแบบ และมีความโดดเด่นเฉพาะตัวหลายอย่าง ดังที่นายศึกษา สุวรรณธาดา ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์ให้ข้อมูลว่า “สุรินทร์ชูการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น คือ งานช้าง ผ้าไหม กลุ่มปราสาทขอมโบราณ เกษตรอินทรีย์ ซึ่งการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดในการจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพราะที่นี่เป็นศูนย์กลางการประสานงานหลัก”⁴² ในส่วนการท่องเที่ยวปราสาทขอม การประสานของชุมชน พิชัย สิงห์ชัย ให้ทัศนะว่า “เครือข่ายท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน เป็นการรวมเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมภายในตำบลไว้

⁴² สัมภาษณ์, นายศึกษา สุวรรณธาดา ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2564.

ครบถ้วน ได้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กับการท่องเที่ยวชมปราสาท การจัดกิจกรรมบวงสรวงปราสาทภูมิโปนประจำปี”⁴³สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์ ท่านได้ให้ข้อมูลด้านการประสานงานระหว่างเครือข่ายเพิ่มเติมว่า “สภาพการมีอยู่ของเครือข่ายการท่องเที่ยวระดับชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ มี การท่องเที่ยวจังหวัดช่วยในการขับเคลื่อน มีการประชุมสรุปและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดทุก ๆ 4 เดือนการมีอยู่ของเครือข่ายค่อนข้างชัดเจนในการส่งต่อนักท่องเที่ยวผ่านเครือข่ายการท่องเที่ยว” จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นรูปธรรมชัดเจนว่าเครือข่ายชุมชนในการท่องเที่ยวปราสาทมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ถึงกันหมด นั่นคือมีการส่งต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดสู่จังหวัด หรือจากเครือข่ายสู่เครือข่าย และยังมีลักษณะบริหารจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันด้วยการประชุมทุก 4 เดือนอีกด้วย

4.3.3 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ จากการลงสัมภาษณ์ภาคสนามนางสาวนภาพร ผ่านไชย เจ้าหน้าที่ตำรวจกองกำกับการท่องเที่ยวประจำจังหวัดสุรินทร์ ให้ข้อมูลว่า “ในฝ่ายของตำรวจการท่องเที่ยวประจำจังหวัดนอกจากดูแลประสานความเรียบร้อยต่อนักท่องเที่ยวแล้วยังทำหน้าที่ในการจัดกิจกรรมอบรมให้กับประชาชนในชุมชนในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และหลายชุมชน”⁴⁴ ถือเป็นและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันของชุมชน โดยมีฝ่ายตำรวจการท่องเที่ยวจังหวัดเป็นแม่ข่ายหลัก จัดหาวิทยากรกำหนดหลักสูตร สถานที่ ฯลฯ ในการฝึกอบรมเพื่อสร้างตำรวจการท่องเที่ยวชุมชนให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังจากการสังเกตภาคสนามพบว่าที่ตำบลท่าสว่างนอกจากจะมีผ้าไหมเป็นตัวชูโรงแล้ว ยังมีชุมชนบ้านสำโรงที่อยู่ชานเมือง เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนต้นแบบ โดยมีผู้ใหญ่พิรวัศ คีตกล้า ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง บริหารหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ได้หลายมิติ ในพื้นที่ดังกล่าวนี้ ธวัชชัย รัตนสงคราม นายกบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ตำบลตาเมียงมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน โดยจัดการบวงสรวง การจัดแรลลี่การท่องเที่ยวปราสาทตาเมือน จัดจำหน่ายสินค้าของชุมชนในบริเวณปราสาทตาเมือน ซึ่งมีบริบทที่แวดล้อมไปด้วยต้นไม้อธรรมชาติที่จะสร้างเป็นเส้นทางภูมิปัญญา โดย

⁴³ พิชัย สิงห์ชัย,สัมภาษณ์,ผู้ประสานงานการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์,25 กุมภาพันธ์ 2564(ออนไลน์)

⁴⁴ สัมภาษณ์, นางสาวนภาพร ผ่านไชย เจ้าหน้าที่ตำรวจกองกำกับการท่องเที่ยวประจำจังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2564.

สร้างเครือข่ายภาคประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นผู้ผลิตผักปลอดสารพิษเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาด จัดกิจกรรมตลาดผักปลอดสารพิษเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวที่ดีต่อไป”⁴⁵ จากข้อมูลดังกล่าวมาทั้งหมดชี้ให้เห็นตัวอย่างเครือข่ายการท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ ของจังหวัดสุรินทร์ได้ในระดับหนึ่ง

4.3.4 การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านกระบวนการทำงาน นิคม ลนขุนทด⁴⁶ คณบดีคณะอุตสาหกรรมมหาวิทาลัยราชภัฏสุรินทร์ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการทำงานของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า “การรวมตัวกันของภาคการท่องเที่ยวทั้ง 4 ภาคเพื่อผลักดันแนวนโยบายการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีเก้าอี้ในระดับจังหวัดสำหรับการทำงานของการท่องเที่ยวระดับชุมชนของแต่ละจังหวัดเพื่อสะท้อนการทำงานด้านชุมชนในด้านการท่องเที่ยว และคาดหวังในอนาคตควรมีกระทรวงการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อมีอิสระในการบริหารจัดการ เพราะมองเห็นว่า การท่องเที่ยวสามารถพัฒนาคนของชาติได้ มีการพัฒนาต่อยอดอีกหลากหลายมิติเพื่อตั้งศักยภาพการท่องเที่ยวที่จะสามารถมีเครือข่ายที่เข้มแข็งที่สามารถก่อตั้งเป็นกระทรวงการท่องเที่ยว” จากที่ทราบกันแล้วว่าเดิมนั้นนโยบายแผนการหรือยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเป็นงานของภาครัฐโดยสิ้นเชิง เครือข่ายที่มั่นคงเข้าแข็งก็เป็นไปในรูปแบบการเชื่อมโยงภายในสายงานระหว่างหน่วยงานของรัฐ ดังที่นายศึกษา สุวรรณธาดา ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์ ให้ทัศนะว่า “งานท่องเที่ยวในจังหวัดเราทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกิจกรรมเครือข่ายการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน มิใช่ผู้ไปดำเนินการเอง หน่วยงาน ททท.ในระดับจังหวัดทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนให้แนวทางหรือเป็นนโยบายหรือเป็นผู้เข้าร่วมดำเนินการ”⁴⁷ ต่อเมื่อกระแสเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นทางเลือกใหม่เพิ่มขึ้นและกำลังเป็นที่สนใจในยุคปัจจุบัน ทำให้การเชื่อมโยงประสานระหว่างหน่วยงานรัฐกับภาคประชาชนมีความเข้มข้นมากขึ้น จากเดิมที่ทุกสิ่งอย่างการท่องเที่ยวถูกกำหนดโดยภาครัฐ เมื่อมีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ในภาคประชาชนเข้ามามีส่วนในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง ยุทธศาสตร์ หรือวิธีการทำงานร่วมกันมากขึ้น จิรายุ ทรัพย์สิน⁴⁸ ได้กล่าวถึงประเด็นการประยุกต์การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “ใน

⁴⁵ อ่างแล้ว ธวัชชัย รัตนสงคราม, เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2564..

⁴⁶นิคม ลนขุนทด, ผศ.ดร.สัมพันธ์, คณบดีคณะอุตสาหกรรม, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 3 ธันวาคม 2564

⁴⁷อ่างแล้ว นายศึกษา สุวรรณธาดา, เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2564.

⁴⁸จิรายุ ทรัพย์สิน, รศ.ดร.สัมพันธ์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 11 ธันวาคม 2564 (ออนไลน์)

ส่วนของมหาวิทยาลัยทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มหาวิทยาลัยราชชมงคลสุรินทร์และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรมีการประยุกต์การทำงานวิจัยร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ปราสาทขอมหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมกัน จะทำให้เกิดการตื่นตัวในการทำงานด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด เพราะทั้ง 3 มหาวิทยาลัยต่างมีจุดเด่นในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน ปราสาท และด้านวัฒนธรรมประเพณี ถ้ามีการร่วมกันจัดทำเครือข่ายจะเป็นการดีมาก”

4.4 การวิเคราะห์กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จากข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือประกอบด้วย แบบบันทึกจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง การลงสังเกต การสัมภาษณ์ ผลการวิเคราะห์กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ได้ทำการวิเคราะห์จากข้อมูลผลการวิจัยในด้านกลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวการประยุกต์ใช้กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว ดังนี้

4.4.1 การวิเคราะห์กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ไว้ 3 แห่งคือ ปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทข่างปี ปราสาทภูมิโพนและปราสาทตาเมือน มีประเด็นวิเคราะห์ 3 ประเด็น ได้แก่ กลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอม ระดับนโยบาย กลไกการท่องเที่ยวปราสาทขอม ระดับพื้นที่ และกลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมระดับชุมชน ดังนี้

4.4.1.1 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม จังหวัดสุรินทร์ ระดับนโยบาย จากหลักฐานเอกสารและข้อมูลภาคสนาม พบว่าการมีอยู่ของเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์มีการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับกับระดับพื้นที่และระดับชุมชน จากการวิเคราะห์พบว่าในระดับนโยบายและระดับพื้นที่เป็นเครือข่ายภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีเครือข่ายการทำงานร่วมหลายส่วนงาน ดังเช่นในระดับนโยบาย ประกอบด้วย คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ คณะอนุกรรมการรายสาขาที่สำคัญ อาทิ สุขภาพ กีฬา ฯลฯ รวมถึงคณะกรรมการที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) ทั้ง 5 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการด้าน

การท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน มีหน่วยงานหรือคณะกรรมการต่างๆ 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว 4) ยุทธศาสตร์การสร้างสมดุลให้กับการท่องเที่ยวไทยผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทยและการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว 5) ยุทธศาสตร์การบูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ หากทุกอย่างดำเนินการไปตามแผนนี้ ก็สามารถคาดหวังถึงทิศทางการท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์ เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในอาเซียนได้ในอนาคต ตามแผน “ส่งเสริมการพัฒนาจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวและเส้นทางระดับอนุภูมิภาคของอาเซียนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม” เริ่มในปี พ.ศ. 2559 และตามกรอบระยะเวลา 5 ปีแรกนั้นเป็นช่วงดำเนินการตามความร่วมมือคู่เจรจา ในปี พ.ศ.2564 จึงสามารถสรุปจัดเตรียมรายงานว่าด้วยการบูรณาการ/ความร่วมมือจุดหมายปลายทาง/เส้นทางในระดับภูมิภาค หลังจากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการควบคุมดูแลการดำเนินการตามความร่วมมือต่าง ๆ พบว่ามีการการท่องเที่ยวชายแดนเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีกลุ่มเครือข่ายชาวกูย 3 ประเทศ คือ ไทย ลาว กัมพูชา ประชุมและร่วมกิจกรรมทุกปีและ ” จากการลงสังเกตภาคสนามและข้อมูลเบื้องต้นสะท้อนเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์และการเชื่อมโยงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านอยู่เสมอ มีข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนี้ “สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์จัดโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ เมืองชายแดน จังหวัดสุรินทร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 กิจกรรมที่ 1 สร้างการรับรู้ เตรียมความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวเชื่อมโยงเขตพื้นที่เมืองชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านกิจกรรมที่ 2 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างศักยภาพให้แก่ พื้นที่เมืองชายแดนให้เกิดเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในพื้นที่ลักษณะ ASEAN Connect โดยเชิญกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวทั้งในประเทศและได้มีการเชิญกลุ่มธุรกิจจากประเทศเพื่อนบ้านเข้าร่วมกิจกรรมในระดับนโยบายการท่องเที่ยวอีสานใต้ ประกอบด้วย คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ คณะอนุกรรมการรายสาขาที่สำคัญอาทิ สุขภาพ กีฬา ฯลฯ รวมถึงคณะกรรมการที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) ในระดับมียุทธศาสตร์ค่อนข้างชัดเจน เหลือเพียงการผลักดันลงสู่ภาคปฏิบัติการ และบริหารจัดการในแนวราบ มิใช่แนวตั้งตามระบบราชการทั่วไป คือ ลงไปคลุกถึงพื้นที่ตั้งที่รัฐมนตรีบางท่านดำเนินมาแล้ว ซึ่งลักษณะการปฏิบัติหน้าที่แบบถึงลูกถึงคนจะทำให้เป็นมิตรกับชุมชน สร้างชุมชนให้มีพลังได้ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4.1.2 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ระดับ

พื้นที่ กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในระดับพื้นที่ พบว่ามีการพัฒนาเขตการพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมอันเนื่องมาจากนโยบายจากส่วนกลาง ดังจะพบในเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมระดับพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกเพื่อทำการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนปราสาทข่างปี ตำบลข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนปราสาทภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์และชุมชนปราสาทตาเมือน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ จากการวิเคราะห์พบว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) มียุทธศาสตร์สำคัญที่นำมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ในยุทธศาสตร์ที่ 9 ที่ว่า “ยกระดับยกระดับการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรม อารยธรรมขอม ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และกีฬาสู่นานาชาติ...(1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรมในทุกพื้นที่ ท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง...ท่องเที่ยวเชิงกีฬาในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา ท่องเที่ยวธรรมชาติในจังหวัดชัยภูมิ เลย นครราชสีมา อุบลราชธานี...ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี รวมทั้งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายเพื่อกระจายนักท่องเที่ยวจากเมืองหลักไปสู่เมืองรอง ชุมชนและท้องถิ่น”⁴⁹ และ “(2) พัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน...โดยเร่งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงพื้นที่และเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างภาคเอกชนกับชุมชนและท้องถิ่น”⁵⁰ และแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและภายในจังหวัดว่า “ส่งเสริมและพัฒนาค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศในกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ... ส่งเสริมการจัดงานแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์... พัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงอาเซียนและสากล...ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน งบประมาณ...บาท”⁵¹ และในข้อมูลชุดเดียวกันก็สะท้อนจุดอ่อนในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านว่า “จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม เป็นช่องทางสำคัญในการเชื่อมโยงการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่ได้รับการพัฒนาให้สามารถรองรับการค้าที่มี

⁴⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564), หน้า 174.

⁵⁰ สำนักงานรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564), หน้า 174.

⁵¹ แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ.2561-2565(ฉบับทบทวน 2563), หน้า 33-36.

มูลค่าเพิ่มขึ้นทุกปี...ข้อกำหนดด้านนโยบาย กฎหมาย ระเบียบของประเทศเพื่อนบ้านที่ค่อนข้างยุ่งยาก ซับซ้อน ยังไม่เป็นมาตรฐานสากล ไม่เอื้ออำนวยต่อการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว”⁵² เป็นต้น จากตัวอย่างข้อมูลเอกสาร 2 ชุดเบื้องต้นทำให้ทราบเครือข่ายตามเขตปกครองระดับพื้นที่ ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับระดับนโยบายและระดับชุมชน ตามกลไกการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 สรุปความได้ว่า หน่วยงานภาครัฐ เอกชนในเขตพัฒนาการท่องเที่ยว ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ให้การสนับสนุนการรวมกลุ่มเครือข่ายอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งในลักษณะของนโยบายและการปฏิบัติ ทำให้มีคณะกรรมการ กลุ่มสมาคมชมรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอและท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ขาดการประสานความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มหรือเครือข่าย แต่ละเครือข่ายยังทำงานตามหน้าที่ (Function) ของตนเอง ขาดการบูรณาการการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ไปในทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน การทำงานจะเป็นลักษณะ ต่างคนต่างทำ ที่ผานมายังพบว่า นโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมากจะมาจากระดับบนหรือสวนกลางมากกว่ามาจากความต้องการของคนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทำให้ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมและเมื่อพิจารณาระดับของการประสานความร่วมมือกันทางธุรกิจ เครือข่ายวิสาหกิจท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้แล้วนั้น ยังมีการดำเนินงานในระดับบนน้อยมาก ทำให้ขาดความเชื่อมโยงในห่วงโซ่อุปทานและการประสานประโยชน์อย่างบูรณาการ ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เป็นแบบแยกกันทำ และมีลักษณะของการแข่งขันและแย่งชิงทรัพยากร อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมมีจำนวน องค์กร สมาคม ชมรม กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างความร่วมมือในเครือข่ายวิสาหกิจทางการท่องเที่ยวขึ้นมาจำนวนมาก สำหรับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ปราสาทขอมทั้งในระดับอาชีวศึกษาและระดับมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนหลักสูตรด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรมมีอยู่หลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ นอกจากนี้ยังมีข้อมูลเพิ่มเติมว่า ประเด็นสำคัญเพื่อพิจารณาเพื่อการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยว ประเด็นการพัฒนาแบบเชื่อมโยงกันในคลัสเตอร์ท่องเที่ยวของเขตพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และนอกเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ตลอดจนการเชื่อมโยงกันในอาเซียน และหน่วยงานระดับสากล จากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวทำให้สภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีสานใต้ไม่เติบโตเข้มแข็งเท่าที่ควร ทั้งที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายมีเส้นทางที่เชื่อมโยงถึงกันได้สะดวก อย่างไรก็ตามก็ยังพบว่ามียุทธศาสตร์สำคัญที่นำมาเป็น

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

แนวทางในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ในยุทธศาสตร์ที่ 9 ที่ว่า ยุทธศาสตร์ยกระดับการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรม อารยธรรมขอม ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และกีฬาสู่นานาชาติ...(1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรมในทุกพื้นที่ ท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง...ท่องเที่ยวเชิงกีฬาในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา ท่องเที่ยวธรรมชาติในจังหวัดชัยภูมิ เลย นครราชสีมา อุบลราชธานี...ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี รวมทั้งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายเพื่อกระจายนักท่องเที่ยวจากเมืองหลักไปสู่เมืองรอง ชุมชนและท้องถิ่น และ (2) พัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน...โดยเร่งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงพื้นที่และเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างภาคเอกชนกับชุมชนและท้องถิ่น และแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและภายในจังหวัดว่า ส่งเสริมและพัฒนาค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศในกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ...ส่งเสริมการจัดงานแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์... พัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงอาเซียนและสากล...ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน งบประมาณ...บาท และในข้อมูลชุดเดียวกันก็สะท้อนจุดอ่อนในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านว่า จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม เป็นช่องทางสำคัญในการเชื่อมโยงการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่ได้รับการพัฒนาให้สามารถรองรับการค้าที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกปี...ข้อกำหนดด้านนโยบาย กฎหมาย ระเบียบของประเทศเพื่อนบ้านที่ค่อนข้างยุ่งยาก ซับซ้อน ยังไม่เป็นมาตรฐานสากล ไม่เอื้ออำนวยต่อการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว เป็นต้น จากตัวอย่างข้อมูลเอกสารชุดเบื้องต้นทำให้ทราบเครือข่ายตามเขตปกครองระดับพื้นที่ ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับระดับนโยบายและระดับชุมชน ตามกลไกการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ข้อมูลและข้อเท็จจริงของสภาพที่กล่าวมามีความสอดคล้องกับข้อมูลการสังเกตภาคสนามของคณะผู้วิจัย ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวรัฐควรเอาใจใส่ในการจัดการปัญหาเป็นพิเศษ เพราะเป็นช่องทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับนครวัดนครธมแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก ถ้าสามารถดำเนินการได้ตามนโยบายดังกล่าวจะทำให้การท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวปราสาทของในจังหวัดใกล้เคียงและประเทศใกล้เคียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4.1.3 กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ระดับชุมชน ในการศึกษากลไกการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชนได้แบ่งเนื้อหาตามเขตพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ 4 แห่งคือ 1) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว

ระดับชุมชนปราสาทศีขรภูมิพบว่า ในอำเภอศีขรภูมิ มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นชุมชนปราสาทขอมที่ได้รับความนิยม 2 แห่ง คือปราสาทศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ และ 2) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมประจำปี ตำบลข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทั้ง 2 แห่ง ผู้วิจัยกำหนดเป็นแหล่งศึกษาด้านกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เพราะเป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งเป็นระบบ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมอย่างชัดเจน 3) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมชุมชนปราสาทภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ 4) กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทตาเมือน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ จากการวิเคราะห์กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ทั้ง 4 ชุมชนที่ผู้วิจัยกำหนดไว้พบว่า ในแต่ละกลุ่มมีกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มหลัก คือ เขมร ลาว กูย พบว่ามีการเชื่อมโยงลักษณะเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมของกลุ่มต่างๆ คือ (1) กลุ่มชุมชนปราสาทศีขรภูมิและกลุ่มชุมชนปราสาทข่างปี มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชุมชนปราสาทศีขรภูมิ กับการจัดแสดงช้างซึ่งเป็นงานประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ โดยมีการจัดแสดงแสงสีเสียงปราสาทพันปีศีขรภูมิเชื่อมโยงกับการจัดแสดงช้างและการจัดแสดงแสงสีเสียงในงานช้างสุรินทร์เป็นประจำทุกปี นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาชมการแสดงช้างและการแสดงแสงสีเสียงในงานช้างจากนั้นเดินทางไปเที่ยวงานแสงสีเสียงปราสาทพันปีศีขรภูมิได้ ซึ่งงานแสดงช้างและการแสดงแสงสีเสียงปราสาทศีขรภูมิจะจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนของทุกปี กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปนพบว่าที่ปราสาทภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์มีการจัดกิจกรรมบวงสรวงปราสาทพันปีเนียงเตาะธมในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์และองค์การบริหารส่วนตำบลมจัดกิจกรรมนี้ร่วมกันกับชุมชนตำบลดม ในส่วนของกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือนก็ได้มีการจัดกิจกรรมบวงสรวงปราสาทตาเมือนและจัดกิจกรรมแรลลี่เที่ยวปราสาทตาเมือนและการออกร้านจำหน่ายสินค้าของชุมชนในอำเภอพนมดงรักและประเทศกัมพูชาในบริเวณปราสาทตาเมือนในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี จะเห็นได้ว่ากลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีการทำงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับนโยบายระดับหน่วยงานของรัฐกับชุมชน

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยยังได้พบว่านอกจากกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ยังสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในจังหวัดสุรินทร์ได้อีกเช่น กลุ่มชาติพันธุ์กูย มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันระหว่าง กลุ่มชาวกูยอาเจียง(ข้าง) อำเภอท่าตูม ชาวกูยบ้านตะเคียน อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ และกูยอำเภอปรางู๋ จังหวัดศรีสะเกษ (2) กลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันระหว่าง กลุ่มชาวบ้านสำโรงโคกเพชร กลุ่มผ้าไหมตำบลท่าม่วง อำเภอเมือง และกลุ่มค้าขายปะเก้อม อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยยังได้

พบว่าเมื่อแนวความคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเริ่มเป็นกระแสการท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจมากขึ้น เพราะมีหลักการที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน คือ “การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” และการท่องเที่ยวปราสาทขอมโดยชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ได้ก่อตัวขึ้นเมื่อสองสามปีที่ผ่านมา แต่ก็ยังอยู่ในช่วงต้น และยังไม่เข้มแข็งมากนัก เมื่อเทียบกับชุมชนภาคเหนือและภาคใต้ ดังที่พจนานวนศรี ได้สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับพัฒนาการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคอีสานว่า “กระบวนการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคอีสานยังขาดความชัดเจนด้านรูปแบบ เนื้อหาสาระ และหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้ รวมถึงการมีชุมชนตัวอย่างที่เป็นต้นแบบจำนวนจำกัดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ” ซึ่งมุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของคณะผู้วิจัยที่มีข้อมูลภาคสนามยืนยันได้ว่าเครือข่ายชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ยังขาดการเชื่อมโยงที่เป็นระบบ แต่จากการที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดไม่หยุดนิ่งดังที่สุพจน์ โสพสให้ข้อมูลว่า CBT อีสานใต้มีการประชุมกันทุก 4 เดือนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน หรือดังที่มีข้อมูลว่าการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์ประชุมเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวทางการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวพร้อมการปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โดยเน้นปี 2558 เป็นปีท่องเที่ยววิถีไทย” ตามนโยบายพระราชรัฐ “จัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน เขตพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ ภายใต้หัวข้อท่องเที่ยวโดยชุมชน หลายหัวใจแต่เป้าหมายเดียวกัน”

4.4.2 การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ มีประเด็นวิเคราะห์ 6 ประเด็น ได้แก่ แนวทางการเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านบุคลากร แนวทางการเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านการประสานงาน แนวทางการเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ แนวทางการเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านกระบวนการทำงาน แนวทางการเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านแนวร่วม และแนวทางการเสริมสร้างการท่องเที่ยวปราสาทขอมด้านผู้นำ ดังนี้

4.4.2.1 การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ด้านบุคคล

ในระดับจังหวัดพบว่าภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการและสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมีแนวทางในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในด้านบุคคลนั้นควรการจัดตั้งคณะกรรมการการขับเคลื่อนต่าง ๆ ที่ปรากฏในยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวปราสาทขอมล้วนแล้วแต่ขับเคลื่อนด้วยบุคลากรแทบทั้งสิ้นดังนั้นการเร่งผลักดันให้ยุทธศาสตร์

ทั้งหลายได้มีบทบาทผ่านการปฏิบัติจักเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านบุคลากรทางการท่องเที่ยวอย่างดียิ่ง ระดับพื้นที่ในด้านบุคคล จากการสังเกตสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามพบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในด้านบุคคล ได้มีการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อน ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาการพัฒนาศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์และสร้างเครือข่ายในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับภาคการท่องเที่ยวสู่การท่องเที่ยวปราสาทขอม และในเป้าหมายของการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเครือข่ายการท่องเที่ยวในเขต พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในระดับชุมชน จากการสังเกตสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามพบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในระดับชุมชนด้านบุคคล ควรมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวโดยอิงอาศัยกับแนวทางการพัฒนาของภาครัฐและนโยบายรวมถึงมาตรการที่ปรากฏในแผนการท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดที่เป็นแนวทางการพัฒนาร่วมกันของแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมซึ่งจะส่งผลให้มีการพัฒนาตัวบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อป้อนเข้าสู่กลไกของงานอย่างเป็นระบบต่อไป

ประเด็นเกี่ยวกับบุคคลที่นำมาวิเคราะห์ คือความอ่อนแอทางองค์ความรู้ของกลุ่มชุมชนในบริเวณรอบปราสาทขอมทั้งพระสงฆ์และประชาชนผู้อยู่ในเขตเป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรได้รับการเอาใจใส่เพราะเมื่อพระสงฆ์และประชาชนไม่สามารถมีความรู้เกี่ยวกับศาสนวัตถุทั้งที่เป็นปราสาทขอมและศาสนวัตถุภายในวัด ย่อมสร้างคุณค่าและความหมายที่ละเอียดลึกซึ้งไม่ได้ การท่องเที่ยวก็จะมี ความหมายเพียงผ่านๆ ตรงกันข้าม หากบุคลากรทั้งพระสงฆ์และประชาชนสามารถอธิบายศาสนวัตถุได้ บูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้เข้ากันได้ย่อมสร้างศรัทธา เพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมได้ลึกซึ้ง ไม่ติดอยู่เพียงมูลค่าในมิติของเศรษฐกิจเท่านั้น มิเช่นนั้นการท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมก็จะเป็นเพียงสินค้าอย่างหนึ่งเท่านั้น การพัฒนาพระสงฆ์ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้มีความรอบรู้เกี่ยวแหล่งท่องเที่ยวสำคัญภายในวัดจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น

4.4.2.2 การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ในด้านการประสานงาน แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมพบว่ามีแนวทางการบริหารจัดการการดำเนินงานของเครือข่ายความร่วมมือโดยมีการประสานงานผ่านองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการประสานงานผ่านพิพิธภัณฑสถานจังหวัดสุรินทร์เพื่อขอใช้พื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมภายในบริเวณปราสาทขอมแต่ละแห่ง ในด้านการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่าย พบว่าแนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายจะเป็นไปในรูปแบบการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายที่อยู่โดยรอบของสถานที่ที่ตั้ง โดยได้รับการสนับสนุนด้านความรู้วิชาการและการจัดอบรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมทางศาสนาและวัฒนธรรมของพื้นที่ต่อ

สาธารณะ เช่นจากสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด สถานศึกษาในจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลด้านวิชาการ ด้านการฝึกอบรม และงบประมาณเพื่อดำเนินการในกิจกรรมของชุมชนแต่ละแห่งในแต่ละจังหวัด ความร่วมมือประสานระหว่างเครือข่ายชุมชน จะเป็นไปในรูปแบบการให้ข้อมูลและการส่งต่อนักท่องเที่ยวเป็นหลัก มีแนวทางในการเสริมสร้างความร่วมมือประสานระหว่างเครือข่ายควรมีกลุ่มนักประชาสัมพันธ์ของทุก ๆ เครือข่ายจับมือร่วมประสานกิจกรรมและวางแผนการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีความร่วมมือกันทุกฝ่าย ซึ่งผลจากการลงภาคสนามแสดงให้เห็นว่า วัดหรือสถานที่ทางศาสนาเช่นปราสาทโบราณ พระพุทธรูปโบราณเก่าแก่สำคัญประจำชุมชนจะเป็นศูนย์รวมของแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ควรสร้างให้วัดมีบทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าที่ปรากฏที่วัดเป็นเพียงสถานที่เก็บหรือรักษาสิ่งของโบราณล้ำค่าเท่านั้นแต่ในด้านศาสนาหรือบทบาทของพระภิกษุที่มีต่อนักท่องเที่ยวในด้านการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่ยังมีน้อยเกินไป

ผู้วิจัยเห็นว่า ฤกษ์แจดอกสำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนคือการมองเห็นคุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชนตนเอง ดังนั้นการสร้างความรู้ ความภูมิใจในภูมิปัญญาถิ่นจึงเป็นสิ่งควรได้รับกระตุ้นให้เกิดความตระหนักรู้ และปลูกฝังในเบื้องต้น ให้มีความมั่นคงมาจากภายใน จากนั้นค่อยขยายเชื่อมโยงออกไปยังกลุ่มอื่น ชุมชนอื่น การประสานงานที่ออกมาจากจิตสำนึกรับผิดชอบร่วมกันจักเป็นการประสานงานที่ยั่งยืนมั่นคง อยู่เหนือความคิดได้เปรียบเสียเปรียบ มุ่งให้เกิดความดีงาม ความมั่นคงเข้มแข็งของชุมชน มิใช่การประสานสัมพันธ์หรือคบค้าสมาคมเพียงแค่ผลประโยชน์ การประสานดังกล่าวจึงสมกับการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

4.4.2.3 การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมพบว่า ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติและการสนับสนุนการเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบระบบทิศทางและการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้านให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมีแนวทางในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมที่สามารถเห็นผลได้ ในระดับจังหวัดจากการลงภาคสนามคณะผู้วิจัยได้ศึกษา แนวทางที่พบยุทธศาสตร์ที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ นำสู่การปฏิบัติได้จริงทุกมิติที่เกี่ยวข้องเชื่อว่าอนาคตจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวและอื่น ๆ ตามมาอย่างมากมายที่จะช่วยสนับสนุนเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ที่จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อีกไม่น้อยการศึกษาพบว่าหน่วยงานระดับจังหวัด และหน่วยงานระดับชุมชนมีการประสานความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดนั้นยังอิงอาศัยกันและกัน ผ่านกิจกรรมเช่นการบวงสรวงปราสาทขอมของแต่ละแห่ง กิจกรรมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นต้นโดยมีการ

เชื่อมโยงในรูปแบบเฉพาะกิจ เช่นกิจกรรมระหว่างสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์เชื่อมโยงไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลศีขรภูมิเพื่อจัดกิจกรรมแสวงเสาะเสียงปราสาทพันปีศีขรภูมิ ด้านการนำกิจกรรมกีฬาจักรยาน ปั่นผ่านเส้นทางหนึ่งช่องสองแผ่นดินของชุมชนปราสาทตาเมือนในช่วงเดือนเมษายน เป็นต้นซึ่งแนวทางในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทควรอวย่างยิ่งที่จะต้องเร่งรีบดำเนินการเพื่อรองรับตลาดการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ที่ประเทศไทยในจังหวัดใกล้เคียงกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีศักยภาพมีองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณค่ามีความน่าสนใจอยู่หลาย ๆ จังหวัด เช่นการท่องเที่ยวแนวแรลลี่ของปราสาทตาเมือนในจังหวัดสุรินทร์ที่มีจุดสนใจคือการจัดกิจกรรมร่วมกันของสองประเทศเป็นต้นหากระหว่างประเทศมีการเชื่อมโยงกันสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ร่วมกันเชื่อมั่นว่าเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวจะมีทิศทางที่ดีขึ้น หรือ ในระดับพื้นที่และระดับชุมชน พบว่า มีกระบวนการทำงานร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกอบรม ศึกษาดูงาน ภายใต้กรอบแนวทางการขับเคลื่อนเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี) ภายใต้การดำเนินโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ซึ่งดำเนินการโดยรับแนวนโยบายจากภาครัฐและร่วมวางแผนนำสู่การปฏิบัติเป็นลำดับไป ในระดับชุมชนพบว่า ทุกชุมชนที่ได้รับข้อมูลมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่หลายระดับ เช่นจากภายในชุมชนสู่สมาชิก จากชุมชนหนึ่งไปยังชุมชนใกล้เคียงและจากชุมชนห่างไกลมีการศึกษาดูงาน มีการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะความรู้ด้านการนำเสนอและด้านการสร้างสรรค์แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นของตนในรูปแบบที่หลากหลาย ผ่านการประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน สถานศึกษาในจังหวัดและเครือข่ายที่มีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่คล้ายกัน เช่น หมู่บ้านนวัตวิถีหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวโอท็อป โดยภาพรวมยังพบว่าเครือข่ายการท่องเที่ยวในอีสานใต้ยังมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลระหว่างชุมชนค่อนข้างน้อย ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงเสนอแนวทางพัฒนาด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ เครือข่ายชุมชนในอีสานใต้ควรมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกอบรม ศึกษาดูงานภายใต้กรอบแนวทางการขับเคลื่อนเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ให้มากยิ่งขึ้น ในแต่ละพื้นที่ควรมีกิจกรรมตามรูปแบบสร้างตำราวิจัยชุมชน น่าจะเป็นทางออกที่ดีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่าย

4.4.2.4 การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ด้านกระบวนการทำงาน ในระดับจังหวัดพบว่า 1) มีแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอมที่วางเป็นยุทธศาสตร์ไว้อย่างชัดเจนคือแนวทางของยุทธศาสตร์ที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ เมื่อนำแผนแนวทางเป้าหมายและรูปแบบการดำเนินการลงสู่การปฏิบัติตามกระบวนการที่ถูกร่างขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมีความเชื่อมั่นว่าแนวทางทั้งหลายที่จะมีการนำไปปฏิบัตินั้นจะต้องผ่านกระบวนการที่ทำงานด้านการประสานงานมีกระบวนการตรวจสอบบริหารจัดการได้เป็นอย่างดียิ่งแนวทางเพื่อการพัฒนาระดับ

ขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมดังได้ปรากฏในแผนพัฒนาการท่องเที่ยว กระบวนการติดตามและตรวจสอบเป็นเรื่องสำคัญมีความโปร่งใสในการนำงบประมาณลงสู่ภาคปฏิบัติ และรับรู้รับทราบทิศทางการดำเนินการได้ในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายการท่องเที่ยวสู่กระบวนการนำไปปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิภาพ ในระดับพื้นที่ พบว่า 1) มีกระบวนการสร้างเครือข่ายด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับพื้นที่และมีกระบวนการประสานงานบริหารจัดการได้อย่างมีรูปธรรมผ่านคณะทำงานที่ตั้งขึ้นเช่น โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทตาเมือนธม โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิผ่านการจัดกิจกรรมแสวงเสด็จปราสาทพันปี โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทข่าผ่านกิจกรรมการบวงสรวงปราสาทในช่วงเดือนเมษายน และโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน ผ่านกิจกรรมปราสาทหอมพันปีเนียงเดาะธม มีรูปแบบและแนวทางการพัฒนา มีเป้าหมายกรอบเวลาในการดำเนินงานอย่างชัดเจนในระดับชุมชน พบว่า 1) กระบวนการทำงานของชุมชนจะสอดคล้องประสานจากหน่วยงานภายในพื้นที่คือ องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด สถานศึกษาในจังหวัด และวัดที่อยู่ที่เป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว โดยการกำกับติดตามดูแลของตัวแทนหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวจากหน่วยงานรัฐ เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดเป็นต้น ตลอดจนการรวมตัวของคนในชุมชนร่วมกันเสนอและร่วมกันจัดตั้งแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่ตนมี กระบวนการทำงานระหว่างเครือข่ายในระดับที่สูงขึ้นของชุมชนเช่นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวจะอาศัยการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวจังหวัดการท่องเที่ยวในพื้นที่และสื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ กระบวนการทำงานของระดับชุมชนด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมจึงไม่ซับซ้อนเพราะเป็นไปในลักษณะผู้ปฏิบัติถ่ายทอดองค์ความรู้แนะนำแหล่งท่องเที่ยว ให้บริการและร่วมดูแลรักษา

คณะผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทหอมในจังหวัดสุรินทร์ คือ ขาดความรู้ด้านรูปแบบ และเนื้อหา การทำงานที่ต่างคนต่างทำขาดการรวมตัว ประเด็นนี้อาจเริ่มต้นจากการแสวงหาชุมชนต้นแบบ เพื่อเป็นแนวในการบริหารจัดการที่ดี ดังเช่น แนวทางการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์กับองค์การบริหารส่วนตำบลศีขรภูมิเพื่อจัดกิจกรรมท่องเที่ยวปราสาทหอมร่วมกับการจัดงานแสดงช้างในจังหวัดสุรินทร์ จะทำให้นักท่องเที่ยวสนใจมาท่องเที่ยวปราสาทหอมในช่วงมาเที่ยวชมงานแสดงของช้าง เพราะจะทำการท่องเที่ยวปราสาทหอม น่าสนใจมากยิ่งขึ้น ประการต่อมาหน่วยงานภาครัฐควรให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งโบราณสถานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยกำหนดบทบาทที่ชัดเจน และมีการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ สร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความหมายของแหล่งท่องเที่ยวในทุกมิติ ให้มีช่องทางการแสดงความเป็นเจ้าของต่อทรัพยากรท่องเที่ยวชุมชน ประการต่อมา กระบวนการทำงานของชุมชนท่องเที่ยวควรสอดคล้องประสานจากหน่วยงานภายในพื้นที่ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด สถานศึกษาในชุมชน และวัดที่อยู่

เป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะปราสาทขอม โดยใช้คู่มือท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือดำเนินงาน ซึ่งจำเป็นต้องมีศึกษาคู่มือดังกล่าวจึงจะสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และที่สำคัญไม่ควรละเลยกลุ่มพระภิกษุในวัดแหล่งท่องเที่ยวทางจิตใจหรือผู้นำทางศาสนา ซึ่งท่านเหล่านี้เป็นมัคคุเทศก์ที่สำคัญ ที่สังคมไทยให้ความเคารพนับถือ และองค์กรคณะสงฆ์เองควรปรับตัวเพื่อร่วมมือกับชุมชนพัฒนาวัดเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนทางศาสนาให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและวัดจะทำให้การท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์มีความสมบูรณ์คือเที่ยววัดเยี่ยมชมปราสาท เดินตลาดเที่ยวชมหมู่บ้านวัดวิถี

4.4.2.5 การวิเคราะห์แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ด้านผู้นำ วิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์ ในระดับจังหวัดโครงสร้างการบริหารด้านผู้นำพบว่า 1) มีการวางแผนทางในยุทธศาสตร์นโยบายวิสัยทัศน์ใน แผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งนำโดยผู้ว่าราชการจังหวัด องค์กรบริหารส่วนจังหวัด ผ่านคณะกรรมการด้านต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ แนวทางที่จะส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์สามารถรับนโยบายจากแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาปฏิบัติเป็นช่องทางที่จะสร้างกลไกการท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงตลอดถึงระดับอาเซียนได้อย่างดียิ่ง

ในระดับพื้นที่ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดที่จะรับนโยบายจากภาครัฐและสร้างยุทธศาสตร์ เป้าหมาย วางนโยบาย กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อนำสู่การปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างศักยภาพภายในจังหวัดต่อไป ผ่านองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า 1) แนวทางดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปรากฏมีอยู่แล้วในจังหวัดมีท่องเที่ยวประจำจังหวัดกำกับดูแล มีการมอบหมายถ่ายโอนภารกิจการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ที่ตนดูแล เช่นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวปราสาทศิขรภูมิ ปราสาทช่างปี ปราสาทภูมิโปน ของจังหวัดสุรินทร์ หากแนวทางการพัฒนานี้สามารถต่อยอดเป็นการดำเนินนโยบายระดับพื้นที่สู่การเชื่อมโยงไปยังจังหวัดใกล้เคียงเช่นจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษเป็นต้น และเชื่อมโยงไปยังประเทศเพื่อนบ้านได้เชื่อมั่นว่ารูปแบบการท่องเที่ยวของเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์จะเกิดขึ้นได้ไม่ยากเย็นและเป็นช่องทางที่ควรดำเนินการเป็นอย่างยิ่งจากการที่ลงพื้นที่พบว่า มีรถยนต์ส่วนบุคคลของพี่น้องชาวกัมพูชาข้ามมาจับจ่ายใช้สอยและท่องเที่ยวถึงตัวจังหวัดทั้งบุรีรัมย์สุรินทร์และเชื่อว่าจังหวัดอื่น ๆ ในเส้นทางที่ไปได้นักท่องเที่ยวต่างชาติประเทศเพื่อนบ้านเรากลุ่มนี้และจะมีกลุ่มต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุดจะต้องเห็นช่องทางการท่องเที่ยวในประเทศไทยและในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ต้องเป็นแม่งานหลักในการสร้างกระแสการรับรู้ด้านเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลการท่องเที่ยวทั้งที่พักรถเดินทางเป็นต้นสู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลุ่มนี้และทุก ๆ กลุ่มจากหลากหลายประเทศที่จะเดินทางมายังไทย

ระดับชุมชน แผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ทั้งด้านปราสาทขอมด้านศาสนา และวัฒนธรรมตลอดจนวิถีชุมชน มีการรับนโยบายจากหน่วยงานรัฐและนำลงสู่การปฏิบัติผ่าน

งบประมาณและการสนับสนุนด้านวิชาการและบุคลากรจากภาครัฐในการเข้าร่วมเรียนรู้และจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีในชุมชนให้เกิดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและสร้างเป็นจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจของชุมชน สร้างรายได้และเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมหรือรูปแบบอื่นๆ ที่มีความหลากหลายได้ในที่สุดแนวทางเสริมสร้างการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนด้านด้านผู้นำ วิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์ ต้องมีผู้นำที่เป็นนักคิดนักพัฒนาเพราะในชุมชนหากผู้นำไม่ช่วยผู้ตามซึ่งเป็นชาวบ้านชาวไร่ชาวนาก็ไม่มีโอกาสได้รับรู้รับทราบนโยบายด้านการจัดการแหล่งธรรมชาติปราสาทโบราณต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ของตน ไม่มีทางที่จะจัดการดำเนินการอะไรได้เองเพราะงานท่องเที่ยวโดยมากต้องอ้างอิงอำนาจและนโยบายของรัฐเช่นบางสถานที่ท่องเที่ยวต้องพึ่งพิงกรมศิลปากรเป็นต้น ดังนั้น ชับเคลื่อนแหล่งท่องเที่ยวได้ดีที่สุดต้องมีต้องได้ต้องหาผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ที่มองเห็นคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่ตนมี จึงจะผลักดันต่อไปได้

จากข้อมูลเอกสารหรือทฤษฎีและตัวอย่างการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเพียงพอที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ไปสู่ความสำเร็จได้ เหลือเพียงภาครัฐผลักดันกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดในยุทธศาสตร์หรือทิศทางการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง เงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งคือในชุมชนปราสาทขอมในแต่ละแห่ง ต้องสร้างความเข้มแข็งด้วยการร่วมมือระหว่างรัฐ สถาบันการศึกษา ธุรกิจการท่องเที่ยวเอกชน โดยยึดชุมชนเป็นแกนกลาง ลดระดับตอนระเบียบแบบแผนของระบบราชการลง มุ่งไปที่ความเข้มแข็งของชุมชนโดยตรง และการท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในจังหวัดสุรินทร์จะไปไม่ถึงไหนหากผู้นำเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนขาดการศึกษาทิศทางนโยบายรัฐหรือคู่มือการท่องเที่ยวโดยชุมชนจนเกิดความเข้าใจหรือไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลอย่างแท้จริง โดยสรุปกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จขึ้นอยู่กับผู้นำ วิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์เป็นสำคัญ

4.5 สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์คณะผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย ดังนี้

4.5.1 กลไกการจัดการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์แต่ละระดับเป็นดังนี้

4.5.1.1 กลไกการจัดการเครือข่ายในระดับจังหวัด ได้มีการคือ (1) การดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐระดับจังหวัดโดย (2) มีการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ (3) มีการดำเนินการบ้างแล้วในบางพื้นที่ เช่น กิจกรรมแสดงแสงสีเสียงปราสาทศิขรภูมิ ในช่วงงานแสดงช้างสุรินทร์ การบวงสรวงปราสาทขอมพันปีเนียงเดาะธมปราสาทภูมิโปน กิจกรรมแรล

ลู่เที่ยวปราสาทตาเมือนและมหารम्मลินค้ำสัตนุจร กิจกรรมกินปั้นเที่ยวสองแผ่นดิน เป็นต้น (4) มีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการกีฬา เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์กับประเทศกัมพูชา

4.5.1.2 กลไกการจัดการเครือข่ายระดับพื้นที่ที่ได้แก่ (1)มีการเชื่อมโยงกันในระดับเขตพื้นที่ในชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ เชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวงานแสดงช้างสุรินทร์กับการท่องเที่ยวปราสาทศีขรภูมิ (2) มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงถึงกันระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชนภายใต้ เช่น ททท. กทท. กทจ. ตำรวจท่องเที่ยว วัฒนธรรมจังหวัด ชุมชนสมาคมการท่องเที่ยว

4.5.1.3 กลไกการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ (1) มีความพร้อมในหลายๆด้านคือ ด้านบุคคล ด้านการประสาน ด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ ด้านกระบวนการทำงาน ด้านการมีแนวร่วม และด้านวิสัยทัศน์ของผู้นำ (2)ความเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับพื้นที่ (3) มีความร่วมมือกันเป็นแกนหลักในการกำหนดกรอบและวิธีการดำเนินงานตลอดถึงพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ให้กับเครือข่ายระดับชุมชน

4.5.2 แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ แต่ละระดับเป็นดังนี้

4.5.2.1 แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ระดับนโยบาย (1) ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ (2) สนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น

4.5.2.2 แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ในระดับพื้นที่ (1) การท่องเที่ยวระดับจังหวัดควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดการด้านต่าง ๆ ให้ต่อเนื่อง (2) ระดับพื้นที่หรือจังหวัดต้องเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดใกล้เคียงและขยายไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน (3) พัฒนาบุคลากรให้เพียงพอต่องานด้านการบริการนบิรเทศต่าง ๆ (4) ให้อิสระต่อพัฒนาการของชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (CBT) อีสานใต้

4.5.2.3 แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ในระดับชุมชน (1)ควรมีกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมสำหรับพระสงฆ์และผู้นำชุมชน (2) ควรเพิ่มความถี่ในการร่วมมือของชุมชนและภาคีร่วมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้การบริหารจัดการ (3) กำหนดเป้าหมายร่วมกันวางกลยุทธ์ในการทำงาน (4)พัฒนาบุคลากร ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของเครือข่าย

4.5.3 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

4.5.3.1 ระดับจังหวัดหรือนโยบาย พบว่า (1) กลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์แต่ละระดับการรวมตัวกันและความเป็นอิสระต่อกันของเครือข่าย (2) แต่ละระดับเช่นระดับชุมชนมีการขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น (3) แต่ละระดับมีการและเปลี่ยนแปลงเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน (4) การดำเนินการของทั้งสามด้านนี้อยู่ในช่วงการเริ่มต้น (5) ด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนต่าง ๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ดำเนินการได้ดีในบางพื้นที่ (6) ด้านความร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยงให้มีศักยภาพการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยภาพรวม ยังขาดความมั่นคงเข้มแข็ง

4.5.3.2 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ระดับพื้นที่ พบว่า (1) มีการรวมตัวกันและความเป็นอิสระต่อกันของเครือข่าย (2) มีการขยายผลการท่องเที่ยวไปยังพื้นที่อื่น (3) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน

4.5.3.3 ผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ระดับชุมชน พบว่า (1) กิจกรรมความร่วมมือกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ยังไม่เป็นรูปธรรม (2) มีการจัดกิจกรรมแนะนำแหล่งท่องเที่ยว ที่ประสบความสำเร็จเป็นแม่บทในการดำเนินการของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว (3) มีการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยงให้มีศักยภาพการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกันแต่ยังอยู่ในรูปแบบที่ต่างคนต่างทำ (4) ควรสร้างกิจกรรมให้เกิดความตื่นรู้ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว ซึ่งจากแนวทางดังกล่าวจะส่งผลให้เครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีความมั่นคงเข้มแข็งในอนาคต

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน (2) เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน วิธีดำเนินการวิจัยกำหนดหัวข้อศึกษา 6 ประการ คือ รูปแบบดำเนินการวิจัย พื้นที่การวิจัย เครื่องมือการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย และกลุ่มตัวอย่าง และสรุปกระบวนการวิจัยดังนี้

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน มีผลสรุปการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

5.1.1 สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 : สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พื้นที่การวิจัย ได้แก่ เขตพื้นอีสานใต้ของประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี เขตพื้นที่ลาวใต้ของสปป.ลาว และเขตพื้นที่ประเทศกัมพูชาตอนเหนือ ซึ่งได้มีการแบ่งประเด็นในการศึกษาประกอบด้วย ประเด็นด้านต่าง ๆ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านบุคคล 2) ด้านการประสานงานระหว่างเครือข่าย 3) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ระหว่างเครือข่าย 4) ด้านกระบวนการทำงาน 5) ด้านผู้นำวิสัยทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.1.1 สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนด้านบุคคล

ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามของสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนระดับนโยบายด้านบุคคลสรุปได้ว่า มีการดำเนินงานอย่างระบบกล่าวคือในระดับต้นๆ มีการประสานนโยบายผ่านหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียนโดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนที่เกี่ยวข้อง

ได้แก่ แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2559 – 2568 โดยมีเป้าหมายคือ ภายในปี พ.ศ. 2568 ภูมิภาคอาเซียนจะเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และมีความหลากหลายและยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่ปรากฏชัดเจนในแผนการดำเนินงาน ในขณะที่สภาพการปฏิบัติจริงของนโยบายด้านบุคคลระดับอาเซียนยังเป็นไปในลักษณะหน่วยงานขอภาครัฐด้านการท่องเที่ยวที่จัดกิจกรรมเชื่อมโยงไปยังประเทศเพื่อนบ้านในบางเขตบางพื้นที่เท่านั้น สภาพของเครือข่ายด้านบุคคลหรือบุคลากรในระดับพื้นที่ มีความเชื่อมโยงกันในเขตพื้นที่อีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงถึงกันระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชนภายในแต่ละจังหวัด เช่น ททท. กทท. กทจ. ตำรวจท่องเที่ยว วัฒนธรรมจังหวัด ชุมชน สมาคมการท่องเที่ยว อีสานใต้ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมอีสานใต้ เป็นต้น ซึ่งมีบุคลากรด้านการบริหารเป็นตัวขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ สภาพของเครือข่ายในระดับชุมชน ในเขตพื้นที่อีสานใต้ ทั้ง 5 จังหวัดที่ได้มีการสำรวจผ่านกระบวนการ การสอบถามสัมภาษณ์และการบันทึกเก็บข้อมูลด้านเอกสารพบว่า พื้นที่เครือข่ายดังกล่าว มีความพร้อมในด้านด้านบุคคลในทุกจังหวัด มีความเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

5.1.1.2 สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนด้านการประสานงานระหว่างเครือข่าย ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามของสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนระดับนโยบายด้านการประสานงานระหว่างเครือข่ายระดับอาเซียนสรุป ได้ว่าการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียน ได้มีการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนงานมียุทธศาสตร์ทุกระดับแต่ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถประสานงานด้านความร่วมมือเพื่อนำกิจกรรมหรือนโยบายต่าง ๆ ที่มีลู่สู่ภาคการปฏิบัติได้อย่างครบถ้วน รูปแบบการประสานงานความร่วมมือจึงยังปรากฏในรูปแบบพื้นที่ต่อพื้นที่แต่ด้วยคุณลักษณะของความเป็นประเทศเพื่อนบ้านจากการได้รับข้อมูลผ่านตัวผู้ดำเนินงานกิจกรรมโครงการหนึ่งช่องสองแผ่นดิน กิจกรรมกินปันเที่ยวสองแผ่นดินของจังหวัดสุรินทร์และ กิจกรรมความร่วมมือของชาติพันธุ์กวย ของจังหวัดศรีสะเกษ การประสานความร่วมมือระหว่างประเทศในการจัดกิจกรรมร่วมกันเชื่อมโยงกันนั้นเป็นไปในทิศทางที่ดีและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ในระดับพื้นที่มีการรวมกลุ่มประสานงานกันในนามของคณะทำงานร่วมผลักดันโครงการต่าง ๆ ร่วมกันภายใต้แผนงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมอีสานใต้ 5 จังหวัดซึ่งมีกลไกการประสานงานที่เป็นระบบผ่านองค์กรและหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงเช่น สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเป็นต้นด้านสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้ระดับชุมชนด้านการประสานความร่วมมือเขตพื้นที่อีสานใต้ มีความพร้อมในด้านการประสาน

ความร่วมมือเพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอย่างดีมี กระบวนการทำงาน แนวร่วม มีความเชื่อมโยง เครือข่ายในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นแกนหลักในการกำหนดกรอบและวิธีการดำเนินงานตลอดถึงพัฒนา ศักยภาพการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ให้กับเครือข่ายระดับชุมชน

5.1.1.3 สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับ ประชาคมอาเซียนด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ ข้อมูลภาคสนามของสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคม อาเซียนระดับนโยบายด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างเครือข่าย ระดับ อาเซียนสรุปได้ว่าการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียน โดยกำหนดเป็น ยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ บางจังหวัดได้มีการจัดโครงการต่าง ๆ ที่เป็นการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายระดับอาเซียน เช่น โครงการหนึ่งช่องสองแผ่นดิน มหกรรมสินค้า สัจจกร ความร่วมมือของชาติพันธุ์ กิจกรรมกินปั้นเที่ยวสองแผ่นดิน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นการ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการกีฬา เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรม อีสานใต้กับประเทศกัมพูชา ลาว สภาพของเครือข่าย ระดับพื้นที่ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างเครือข่าย ระดับสรุป ได้ว่า ความเชื่อมโยงกันในเขตพื้นที่อีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงถึงกันระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชนภายในแต่ ละจังหวัด เช่น ททท. กทท. กทจ. ดำรวจท่องเที่ยว วัฒนธรรมจังหวัด ชุมชน สมาคมการท่องเที่ยว มี แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมอีสานใต้ซึ่งมีการจัดตั้งวางยุทธศาสตร์กำหนด เป้าหมายเพื่อการร่วมกันพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมดังนั้นระดับพื้นที่เครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่าง เครือข่ายค่อนข้างจะชัดเจนในทิศทางปฏิบัติที่ปรากฏ สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรม ระดับชุมชนด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างเครือข่ายสรุปว่า ในเขต พื้นที่อีสานใต้ มีความพร้อมในด้านแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างเครือข่าย มีความเชื่อมโยง เครือข่ายในระดับพื้นที่เป็นหลักเพื่อรับนโยบายและแนวทางปฏิบัติตลอดจนรับการสนับสนุนด้านการ สร้างเครือข่ายผ่านช่องทางการประชาสัมพันธ์ของเขตพื้นที่เป็นต้นซึ่งทำให้การประสานงานระหว่าง เครือข่ายไม่ว่าจะเป็นระหว่างชุมชน ภายในชุมชน หรือเชื่อมโยงไปยังชุมชนอื่น หรือประเทศอื่น เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่จากการสำรวจเก็บข้อมูลยังพบว่าการสอดประสานของเครือข่ายความ ร่วมมือระดับชุมชนโดยมากเกิดขึ้นจากภายในชุมชนเองที่มีการรวมตัวและขยายผลส่งต่อความคิด ความต้องการของชุมชนเพื่อให้เข้ากับแนวนโยบายของระดับพื้นที่ผ่านการสำรวจตรวจสอบข้อมูล แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างเป็นจุดท่องเที่ยวเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจของ ชุมชนเองต่อไป

5.1.1.4 สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนด้านกระบวนการทำงาน ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามของสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนระดับนโยบายด้านการดำเนินการกระบวนการทำงาน ระดับอาเซียนสรุปได้ว่า การดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียนในส่วนของไทยมีกระบวนการทำงานโดยการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ มีการดำเนินงานด้านกระบวนการการผลักดันยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวผ่านองค์กรของหน่วยงานรัฐเป็นหลักและให้เอกชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้มีการวางแผนสร้างเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการกีฬา เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรม อีสานใต้กับประเทศกัมพูชาลาว ซึ่งกระบวนการทำงานในระดับอาเซียนยังอยู่ในวงจำกัด สภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ในระดับพื้นที่ มีกระบวนการทำงานที่มีความเชื่อมโยงกันในเขตพื้นที่อีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงถึงกันระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชนภายในแต่ละจังหวัดเพื่อเข้าร่วมขับเคลื่อนกระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวระดับพื้นที่ไปพร้อมกันในระดับชุมชนเขตพื้นที่อีสานใต้ มีการประสานความร่วมมือมีกระบวนการ การเรียนรู้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระบวนการทำงาน การสร้างแนวร่วม และวิสัยทัศน์ร่วมกันมีความเชื่อมโยงเครือข่ายขึ้นไปยังระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นแกนหลักในการกำหนดกรอบและวิธีการดำเนินงานตลอดถึงพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ให้กับเครือข่ายระดับชุมชนของแต่ละพื้นที่

5.1.1.5 สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนด้านผู้นำวิสัยทัศน์ นโยบาย นโยบายและยุทธศาสตร์ ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามของสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน สรุปได้ว่าสภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนมีการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียนโดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนที่เกี่ยวข้องได้แก่ แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2559 – 2568 มีทิศทางยุทธศาสตร์คือ การยกระดับการแข่งขันของอาเซียนให้เป็นจุดหมายปลายทางเดียวกันด้านการท่องเที่ยว โดยประกอบด้วยการเน้นการแข่งขันกลยุทธมีทิศทางยุทธศาสตร์ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียนที่ยั่งยืนและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมโดยประกอบด้วยการดำเนินการเชิงกลยุทธ์ โดยได้กำหนดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเช่นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและภาครัฐและเอกชนในห่วงโซ่คุณค่าของการท่องเที่ยวการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายพันธมิตรแบบทวิภาคีหรือพหุภาคี แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้หัวข้อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและมีส่วนร่วม เป็นต้น ในแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมองว่าภายในปี พ.ศ. 2568

ภูมิภาคอาเซียนจะเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และมีความหลากหลาย

5.1.2 สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 : แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

สภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พื้นที่การวิจัย ได้แก่ เขตพื้นอีสานใต้ของประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี เขตพื้นที่ลาวใต้ของสปป.ลาว และเขตพื้นที่ประเทศกัมพูชาตอนเหนือ ซึ่งได้มีการแบ่งประเด็นในการศึกษาประกอบด้วย ประเด็นด้านต่าง ๆ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านบุคคล 2) ด้านการประสานงานระหว่างเครือข่าย 3) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ระหว่างเครือข่าย 4) ด้านกระบวนการทำงาน 5) ด้านผู้นำวิสัยทัศน์ นโยบาย นโยบายและยุทธศาสตร์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.2.1 แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวด้านบุคคล แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาแคว้นวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ในระดับอาเซียนในด้านบุคคล ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ ในแผนยุทธศาสตร์ทุกระดับมีการวางตัวและรับผิดชอบแล้ว เช่น ระดับนโยบายผู้รับผิดชอบเป็นรัฐมนตรีอาเซียนเป็นต้น ระดับพื้นที่ในด้านบุคคล พบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนในด้านบุคคล พบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนระดับพื้นที่ในด้านบุคคล ได้มีการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ คือนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ซึ่งในแนวทางการพัฒนาที่ 1 ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาการพัฒนาศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์และสร้างเครือข่ายในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวเพื่อยกระดับภาคการ ท่องเที่ยวสู่การท่องเที่ยวเขต พัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรม อีสานใต้ และในเป้าหมายของการพัฒนามูลฐานด้านการท่องเที่ยวเครือข่าย การท่องเที่ยวในเขต พัฒนาการท่องเที่ยว อารยธรรมอีสานใต้ แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนระดับชุมชนในด้านบุคคล พบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนในระดับชุมชนด้านบุคคล ควรมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวโดยอิงอาศัยกับแนวทางการพัฒนาของภาครัฐและนโยบายรวมถึงมาตรการที่ปรากฏในแผนการท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัด

5.1.2.2 แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว ด้านการประสาน

แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานได้กับประชาคมอาเซียนในระดับอาเซียนด้านการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายพบว่าภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติเพื่อเกิดการพัฒนาประสานงานกันด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้นผ่านการและสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมของการประสานงานระหว่างเครือข่ายที่ชัดเจน มีแนวทางในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานได้กับประชาคมอาเซียนระดับพื้นที่ ด้านการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายพบว่าการท่องเที่ยวระดับจังหวัดควรให้การสนับสนุนงบประมาณ และเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ควบคู่กับการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไปยังประเทศเพื่อนบ้านให้มากขึ้น พัฒนาบุคลากร ตลอดถึงให้อิสระต่อพัฒนาการของชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (CBT) สร้างและขับเคลื่อนแนวทางการท่องเที่ยวของชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งเชื่อมโยงมีอิสระในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวที่เป็นเอกเทศ ไม่ขึ้นตรงต่อการกำหนดนโยบายจากภาครัฐเพียงอย่างเดียวในระดับชุมชนด้านการประสานระหว่างเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย 5 จังหวัดที่เป็นแหล่งศึกษาวิจัยอันประกอบด้วย คือ ที่วัดธรรมจักรเสมาราม (พระนอนหินทราย) อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้านท่องเที่ยวธารปราสาท อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ ที่หมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง(ปราสาทเมืองต่ำ), จังหวัดสุรินทร์ที่หมู่บ้านทอผ้าไหมท่าสว่าง, จังหวัดศรีสะเกษ ที่วัดสระกำแพงใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานีที่ หมู่บ้านชุมชนบ้านชีทวน หมู่บ้านนวัตวิถี อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี จากการสังเกตสัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนามพบว่าแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนในด้านการประสานระหว่างเครือข่าย พบว่า การประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายระดับชุมชนจะเป็นไปในรูปแบบการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายที่อยู่โดยรอบของสถานที่ที่ตั้ง โดยได้รับการสนับสนุนด้านความรู้วิชาการและการจัดอบรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของพื้นที่ต่อสาธารณะ เช่นจากสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด สถานศึกษาในจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลด้านวิชาการ ด้านการฝึกอบรม และงบประมาณเพื่อดำเนินการในกิจกรรมของชุมชนแต่ละแห่งในแต่ละจังหวัด ความร่วมมือประสานระหว่างเครือข่ายชุมชน จะเป็นไปในรูปแบบการให้ข้อมูลและการส่งต่อนักท่องเที่ยวเป็นหลัก มี แนวทางในการเสริมสร้างความร่วมมือประสานระหว่างเครือข่ายควรมีกุมนักประชาสัมพันธ์ของทุก ๆ เครือข่ายจับมือร่วมประสานกิจกรรมและวางแผนการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีความร่วมมือกันทุกฝ่าย ซึ่งผลจากการลงภาคสนามแสดงให้เห็นว่า วัดหรือสถานที่ทางศาสนาเช่นปราสาทโบราณ พระพุทธรูปโบราณเก่าแก่

สำคัญประจำชุมชนจะเป็นศูนย์รวมของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ควรสร้างให้วัดมีบทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าที่ปรากฏที่วัดเป็นเพียงสถานที่เก็บหรือรักษาสีของโบราณล้ำค่าเท่านั้นแต่ในด้านศาสนาหรือบทบาทของพระภิกษุที่มีต่อนักท่องเที่ยวในด้านการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่ยังมีน้อยเกินไปควรมีกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับพระสงฆ์และผู้นำชุมชน ควรเพิ่มความถี่ในการร่วมมือของชุมชนและภาคี ร่วมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ ตลอดถึงการบริหารจัดการ กำหนดเป้าหมายร่วมกัน วางกลยุทธ์ในการทำงาน พัฒนาบุคลากร ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของเครือข่าย

5.1.2.3 แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวฯ ด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติและการสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้านให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมีแนวทางในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนในระดับอาเซียนจากการลงภาคสนามในระดับอาเซียนที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาคือประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศกัมพูชา แนวทางที่พบหากยุทธศาสตร์ที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2559- 2568 นำสู่การปฏิบัติได้จริงทุกมิติที่เกี่ยวข้องเชื่อว่าอนาคตจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวและอื่น ๆ ตามมาอย่างมากมายที่จะช่วยสนับสนุนเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการศึกษาพบว่าระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและกัมพูชาการประสานความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในระดับประเทศนั้นยังอิงอาศัยจังหวัดที่อยู่ในเขตรอยต่อระหว่างประเทศในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับชุมชน พบว่า มีกระบวนการทำงานร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกอบรม ศึกษาดูงานภายใต้กรอบแนวทางกระตุ้นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ในระดับชุมชนพบว่า ทุกชุมชนที่ได้รับข้อมูลมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่หลาย ผ่านการประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน สถานศึกษาในจังหวัดและเครือข่ายที่มีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่คล้ายกัน เช่น หมู่บ้านนวัตวิถี หรือหมู่บ้านท่องเที่ยวโอท็อป

5.1.2.4 แนวทางการเสริมสร้างเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวฯ ด้านกระบวนการทำงาน ในระดับอาเซียนพบว่ามีความหวังที่วางแผนเป็นยุทธศาสตร์ไว้อย่างชัดเจนคือแนวทางของยุทธศาสตร์ที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2559- 2568 เมื่อนำแผนแนวทางเป้าหมายและรูปแบบการดำเนินการลงสู่การปฏิบัติตามกระบวนการที่ถูกยกวางขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมีความเชื่อมั่นว่าแนวทางทั้งหลายที่จะมีผ่านกระบวนการที่ทำงานได้ผ่านการประสานงานมีกระบวนการตรวจสอบบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี ในระดับพื้นที่พบว่ามีความหวังการสร้าง

กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ต้องมีกระบวนการประสานงานบริหารจัดการได้อย่างมีรูปธรรมโดยผ่านคณะกรรมการที่ตั้งขึ้น ในระดับชุมชน พบว่า แนวทางที่จะพัฒนากระบวนการทำงานของชุมชนจะต้องสอดคล้องประสานจากหน่วยงานภายในพื้นที่คือ องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด สถานศึกษาในจังหวัด และวัดที่อยู่ที่เป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนใช้แนวทางในการสร้างพื้นที่ของการรวมตัวของคนในชุมชนร่วมกันเสนอและร่วมกันจัดตั้งแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่ตนมี กระบวนการทำงานระหว่างเครือข่ายในระดับที่สูงขึ้นเพื่อเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

5.1.2.5 แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวฯ ด้านผู้นำ

ในระดับอาเซียนโครงสร้างการบริหารด้านผู้นำพบว่ามีการวางแนวทางในยุทธศาสตร์นโยบายวิสัยทัศน์ในแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2559 - 2568 (ASEAN Tourism Strategic Plan) ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ และสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน แนวทางที่จะส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนสามารถรับนโยบายจากแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาปฏิบัติเป็นช่องทางที่จะสร้างกลไกการท่องเที่ยวในระดับอาเซียนได้อย่างดียิ่ง ในระดับพื้นที่ พบว่ามีแนวทางที่ผู้นำในแต่ละระดับเช่นท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดที่จะรับนโยบายจากภาครัฐและสร้างยุทธศาสตร์ เป้าหมาย วางนโยบาย กำหนดทิศทางเพื่อนำสู่การปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านการเกิดขึ้นของเครือข่ายการท่องเที่ยวภายในจังหวัดต่อไป และยังพบว่า แนวทางดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปรากฏมีอยู่แล้วในทุก ๆ ยุทธศาสตร์ของจังหวัดมีท่องเที่ยวประจำจังหวัดกำกับดูแล มีการมอบหมายถ่ายโอนภารกิจการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ที่ตนดูแล เช่นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ของกลุ่มจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเป็นต้น ระดับชุมชน พบว่ามีแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ทั้งด้านศาสนาและวัฒนธรรมตลอดจนวิถีชุมชน มีการรับนโยบายจากหน่วยงานรัฐและนำลงสู่การปฏิบัติผ่านงบประมาณและการสนับสนุนด้านวิชาการและบุคลากรจากภาครัฐในการเข้าร่วมเรียนรู้และจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีในชุมชนให้เกิดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและสร้างเป็นจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจของชุมชน ควรมีกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับพระสงฆ์และผู้นำชุมชน ควรเพิ่มความถี่ในการร่วมมือของชุมชนและภาคี ร่วมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ ตลอดถึงการบริหารจัดการ กำหนดเป้าหมายร่วมกัน วางกลยุทธ์ในการทำงาน พัฒนาบุคลากร ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของเครือข่าย สร้างรายได้และเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมหรือรูปแบบอื่น ๆ ที่มีความหลากหลายได้ในที่สุด

5.1.3 สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 : การวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

สภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ด้านการรวมตัวกันและความเป็นอิสระของเครือข่าย การขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น การเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ทั้งสามด้านนี้อยู่ในช่วงการเริ่มต้น สำหรับด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนต่างๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ดำเนินการได้ดีในบางพื้นที่ ส่วนด้านความร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ ตลอดถึงการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ยังมีความตื่นตัวน้อย โดยภาพรวมสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยว ยังขาดความมั่นคงเข้มแข็ง ส่วนแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว ด้านการรวมตัวกันและความเป็นอิสระของเครือข่าย การขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น การเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ควรจัดกิจกรรมให้เกิดความร่วมมือมากยิ่งขึ้น สำหรับด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนต่างๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ควรจัดกิจกรรมนำแหล่งท่องเที่ยวฯ ที่ประสบความสำเร็จเป็นแม่บท ส่วนด้านความร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ ตลอดถึงการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ควรสร้างกิจกรรมให้เกิดความตื่นรู้ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยวฯ จากแนวทางดังกล่าวจะส่งผลให้เครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนมีความมั่นคงเข้มแข็งในอนาคต ในอีกประเด็นคือพระสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดขาดความรู้พื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จะมีวิธีใดปรับเปลี่ยนหรือสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์ ตื่นตัว ตระหนักรู้คุณค่าแห่งองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะพระสงฆ์คือมีคฤหัสถ์สำคัญที่มีพลังมากที่สุดภายในวัด และจากการลงภาคสนามพบพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นมัคคุเทศก์ ทำอย่างไรจะสร้างเครือข่ายกลุ่มพระสงฆ์ด้านนี้ได้ การค้นพบระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัดสิรินธรวรารามภูพร้าว อำเภอสิริธร จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นคำตอบที่สำคัญเพราะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการท่องเที่ยวศาสนาและวัฒนธรรมที่นอกกรอบระบบทุนนิยม ทั้งนี้เพราะในยุคกระแสทุนนิยมครอบงำทำให้ทุกสิ่งเป็นเพียง “สินค้า” เปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตเป็นเงินตรา การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้รอดพ้นจากระบบธุรกิจเงินตราจึงเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับปัจจุบัน ดังนั้น การที่วัดสิรินธรวรารามภูพร้าวสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เน้นไปยังจิตวิญญาณที่ละเอียดลึกซึ้ง โดยไม่ให้มีการจำหน่ายสินค้า ไม่มีการเก็บค่าเข้าชม ไม่มีแม้แต่ตู้รับบริจาค ฯลฯ แต่ทางวัดจัดมัคคุเทศก์จิตอาสา จัดเครื่องดื่ม ของว่างเช่นขนม ไอศกรีม เป็นต้น ไว้บริการแบบให้เปล่า จัดเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง ความจริงทรัพยากรการท่องเที่ยวในภูมิภาคอีสานใต้มีเป็นจำนวนมากในทุกมิติ ไม่แพ้ภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย เพียงแต่การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้น กระแสการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว

โดยชุมชน บนหลักการสำคัญที่ว่า “ชุมชนมีความตระหนักและเห็นความจำเป็นในการเป็นเครือข่ายหาพันธมิตรแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในการทำงาน กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์ โครงสร้างการทำงาน แผนงาน กิจกรรม พัฒนาขีดความสามารถ ระบบสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผลร่วมกัน” นับเป็นทางออกสำคัญให้กับปัญหาความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน

5.2 อภิปรายผล

การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียนมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

5.2.1 สภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ในระดับอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาคมอาเซียน โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ และมีการดำเนินการบ้างแล้วในบางพื้นที่ เช่น โครงการหนึ่งช่องสองแผ่นดิน มหกรรมสินค้าสัญจร ความร่วมมือของชาติพันธุ์อยู่กิจกรรมกินปันเที่ยวสองแผ่นดินเป็น ในงานวิจัยมุ่งเน้นกลุ่มเครือข่ายทางศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนเป็นหลัก ในลักษณะเครือข่ายแบบบูรณาการ ส่วนเครือข่ายระดับประเทศ ในงานวิจัยนี้หมายเอาความร่วมมือประเทศเพื่อนบ้าน 3 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ตามกรอบยุทธศาสตร์ของกรมการท่องเที่ยว และผู้วิจัยนำเอาการแบ่งเครือข่ายตามลักษณะภูมิศาสตร์มาเป็นกรอบตั้งประเด็นในการศึกษาค้นคว้าวิจัย คือ เครือข่ายในระดับชุมชน เครือข่ายระหว่างชุมชน และเครือข่ายระดับประเทศ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ให้แนวคิดเกี่ยวกับเกณฑ์ในการจัดประเภทและรูปแบบของเครือข่ายว่า เครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ การแบ่งเครือข่ายเชิงพื้นที่จำแนกได้ 2 ลักษณะ (1) การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายระดับภูมิภาค เครือข่ายระดับประเทศ เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ เป็นต้น (2) การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี เครือข่ายป่าเขาสก เป็นต้น เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้มากมาย ทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสุขภาพ เป็นต้น เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ลักษณะและโครงสร้างเครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายประเด็นกิจกรรม ซึ่งอาจแบ่งได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคเอกชน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน

และเครือข่ายภาคประชาชน 2) องค์ประกอบสำคัญของเครือข่าย สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวให้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญของเครือข่ายไว้ 3 ประการ คือ “มีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน มีความร่วมมือ และ เกิดประสิทธิภาพโดยรวม”

5.2.2 แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พบว่า ในระดับอาเซียน ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ และสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน ในระดับพื้นที่ การท่องเที่ยวระดับจังหวัดควรให้การสนับสนุนงบประมาณ และเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม พัฒนาบุคลากร ตลอดถึงให้อิสระต่อพัฒนาการของชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (CBT) อีสานใต้ ในระดับชุมชนควรมีกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับพระสงฆ์และผู้นำชุมชน ควรเพิ่มความถี่ในการร่วมมือของชุมชนและภาคี ร่วมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ ตลอดถึงการบริหารจัดการ กำหนดเป้าหมายร่วมกัน วางกลยุทธ์ในการทำงาน พัฒนาบุคลากร ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของเครือข่าย สอดคล้องกับ สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในคู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ สอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ในผลงานวิชาการเรื่อง เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้ และการจัดการ ความว่า กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ได้กำหนดรูปแบบ เนื้อหา กระบวนการสร้าง และตัวอย่างกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ 3 แนวทางด้วยกันคือ “เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการทำงานในการเชื่อมโยงงานจากชุมชนสู่การตลาด และเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการ”¹ ซึ่งในแต่ละเครือข่ายจะมีรูปแบบกระบวนการสร้างและพัฒนา และตัวอย่างกิจกรรมที่แตกต่างกันไป ซึ่งการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม สามารถประยุกต์เครือข่ายทั้ง 3 รูปแบบมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของเครือข่ายได้ โดยเฉพาะเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการเหมาะที่จะนำมาเป็นแกนหลักในการเสริมสร้างการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างชุมชน นอกจากนี้สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ยังได้กำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาเครือข่าย (CBT) จำนวน 6 ยุทธศาสตร์ด้วยกัน คือ “การพัฒนาคน/องค์กรเครือข่าย การพัฒนาแหล่ง/การพัฒนาบริการ การพัฒนาเชิงบูรณาการ การพัฒนาการประชาสัมพันธ์การตลาด การประสานงานเชิงนโยบาย และ การหาทุน” พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “กระบวนการทำงานของเครือข่าย บทบาทเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย และการก่อตัวและวงจรชีวิตของเครือข่าย”

5.2.3 ในประเด็นเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดขาดความรู้พื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จะมีวิธีใดปรับเปลี่ยนหรือสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์ ตื่นตัว ตระหนักคุณค่าแห่งองค์ความรู้

หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะพระสงฆ์คือมีคฤหัสถ์สำคัญที่มีพลังมากที่สุดภายในวัด สิ่งที่ค้นพบจากการลงสังเกตภาคสนามพบพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นคฤหัสถ์ จึงขึ้นอยู่กับว่าจะมีวิธีการอย่างไรในกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความสนใจมีฐานความในด้านนี้มาพัฒนาให้มีคุณภาพมากขึ้น และสร้างบุคลากรทางศาสนาด้านการท่องเที่ยวให้มีปริมาณเพียงพอสามารถตอบสนองชุมชนได้ ในประเด็นนี้ มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่มีส่วนงานครอบคลุมทุกพื้นที่ น่าจะเป็นทางออกต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว เพราะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาโดยตรงให้กับองค์กรสงฆ์และพระพุทธศาสนา อาจดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น จัดโครงการ/กิจกรรมอบรม หลักสูตรระยะสั้น บูรณาการกับการเรียนการสอน เป็นต้น

5.2.4 แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมต้นแบบ นับเป็นส่วนสำคัญ การค้นพบระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัดสิรินธรารามภูพร้าว อำเภอสิริธร จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นคำตอบที่สำคัญเพราะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่นอกกรอบระบบทุนนิยม ทั้งนี้เพราะในยุคกระแสทุนนิยมครอบงำทำให้ทุกสิ่งเป็นเพียง “สินค้า” เปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตเป็นเงินตรา การดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ให้รอดพ้นจากระบบธุรกิจเงินตราจึงเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับปัจจุบัน ดังนั้น การที่วัดสิรินธรารามภูพร้าวสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เน้นไปยังจิตวิญญาณที่ละเอียดลึกซึ้ง โดยไม่ให้มีการจำหน่ายสินค้า ไม่มีการเก็บค่าเข้าชม ไม่มีแม้แต่ผู้รับบริจาค ฯลฯ แต่ทางวัดจัดมีคฤหัสถ์จิตอาสา จัดเครื่องดื่ม ของว่างเช่น ขนม ไอศกรีม เป็นต้น ไว้บริการแบบให้เปล่า จัดเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง การชู้วัดที่มีการบริหารจัดการในแนวทางดังกล่าว อาจเป็นการดังหลายๆ วัดที่กำลังหลงทางตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของธุรกิจทุนนิยมให้หันกลับมาทบทวนบทบาทสำคัญและฐานะแท้จริงของวัด

5.2.5 ความจริงทรัพยากรการท่องเที่ยวในภูมิภาคอีสานใต้มีเป็นจำนวนมากในทุกมิติ ไม่แพ้ภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย เพียงแต่การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้น กระแสการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนหลักการสำคัญที่ว่า “ชุมชนมีความตระหนักและเห็นความจำเป็นในการเป็นเครือข่าย หาพันธมิตรแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในการทำงาน กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์ โครงสร้างการทำงาน แผนงาน กิจกรรม พัฒนาขีดความสามารถ ระบบสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผลร่วมกัน” นับเป็นทางออกสำคัญให้กับปัญหาความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน แบ่งข้อเสนอแนะเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

1) จากผลการวิจัยประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน รัฐบาลและคณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายเพื่อสร้างและส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ทั้งในระดับประเทศ ในระดับเขตพื้นที่ของแต่ละจังหวัด และในระดับชุมชนของแต่ละจังหวัด

2) จากผลการวิจัยประเด็นการวิเคราะห์ปัญหา ผลกระทบ และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน รัฐบาลและคณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาและผลกระทบ 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเด็นบุคลากรประจำแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา รวมถึงวัฒนธรรมทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ 2) ด้านความพร้อมในแง่สาธารณูปโภคพื้นฐานและสุขอนามัย รวมถึงการส่งเสริมให้มีแผนการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบสากลของสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม 3) ด้านการจัดกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีอุทยานพระพุทธศาสนาและการประชาสัมพันธ์ในสื่อที่หลากหลาย 4) ด้านการสนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อมและบริบทของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้เหมาะสม 5) ด้านการส่งเสริมความเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมกับชุมชนรัฐ และประชาคมอาเซียน รวมถึงการสร้างจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ของสถานที่แต่ละแห่งให้ชัดเจน 6) รัฐบาลและคณะสงฆ์ควรส่งเสริมและสนับสนุนการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับภูมิภาคที่แสดงถึงความโดดเด่นด้านอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของอีสานใต้ 7) รัฐบาลและคณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้ชัดเจนและเชื่อมโยงกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน

3) รัฐบาล คณะสงฆ์ และมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลการวิจัยประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ไปสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรกำหนดให้ในแต่ละพื้นที่ที่เป็นระดับจังหวัดจัดทำแผนการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งในประเทศและในอาเซียน เพื่อนำสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเพื่อหาแนวทางแก้ไข และส่งเสริมต่อไป

4) รัฐบาล คณะสงฆ์ และมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลการวิจัยประเด็นการวิเคราะห์ปัญหา ผลกระทบ และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรมของอีสานใต้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน ไปสู่การปฏิบัติ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเด็นบุคลากร ประจำแหล่งท่องเที่ยว ส่งเสริมงบประมาณเพื่อให้เกิดความพร้อมในแง่สาธารณูปโภคพื้นฐาน การส่งเสริมให้มีแผนการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบสากล กำหนดการจัดกิจกรรม ของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมการจัดทำแผนการดำเนินงานด้าน การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้ชัดเจนและเชื่อมโยงกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจใน ประชาคมอาเซียน

5.3.2 ข้อเสนอแนะการทำวิจัย

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ กำหนดเป็นข้อได้ดังต่อไปนี้

- 1) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัดต้นแบบการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของ อีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน
- 2) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาศาสนบุคคลด้านการท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน
- 3) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง ศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้และประเทศเพื่อนบ้าน
- 4) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนในการบริหารจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน
- 5) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาเครือข่าย การท่องเที่ยวโดยชุมชน ฯลฯ

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๒) หนังสือ

กระทรวงมหาดไทย, **แผนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์การพิมพ์, 2541

กรวรรณ สังขกร, **การท่องเที่ยววัฒนธรรมกับวิถีไทย**. (เชียงใหม่: การอบรมการพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเส้นทาง P3A สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์, “ตามรอยอารยธรรมขอม เที่ยว 2 ช่องท่องเที่ยว 2 แผ่นดิน สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ, มปป, มปป.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สนง.นครราชสีมา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, **คู่มือท่องเที่ยว นครชัยบุรีรัมย์, มปป, 2561**

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สนง.นครราชสีมา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, **คู่มือท่องเที่ยว นครชัยบุรีรัมย์, มปป, บริษัท ลีโอบแลนเซ็ท จำกัด, มปป.**

กาญจนา แก้วเทพ, **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สภาคณาธิการแห่ง ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538),

กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม การท่องเที่ยวและกีฬา, **โครงการค่าใช้จ่ายในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว, ปีงบประมาณ 2561, มปป, 2561.**

กรมการท่องเที่ยว, **แผนปฏิบัติการกรมการท่องเที่ยว ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2562, มปป, 2562**

กรมการท่องเที่ยว, **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ. 2560-2564, บริษัท พีดับบลิว ปรีนติ้ง จำกัด, 2560.**

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, การบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.
2558 – 2560,

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย :กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป
การศึกษา กรุงเทพฯ: บริษัทซัคเซสมิเดีย จำกัด, 2543

กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1 , แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนล่าง 1 (พ.ศ.2561-2564) ฉบับทบทวน ปี พ.ศ.2562, กลุ่มจังหวัดภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1 (นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์)

จิริญา สมลังกา, ชุมชนการท่องเที่ยว 5 จังหวัด ร่วมจัดตั้งชมรม CBT อีสานใต้, สำนักงาน
ประชาสัมพันธ์จังหวัดศรีสะเกษ, มปป, มปป.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพรส
แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๕๙

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.
2560 – 2564), กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก,
มปป.

คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้, แผนปฏิบัติ
การพัฒนาการท่องเที่ยว ภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ พ.ศ.
2559-2563, 2558.

จอห์น เวอร์เนอร์ (อั้งใน พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ
2547.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ,ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท,2543
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 33 ; กรุงเทพฯ: ในเครือ
บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม จำกัด , 2555.

นฤมล นิราทร,การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ,(กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2543

นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย, กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, บทความนำเสนอในการประ
ชวีวิชาการระดับชาติ “มนุษยศาสตร์ในทศวรรษใหม่: พลวัตแห่งองค์ความรู้กับพหุลักษณะ
ทางวัฒนธรรม” 2554

- นสพ.โคราชคนอีสาน ปีที่ 43 ฉบับที่ 2473 วันจันทร์ที่ 11 - วันศุกร์ที่ 15 ธันวาคม 2560.
- แนวทางการขับเคลื่อนเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ (นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี) เส้นทาง 1 เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ มปป. มปป.
- แผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2559 - 2568 (ASEAN Tourism Strategic Plan), มปป 2558.
- แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ พ.ศ. 2559-2563, มปป, 2558.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กนกศักดิ์ แก้วเทพ และกาญจนา แก้วเทพ, **วิถีใหม่แห่งการพัฒนา: วิถีวิทยา**
ศึกษาศังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543),
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, **สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 33 ; กรุงเทพฯ: ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม จำกัด , 2555.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**, กรุงเทพฯ: พิเศษฐ์ไทย ออฟเซต, 2547.
- มานา ปัจฉิมนันท์, **การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมกับการวิจัยด้านการสื่อสารในองค์กร**, สถาบันพระปกเกล้า, 2560.
- รายงานประจำปี 2558, **การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย**, ปีท่องเที่ยววิถีไทย 2558.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทยูโรปา เพลส จำกัด, 2546
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **ศรีศิขเรศวร : ปราสาทพระวิหาร**, กรุงเทพฯ: บริษัท มติชน จำกัด มหาชน, 2556.
- ศุภกิจ ศิลปรังสรรค์, **sbl บันทึกประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ: บริษัท สมาร์ท บิซิเนส ไลน์ จำกัด, 2561.
- สารณี วรรณตรง สัจจาลย์ ตุ๊กพิมาย, **การพัฒนาเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ผ้าทอมือจังหวัดสุรินทร์**
จังหวัดอุดรธานี และแขวงจำปาสัก, สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, มปป, 2556.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ, **อุบลราชธานีมาจากไหน**, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2555.

สุชาติ ชินะจิตร์, **สิ่งแวดล้อมกับการค้าเกี่ยวกันได้จริงหรือ**, วารสารสิ่งแวดล้อม, ปีที่ 7 ฉบับที่ 27 (กรกฎาคม-กันยายน), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546)

สุภัทรดิศ ดิศกุล, **ประวัติเมืองพระนครของขอม**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ พรี้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์, ๒๕๔๓)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546. **การพัฒนาที่ยั่งยืน: การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ 2 ปีแห่งการเปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2546)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564**, กรุงเทพฯ: มปป, 2559.

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, **แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว : เชิงนิเวศ ทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม**, กรุงเทพฯ มปป, มปป.

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน**, มปป, 2550.

สำนักวิชาการวิทยาเขตสุรินทร์, **โครงการศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2553.

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดบุรีรัมย์, **โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ เมืองชายแดน**, 2562.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์, **เทศกาลของดีเมืองสุรินทร์ ครั้งที่ 5**, สุรินทร์: โรงพิมพ์รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ท จังหวัดสุรินทร์, 2560.

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดอุบลราชธานี, **ข่าวด้านท่องเที่ยว**, 26 เมษายน 2562.

สำนักงานปลัดกระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬา , **แผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2559 – 2568 (ASEAN Tourism Strategic Plan)**, มปป, มปป.

สุวิทย์ อีระศาสตร์. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด. 2546.

สุพร ประเสริฐราชกิจ, **รวมประวัติและสัญลักษณ์ 76 จังหวัด**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น (1977) จำกัด, 2537.,

สรุปแผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี 2562 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มปป
, 2562

เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง, กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์
การพิมพ์, 2548.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 4; กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2533.

ศูนย์ปฏิบัติการเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้, เส้นทางท่องเที่ยวเขตพัฒนาการ
ท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้, (นครราชสีมา: ศูนย์ปฏิบัติการเขตพัฒนาการท่องเที่ยว
อารยธรรมอีสานใต้, มปป.

อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์, การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ บทเรียนจากการวิจัยภาคสนาม,
กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2548

1.2.2 บทความ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์, “ตามรอยอารยธรรมขอม เที่ยว 2 ช่อง
ท่องเที่ยว 2 แผ่นดิน สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ” มปป, มปป.

บัญญัติ สาลี, กุญ : ว่าด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และตำนาน, ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พจนา สนวนศรี, การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism - CBT), การประชุมเชิง
วิชาการและการแถลงข่าวเรื่อง “รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว ฉบับที่ 7”, 3 เมษายน 2560.

สำนักวิชาการวิทยาเขตสุรินทร์, โครงการศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน, มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2553.

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตสุรินทร์, โครงการศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน, มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2553.

1.2.3 รายงานการวิจัย

กรรณิกา คำดี, วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว, วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2558.

โกสินทร์ ชำนาญพล และคณะ, การพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายการตลาดวิสาหกิจชุมชน
ท่องเที่ยวไทยเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, วารสารราชพัทธ์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 3. 2559.

กุลวดี ละม้ายเงิน, การพัฒนาหมู่บ้านโฮมสเตย์บนฐานแนวคิดประชารัฐเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
โดย ชุมชน อย่างยั่งยืน : ชุมชนชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี, วารสารมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562).
 ชูลีรัตน์ จันทร์เชื้อ, ศุภลักษณ์ วิริยะสุนทร, วาสิกา โพธิ์หิรัญ, และวณิชพร จันทร์รักษา, การพัฒนา
 เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
 กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2557.

دنوّศ สุวรรณวงศ์ และ ภัทรพงษ์เกริกสกุล, การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขต
 พื้นที่ 5 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) กับการเชื่อมต่อ
 พื้นที่ การท่องเที่ยวใน 4 รัฐ (กลันตันเปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย, (กรุงเทพฯ:
 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พ.ศ.
 2559

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และบรรจง โสดาดี, คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของ
 คนท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย, พ.ศ. 2555.

นุชนารถ รัตนสูงศักดิ์ชัย, กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, บทความนำเสนอในการ
 ประชุมวิชาการระดับชาติ “มนุษยศาสตร์ในทศวรรษใหม่: พลวัตแห่งองค์ความรู้กับพหุ
 ลักษณะทางวัฒนธรรม” วันที่ 18-11 สิงหาคม 2554.

ณัฐฉิณี ทองดี และกนก บุญศักดิ์, การจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งมรดกทาง
 วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซี มูล เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวประเทศไทย ลาว และ เวียดนาม,
 วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2560.

ดุสสุดี วัฒนเมธา และคณะ, การพัฒนาการท่องเที่ยวการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณี
 ศึกษา การไหว้พระ 9 วัด บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์, คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัย
 เทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2552.

บรรจง โสดาดี และคณะ, การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชน
 ชาวไทยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, สุรินทร์:
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2557.

พจนาน สนวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต
 และธรรมชาติ, 2546

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ, การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทาง
พระพุทธรศาสนาในประเทศไทย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2556.

พระวีระวัฒน์ วีรวฑฒโน, แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษา 9 วัดในอำเภอนา
น้อย จังหวัดน่าน, วารสาร มจร นครน่านปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2561.

มานิช พรหมปัญญา, แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัด
อุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน, วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย
ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2556.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ, ศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทาง
พระพุทธรศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการ เปลี่ยนแปลง“เส้นทางบุญ”
สู่“เส้นทางธรรม, ภายใต้ชุดโครงการวาระแห่งชาติเพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยว
สู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ปี 2556.

เยาวลักษณ์ เหล่าฤทธิและคณะ, เที่ยววัด : แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
วัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย, วารสารบัณฑิตศึกษา ปีที่ 12 ฉบับที่ 57 เมษายน-
มิถุนายน 2558.

วัชระ งามจิตจรเจริญ, และคณะ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายการ
ท่องเที่ยวของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธรศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงสู่
ประชาคมอาเซียน, วารสารมหาจุฬาริชาการ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน
2561.

สายชล ปัญญาชิต และกุเบศ วณิชชานนท์, การท่องเที่ยวทางพระพุทธรศาสนาและวัฒนธรรมของ
ภาคใต้ : การพัฒนาเส้นทางและผลกระทบ, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ ปีที่ 18 ฉบับเดือนมกราคม-ธันวาคม 2558.

สายชล ปัญญาชิต และกุเบศ วณิชชานนท์, การท่องเที่ยวทางพระพุทธรศาสนาและวัฒนธรรมของ
ภาคใต้ : การพัฒนาเส้นทางและผลกระทบ, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ปีที่ 18 ฉบับเดือนมกราคม-ธันวาคม 2558.

สมหมาย ชินนาค และคณะ, แหล่งท่องเที่ยวในเขตลาวใต้เพื่อการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิง
พื้นที่ในเขตอีสานใต้, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550.

อัจฉรา หลาวทอง และคณะ, **แนวทางการจัดการทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยว**
ในเขตอีสานใต้, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2550.

.----- **แนวทางการจัดการทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้**,
 มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2554.

.----- **ยุทธศาสตร์การพัฒนาคัลล์เตอร์การท่องเที่ยวอารยธรรมขอมศรีบูรินทร์**, วารสาร
 วิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, มปป.

อารีย์ นัยพินิจ และคณะ, **การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อย**
แก่นสารสินธุ์, วารสารปัญญาวิวัฒน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2556.

1.2.5 สัมภาษณ์

ผศ.ดร.นิคม ลนขุนทด, คณบดีคณะอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม
 2564.

รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขต
 สุรินทร์, 25 ตุลาคม 2564.

นายธวัชชัยรัตนสงคราม, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลตาเมียงอำเภอพนมดงรักจังหวัดสุรินทร์, 15
 สิงหาคม 2564.

นางสาวพรเพ็ญบุญญาทิพย์, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์, 4 ธันวาคม 2564.

นายชอบ สร้อยจิตท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2564

นายราชัยดวงใจ กำนันตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิจังหวัดสุรินทร์ 20 ธันวาคม 2564

นายพิชัยสิงห์ชัย, ผู้ประสานงานการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน ตำบลตม อำเภอสังขะ จังหวัด
 สุรินทร์, 25 กุมภาพันธ์ 2564

นางสาวนภาพร ผ่านไชย เจ้าหน้าที่ตำรวจกองกำกับการท่องเที่ยวประจำจังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ 15
 พฤศจิกายน 2564.

รศ.ดร. จิรายุทรัพย์สิน, สัมภาษณ์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 11 ธันวาคม 2564

นายศีกษา สุวรรณธาดา ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน
 2564.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน

ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ได้ทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติต่อไป

ชื่อผู้วิจัย นายธีรทิพย์ พวงจันทร์ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน..... ตำบล

..... อำเภอ..... จังหวัด

วันเดือนปี ที่สัมภาษณ์.....

เริ่มการสัมภาษณ์เวลา.....น. จบการสัมภาษณ์เวลา.....น.

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

เพศ.....อายุ.....ปี อาชีพหลัก.....
อาชีพเสริม.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลความพร้อมเกี่ยวกับกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอม

ชื่อชุมชน.....

๑. ชุมชนมีการจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมหรือไม่

.....
.....
.....
.....

๒. ชุมชนมีกลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมอย่างไร

.....
.....
.....
.....

๓. ชุมชนมีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการท่องเที่ยวปราสาทขอมอย่างไรและรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....

๔. ชุมชนมีการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

.....
.....

๕. ชุมชนมีการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นเช่นเป็นไกด์ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว
ปราสาทขอมหรือไม่

.....
.....
.....
.....

๖. ชุมชนมีระบบการจัดการท่องเที่ยวปราสาทขอมอย่างไร

.....
.....
.....
.....

๗.องค์กรใดในชุมชนที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการท่องเที่ยวปราสาทขอม

.....
.....
.....
.....

๘. ชุมชนมีศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อบริการสำหรับนักท่องเที่ยวหรือไม่

.....
.....
.....
.....

๙. ชุมชนมีมาตรการในการดูแล อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวปราสาทขอม
อย่างไร

.....
.....
.....
.....

๑๐. ท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในชุมชนของท่าน
อย่างไร

.....
.....
.....
.....

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ลงชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

แบบฟอร์มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อประกอบการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
 (Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๑. ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท จำนวน ๑ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายราชัย ดวงใจ	กำนัน	๐๙๗-๓๓๔๓๐๗๔	

๒. ผู้บริหารโบราณสถาน จำนวน ๒ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	-	-	-	-
๒	-	-	-	-

๓. กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๒ รูป / ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระปลัดพุทธ ธรรมโพโร	รักษาการเจ้า อาวาส	๐๙๘-๑๕๑๓๑๐๐	พระ
๒	นายอุทัย สมัครสมาน	-	-	คฤหัสถ์

๔. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน ๔ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางปานิตก์ฐามัสญา กฤษณุมิ ไชยกล	ประธาน	๐๖๕-๔๖๑๖๕๑๖	
๒	นางจิตาภา งามเมืองปัก	กลุ่มสัมมาชีพ กาละแม	-	เรียนรู้ดู งาน
๓	นางณัชชา นิวแมน	กลุ่มสมุนไพรม	-	เรียนรู้ดู งาน
๔	นางสาวเพ็ญศรี ทรงศรี	การแสดงพื้นบ้าน		

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน จำนวน ๔ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางปานิตก์ฐาม์สญา กฤษภูมิ ไชยกุล	ประธาน	๐๖๕-๔๖๑๖๕๑๖	วิสาหกิจ ชุมชนศูนย์ สุขภาพ แพทย์ แผนไทย
๒				
๓	นายประสาน กงจักร	ผู้ประกอบการ	-	
๔	นางพันทิพย์ นุตโร	ผู้ประกอบการ	๐๘๔-๘๓๒๖๕๘๑	

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทขอม จำนวน ๒๐ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางปานิตก์ฐาม์สญา กฤษภูมิ ไชยกุล	ประธาน	๐๖๕-๔๖๑๖๕๑๖	วิสาหกิจ ชุมชนศูนย์ สุขภาพ แพทย์ แผนไทย
๒	นางสาวเพ็ญศรี ทรงศรี	รองประธาน๑	๐๖๒-๘๒๘๗๕๙๐	
๓	นางสาววารุณี บุญเรือง	รองประธาน๒	๐๖๔-๖๔๑๔๗๙๔	
๔	นางสาวรัศมี บุญเรือง	เลขานุการ	๐๘๗-๙๕๙๑๑๒๘	
๕	นางทุเรียน ขวัญเงิน	เหรัญญิก	๐๘๗-๘๗๖๖๕๒๕	
๖	นางณัชชา นิวมาน	ผู้ช่วยเหรัญญิก	๐๘๓-๔๙๕๔๗๔๒	
๗	นางนุชรี เพิ่มทรัพย์	ปุฎิคม	๐๙๑-๗๘๗๕๔๘๒	
๘	นางสาวชนิภา สมในใจ	ผู้ช่วยเลขา	๐๖๓-๙๙๒๖๙๘๙	
๙	นางสมศรี ทองศรี	กรรมการ	๐๘๘-๔๗๘๕๘๕๐	
๑๐	นางเวียง เพชรเมืองฟ้า	กรรมการ	๐๘๐-๑๐๕๔๓๘๘	
๑๑	นางเพอะ จันท์หอม	กรรมการ	-	
๑๒	นางอิง แสงศักดิ์	กรรมการ	๐๘๘-๑๓๔๕๖๓๑	
๑๓	นางเชียร วิศิษฐ์พงศ์	กรรมการ	๐๙๐-๘๙๔๖๙๖๕	
๑๔	นางปราณี ดวงใจ	กรรมการ	๐๙๐-๒๙๖๐๓๐๙	

๑๕	นางสุภากร นามโคตร	กรรมการ	๐๙๐-๒๙๖๐๓๐๙	
๑๖	นางจิตาภา งามเมืองปัก	กรรมการ	๐๙๘-๗๖๒๒๙๑๙	
๑๗	นางเบญจพร ดีทั่ว	กรรมการ	๐๙๘-๗๖๒๒๙๑๙	
๑๘	นางศิวัญญา ศิลากุล	กรรมการ	๐๘๒-๕๙๕๖๙๙๘	
๑๙	นางปิยวรรณ บุญเต็ม	กรรมการ	๐๖๑-๖๔๗๗๖๙๙	

แบบฟอร์มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตำบลช่วงปี อำเภอศีขรภูมิ เพื่อประกอบการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
 (Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๑.ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท จำนวน ๑ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	น.ส.กุดจิรา มั่นจิตร	รองปลัด อบต. ช่วงปี	๐๙๙-๑๑๗๙๙๖๕	รักษาการ นายก อบต.

๒.ผู้บริหารโบราณสถาน จำนวน ๒ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายเอกสิทธิ์ สุวินัย	วัฒนธรรม ต.ช่วง ปี	๐๘๑-๙๕๕๗๖๙๖	กอง การศึกษา ฯ
๒	น.ส.วันเพ็ญ สำนักนิตย	นักวิชาการศึกษา	๐๖๕-๑๘๖๓๘๗๙	

๓.กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๒ รูป / ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระสุภาพ ปัญญาโร	พระวัดช่วงปี	๐๘๔-๘๒๓๗๗๕๓	พระ

๒	นายไพฑูรย์ พิณีจทรัพย์	ปราชญ์ประจำ ตำบล	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	คฤหัสถ์
---	------------------------	---------------------	-------------	---------

๔.ผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน ๔ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายไพฑูรย์ พิณีจทรัพย์	ประธาน ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	
๒	ครูเฉลียว ปิ่นเพชร	สมาชิก	๐๘๑-๘๗๘๖๙๖๔	
๓	นางนวลนรา ทองหล่อ	สมาชิก	๐๙๐-๒๔๖๘๓๖๙	
๔	พระประกอบชัย สุทธิญาโณ	สมาชิก	-	พระผู้ดูแล และให้ ความรู้ เกี่ยวกับ วัตถุ โบราณใน วัด

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน จำนวน ๔ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางจันจิรา กองแก้ว	-	๐๙๖-๒๔๖๘๓๘๑	ผ้าไหม
๒	นายไพฑูรย์ พิณีจทรัพย์	-	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	เครื่องปั้นดินเผา
๓	นางนวลนรา ทองหล่อ	-	๐๙๐-๒๔๖๘๓๖๙	ผ้าไหม
๔	นางประกอบ กล้าครบ	-	๐๙๓-๓๒๗๒๕๕๙	ขนมครก

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทขอม จำนวน ๒๐ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางสมพร เซลล์เนอร์	ประธาน	๐๘๔-๘๓๖๐๑๔๑	ผ้าไหม
๒	นายสมบัติ เหล่าจำเริญ	รองประธาน	๐๙๐-๔๕๕๔๙๙๒	ผ้าไหม
๓	น.ส.กัญญิการ์ กองแก้ว	กรรมการ	๐๘๘-๓๕๖๖๓๘๙	ผ้าไหม
๔	นายไพฑูรย์ พิณีจทรัพย์	กรรมการ	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	ผ้าไหม
๕	นางนวลนรา ทองหล่อ	กรรมการ	๐๙๐-๒๔๖๘๓๖๙	ผ้าไหม

๖	นางสงวนศักดิ์ แสงงาม	กรรมการ	๐๘๙-๙๕๖๙๓๗๗	ผ้าไหม
๗	นายเทิด แสงงาม	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๘	นางเหลือบ สุขวาสนะ	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๙	นางเคลือบ กองแก้ว	สมาชิก	๐๘๕-๗๗๒๒๑๘๔	ผ้าไหม
๑๐	นางพลิน ประสมโสม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๑	นางเตย แสงงาม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๒	นางพน แสงงาม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๓	นางขวัญ บุตรดี	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๔	นางละอองดาว ละหุณิล	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๕	นางจรรยา โตะงาม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๖	นางจันจิรา กองแก้ว	สมาชิก	๐๙๓-๕๒๑๓๘๓๓	ผ้าไหม
๑๗	นางบุญช่วย ฐิติตร	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๘	นางประกอบ กล้าครบ	สมาชิก	๐๙๓-๓๒๗๒๕๕๙	ผ้าไหม
๑๙	นายทอง คำอานา	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๒๐	นางคลอน วิบูลย์	สมาชิก	-	ผ้าไหม

แบบฟอร์มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตำบลตม อำเภอสังขะ เพื่อประกอบการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
 (Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๑.ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท จำนวน ๑ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	น.ส.มยุรี สุวรรณราช	ปลัด อบต.	๐๔๔-๐๖๐๓๔๖	

๒.ผู้บริหารโบราณสถาน จำนวน ๒ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายพงษ์รัตน์ ปัดภัย	ผู้ใหญ่บ้าน	๐๘๗-๒๒๕๖๑๐๔๓	
๒	นายสวัสดิ์ แซ่มโต	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	๐๘๑-๒๐๖๘๗๐๘๑	

๓.กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๒ รูป / ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระครูสุเทพศีลวิบุรณ์	เจ้าอาวาสวัดเทพ ศรีอุดม	-	พระ
๒	นายสาร ศรีเจริญ	อาจารย์พีธี พราหม์	-	คฤหัสถ์

๔.ผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน ๔ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	-			
๒	-			
๓	-			
๔	-			

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน จำนวน ๔ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายทศ มั่นผล	ประธานOTOP นวัตวิถี	๐๘๘-๓๔๒๔๔๗๙	ผ้าไหม
๒	นางรัตยา จินดาวงศ์	กรรมการ	๐๘๗-๒๔๒๐๐๙๘	ผ้าไหม
๓	นางสุจิน ยวนจิตร	กรรมการ	๐๘๒-๑๔๔๘๕๔๙	ผ้าไหม
๔	นางบุษรา ออกอู่	กรรมการ	๐๖๑-๐๓๒๐๓๑๙	ผ้าไหม

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทขอม จำนวน ๒๐ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายทศ มั่นผล	ประธานOTOP นวัตวิถี	๐๘๘-๓๔๒๔๔๗๙	ผ้าไหม
๒	นายพงษ์รัตน์ ปัดภัย	รองประธาน	๐๘๗-๒๕๖๑๐๔๓	ผ้าไหม
๓	นางรัตยา จินดาวงศ์	กรรมการ	๐๘๗-๒๔๒๐๐๙๘	ผ้าไหม
๔	นางรพีพรรณ แก้วเง้า	กรรมการ	๐๙๒-๙๐๓๔๔๗๕	ผ้าไหม
๕	น.ส.น้องนุช มั่นผล	กรรมการ	๐๖๑-๐๖๒๑๕๘๙	ผ้าไหม
๖	นางสุจิน ยวนจิตร	กรรมการ	๐๘๒-๑๔๔๘๕๔๙	ผ้าไหม

๗	นางประนอม ดวงดี	กรรมการ	๐๙๒-๖๐๖๒๙๙๙	ผ้าไหม
๘	นางสมบัติ ยิ่งชื่น	กรรมการ	๐๘๕-๔๔๓๔๒๒๗	ผ้าไหม
๙	นางบุษรา อกอุ้น	กรรมการ	๐๖๑-๐๓๒๐๓๑๙	ผ้าไหม
๑๐	นายเจียว แอกทอง	กรรมการ	๐๘๐-๑๕๐๓๑๕๖	ผ้าไหม
๑๑	นายชลการ ราชรักษ์	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๒	นายสวัต แซมโต	กรรมการ	๐๘๑-๐๖๘๗๐๘๑	ผ้าไหม
๑๓	นายช่วย แอกทอง	กรรมการ	๐๘๗-๒๕๓๖๒๙๔	ผ้าไหม
๑๔	นายธนะพร มีแก้ว	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๕	นางเสาวนีย์ นุ่มนวลศรี	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๖	นางตุ ชาติสันติกุล	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๗	นางรี ชาญเขียว	กรรมการ	๐๘๔-๙๘๓๐๘๗๙	ผ้าไหม
๑๘	นางเรื่อน จิตรสะอาด	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๙	นางสุคต มั่นผล	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๒๐	นางวรรณณา ศรีเจริญ	กรรมการ	๐๘๓-๓๐๓๗๐๑๕	ผ้าไหม

แบบฟอร์มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก เพื่อประกอบการวิจัย

เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

(Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๑.ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท จำนวน ๑ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางวรรณณี แนบทางดี	ปลัด อบต.ตาเมียง	๐๘๑-๘๗๗๒๕๗๔	

๒.ผู้บริหารโบราณสถาน จำนวน ๒ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายเฉลิมชัย โสภมา	เจ้าหน้าที่ดูแลจากกรมศิลปากร	๐๘๕-๓๑๔๙๑๒๖	

		หน่วยที่ ๑๐ โคราชพิมาย		
๒	นายประดิษฐ์ บุญคาน	เจ้าหน้าที่ดูแล จากกรมศิลปากร หน่วยที่ ๑๐ โคราชพิมาย	-	

๓.กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๒ รูป / ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระประเสริฐ ชิวโณ	เจ้าอาวาสวัด ปราสาททอง หนองคันนา	-	พระ
๒	นายวีรชัย แขกรัมย์	ประธานวิสาหกิจ ชุมชน	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	คฤหัสถ์

๔.ผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน ๔ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายสยาม แสนแก้ว	ผอ.หมู่ที่ ๕	๐๙๓-๕๖๓๖๙๕๒	ผู้แนะนำ ท่องเที่ยว ปราสาท ตาเมื่อน
๒				
๓				
๔				

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน จำนวน ๔ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางจันทร์ทิพย์ แขกรัมย์	บัญชีกลุ่ม	๐๘๘-๙๐๙๙๒๖๕	กล้วยฉาบ
๒	นางกานสุดา สุขจิตร	กรรมการ	-	ไส้กรอก
๓	นางหนูเล็ก สุดตา	กรรมการ	-	ตะกร้า เชือกฟาง
๔	นางพะยอม หาญนีก	เลขากลุ่ม	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	ขนมไทย

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทขอม จำนวน ๒๐ คน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายวีรชัย แขกรัมย์	ประธานวิสาหกิจ ชุมชนเกษตร อินทรีย์	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	เกษตร อินทรีย์
๒	นายสงวน หาญนีก	รองประธาน	-	
๓	นางจันทร์ทิพย์ แขกรัมย์	บัญชีกลุ่ม	๐๘๘-๙๐๙๙๒๖๕	
๔	นางพะยอม หาญนีก	เลขากลุ่ม	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	
๕	นางสีดา แขกรัมย์	กรรมการ	๐๙๕-๘๘๗๒๕๔๓	
๖	นางหนูเล็ก สุดตา	กรรมการ	-	
๗	นางสุภาวัลย์ โคตรบุปผา	กรรมการ	-	
๘	นางอุทน์ เชื่อมกลาง	กรรมการ	-	
๙	นายณรงค์ลักษณ์ ศรีเพชร	กรรมการ	-	
๑๐	นางสาวมवल โพธิ์แก้ว	สมาชิก	-	
๑๑	นายทำนอง เชื่อมกลาง	สมาชิก	-	
๑๒	นายวันชัย เปรียบนาบ	สมาชิก	-	
๑๓	นางหอม พริ้งเพรา	สมาชิก	-	
๑๔	นายจิตร อ่วมมาต	สมาชิก	-	
๑๕	นางฉลวย มงคล	สมาชิก	-	
๑๖	นายทอง เสาเกลียว	สมาชิก	-	
๑๗	นายสนุก สมบูรณ์	สมาชิก	-	
๑๘	นางพิมพ์ กิรัมย์	สมาชิก	-	
๑๙	นางประกายแก้ว ปะจะภูโต	สมาชิก	๐๘๒-๘๖๘๔๗๗๓	
๒๐	นางระเบียบ ต่อแก้ว	สมาชิก	-	

ภาคผนวก ค
รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

ภาพลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย

ลงพื้นที่ปราสาทช่างปี ต.ช่างปี อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ลงพื้นที่ปราสาทศีขรภูมิ อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ลงพื้นที่ปราสาทภูมิโปน ต.ดม อ.สังขะ จ.สุรินทร์

ลงพื้นที่ปราสาทตาเมือน ต.ตาเมียง อ.พนมดงรัก จ.สุรินทร์

สัมภาษณ์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์

ภาคผนวก ง

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระราชวิมลโมลี, ผศ.ดร. ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์วัดศาลาลอย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการ ท้องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ นายธีรทิพย์ พวงจันทร์ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน
- การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธานุศาสตร์
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนา

สิ่งประดิษฐ์

- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ มกราคม จนถึง พฤษภาคม ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดีดังนี้คณะสงฆ์และประชาชนจังหวัดสุรินทร์ สามารถนำหลัก กลไกการท่องเที่ยวยุคใหม่ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดได้ ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระราชวิมลโมลี)

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ตำแหน่ง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์จังหวัดสุรินทร์ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ นายธีรทิพย์ พวงจันทร์ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน
- การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนา

สิ่งประดิษฐ์

- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ มกราคม จนถึง พฤษภาคม ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์เรื่องนี้ ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดีดังนี้ คณะสงฆ์และประชาชนจังหวัดสุรินทร์ สามารถนำหลักกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวไปประยุกต์ใช้ได้ ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์)

ตำแหน่ง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

.

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุม วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
1.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/ ทุติยภูมิจากพื้นที่ที่ทำการวิจัย	ทราบถึงข้อมูล ประวัติความเป็นมา กลไกการจัดการเครือข่ายการ ท่องเที่ยวปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง	ข้อที่ 1-2	ทำให้สามารถวิเคราะห์กลไก กระบวนการจัดการเครือข่าย การท่องเที่ยวปราสาทขอมใน จังหวัดสุรินทร์
2.การสำรวจพื้นที่ เป้าหมายในการวิจัย	ทราบถึงพื้นที่ที่ใช้สำหรับวิจัย ได้เห็น สภาพจริงของชุมชน วิถีชีวิตสภาพ กลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาท ขอมทั้ง 4 แห่ง	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้สามารถวิเคราะห์กลไก เครือข่ายการท่องเที่ยวของ ชุมชนปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง
3.การเก็บข้อมูลด้วย แบบสอบถาม/การ สังเกต การสัมภาษณ์ที่ เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ใน การวิจัย	ได้แนวทาง ข้อมูล ประเพณี วัฒนธรรมเช่นการค้าขาย การจัด กิจกรรมของชุมชนปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง ได้ทราบถึงแนวความคิดการพัฒน การร่วมมือกันระหว่างหน่วยงาน ของชุมชนปราสาทขอม	ข้อ 1-2-3	ทำให้เห็นข้อมูล กิจกรรมที่ ชุมชนปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง ได้จัดขึ้นในแต่ละเดือน/ปี เพื่อ กระตุ้นการท่องเที่ยวปราสาท ขอมในจังหวัดสุรินทร์
4. การสัมภาษณ์เชิงลึก นักวิชาการ/นักปกครอง ในชุมชน/เจ้าหน้าที่/ ประชาชน กลไก กระบวนการสร้าง เครือข่ายการท่องเที่ยว	ได้ทราบประวัติความเป็นมา ข้อมูล วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของ ชุมชนปราสาทขอม/ความสำคัญ/ กิจกรรมของชุมชนปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง	ข้อ 2-3	ทำให้ทราบถึงกระบวนการการ กลไกเครือข่ายการท่องเที่ยว ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
5. ข้อเสนอแนะอื่นๆ	ทราบถึงข้อเสนอแนะทั้งในเชิงนโยบายและระดับปฏิบัติในส่วนของพื้นที่ในวิจัย กลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้ได้ ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งในด้านการเรียนรู้การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม
6. รายงานฉบับสมบูรณ์	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง 3 ข้อ คือ</p> <p>1) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์</p> <p>3) เพื่อประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์</p>	ข้อที่ 1-2-3	ได้รายงานวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยการใช้กลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย (สัดส่วน 50 %)

ชื่อภาษาไทย	นายธีรทิพย์ พวงจันทร์
Name in English	Theerathip Phaungchanrta
สถานที่เกิด	116 หมู่ 3 บ้านสำโรง ตำบลหนองสนิท อ.จอมพระ จ.สุรินทร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	21 หมู่ 15 บ้านระไซร์ ต.เจนีง อ. เมือง จ. สุรินทร์
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2528	นักธรรมชั้นเอก วัดเขาพุทธโคดม อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
พ.ศ. 2536	เปรียญธรรม ๖ ประโยค วัดศาลาลอย อ.เมือง จ.สุรินทร์
พ.ศ. 2539	พุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2544	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน 50 %)

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหายุทธพิชาญ โยธาสโน (ทองจันทร์)

๒. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

สังกัด วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๓. ประวัติการศึกษา

๓.๑ คุณวุฒิทางธรรม

พ.ศ. 2531 น.ธ. เอก

พ.ศ. 2533 ป.ธ. 4

๓.๒ คุณวุฒิทางโลก

พ.ศ. 2539 พธ.บ.

พ.ศ. 2562 น.บ.

พ.ศ. 2547 รป.ม.

พ.ศ. 2564 ศศ.ม.